Hayat

TARİH MECMUASI

Sayı: 2
Mart 1966 • 250 Kuruş

529

1966 yılının ilk çekilişinde

25 apartman dairesi
ve
3 adet 100.000 lira
ve
3 adet 50.000 lira

ve ayrıca 2670 kişiye
çeşitli para ikramiyeleri

YAPI ve KREDİ BANKASI

H.T.M. — 5

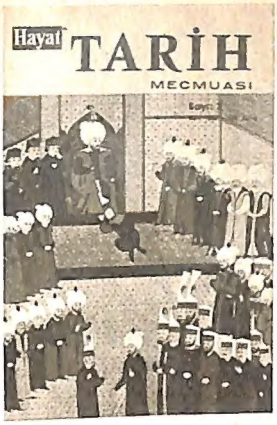

Kanuni'nin bir sefiri kabulü
(Hüner - Nâme'den)
Fotoğraf: Ara Güler

Hayat TARİH MECMUASI

Bu sayıda neler var

Fâtih Atina'da 4
Cemal Gürsel 10
Amiral Dönitz'in Hatıraları 15
Sıbyan Mektepleri 24
Eski İstanbul'da Kabadayılar 29
Niğbolu Zaferi 33
Ertuğrul Şehitleri Anıtı 36
İstanbul'un Dünü ve Bugünü 44
Türkiye Neden Geri Kaldı 46
Yenicami 53
Dolmabahçe Sarayı 58
İlk Altıpatlar 66
Selçuklular'da Mumya 71
Tarihte Garip Olaylar 54
Sinemanın Tarihi 76
Bir Asır Önce 82
Tanrıların Gazabı 84
Kitaplar Arasında 91
Tarih Postası 92

Hayat TARİH MECMUASI
Aylık Kültür Mecmuası
1 Mart 1966 Yıl: 2 Cilt: 1
Sayı: 2 Sıra: 14

İMTİYAZ SAHİBİ:
Şevket RADO

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ:
Yılmaz ÖZTUNA

MESUL
YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
Orhan Ş. YÜKSEL

BASILDIĞI YER:
Tifdruk Matbaacılık Sanayii A. Ş. Basımevi - Divanyolu Türbedar Sok. No: 22 İstanbul
TEL: 27 95 10 (4 hat)

ABONE:
Bateş Bayilik Teşkilâtı. Cağaloğlu-İstanbul TEL: 27 12 07

FATİH ATİNA'DA

Yazan: Ragıp Şevki Yeşim

PADİŞAH, Yaldızlıkapı yakınındaki Yedikule'nin temellerini attığının ertesi günü, Mora seferi için emrini verdi.

Parlak bir mayıs günüydü. Orduy-ı Hümâyûn birkaç aydan beri hazırdı. Fâtih Sultan Mehmed, sefer emrini verdikten sonra çadırlar toplandı, kazanlar kalktı ve asker, yeni ve büyük bir maceranın heyecanı içinde yola düştü. Yıllardan 1458' di.

İmparatorluk şehri İstanbul, Osmanlılar'ın eline geçtikten sonra, Yunanistan toprakları firarî göçmen kafileleriyle dolmuştu. Bu büyük kalabalıklar, sakin topraklara Bizans'ın fesadını, entrikalarını, hırs ve hıyanetlerini taşıyan kötü tohumlar saçıyordu. Mora ve Yukarı Yunanistan karmakarışıktı. İhtilâller, ayaklanmalar, Bizans hanedanı müstevlileri ile yerli prensler arasında sonu gelmeyen hırslı mücadeleler birbirini takip ediyordu. Halk, bu karmakarışık cereyanlar içinde sarsılıyor, her gün kan dökülüyor ve benzeri görülmeyen cinayetler işleniyordu.

İmparatorluğun güven sınırlarını geniş topraklar üzerinde gören Fâtih, Mora'daki ve diğer Yunan topraklarındaki karışıklığı bir sebep olarak gösteren sefere çıkmıştı. Orduy-ı Hümâyûn, bir solukta Makedonya'yı geçti, Yunan topraklarına girdi ve süratle akarak Korent'i sardı.

Bu, öyle bir akıştı ki, birbirleriyle döğüşenlere bile kafalarını çevirip bakmaya imkân vermiyordu. Netekim geniş bir ihtilâl hareketine girişmiş olan Yunan topraklarındaki Hıristiyan Arnavutlar, Tarsos'ta fena bir tuzağa düşüp esir edildiler. Fâtih, soluk almadan Filiyos'a kadar uzandı ve Etüs şehrini kuşattı.

Fransız ressamı Benjamin Constant'ın ünlü tablosu: II. Mehmed'in İstanbul'a girişi.

SUSUZ KALAN ŞEHİR

Bu şehrin içecek suyunu bir nehir getiriyordu. Halk, şehri ikiye bölen suyu içiyordu. Fâtih, muhasaradan sonra ilk iş olarak nehrin mecrasını değiştirdi. Şehir susuz kaldı. Günlerce süren kuşatma esnasında ekmek yoğurmak için, su yerine yük hayvanlarının kanı kullanıldı. Bu çok sıkıntılı günlerden bir gün yeniçerinin, birdenbire hücuma kalkarak şehrin duvarlarına tırmandığı, bu duvarları müthiş bir hızla aştığı ve nihayet sokaklara döküldüğü görüldü. Etüs'ün düşüşü gibi, Akoba da Osmanlılar'ın eline geçti.

DAĞ ÜZERİNDEKİ ŞEHİR

Bu sel gibi ordu, nihayet bir gün, başında ve kanında Bizans İmparatorluğunun tacını ve kanını taşıdığını iddia eden Azanes Dimitriyos'un çekildiği Pazenika' da göründü.

Şehir büyüktü, sarp bir dağ üzerine kurulmuştu. Girilebilecek yalnız bir tarafı vardı ki, orası da üç kat duvarla çevrilmişti.

Osmanlı ordusu, şehrin önüne gelir gelmez, toplarını yerleştirdi, şehrin su yolunu çevirdi ve şiddetle ateşe başladı. Bu, öyle bir döğüştü ki, ortalığa dehşet saçıyordu. Netekim yedi kantarlık bir büyük gülle muhafızların ekmek stoku üzerine düşerek hepsini mahvetti, böylece bu, ele geçmez sanılan dağ şehri de genç hükümdarın avucuna girdi.

ATİNA'DA BİR AKINCI BEYİ

Bu sırada, Atina'da, birbirine zıt zümreler, birbirleriyle döğüşüyorlardı. Şehrin son dukasının dul karısı Venedik senato-

Fâtih Sultan Mehmed'in, zaptettiği Atina'da ilk gezdiği yerlerden biri Akropol olmuştur.

sunun gönderdiği genç bir asılzadeye âşık olmuştu. Bu gönül macerasıyla ona evlenme ve Atina hükümdarlığını teklif etti.

Son dukanın yeğeni Franko ise, dukanın küçük oğlu ile padişahtan himayesini istemişti. Fâtih buna süratle cevap verdi: Turahan Bey oğlu Ömer'e Atina'nın ele geçirilmesi emrini verdi.

Büyük akıncılar ailesinden gelen Ömer Bey, bu işte kılıç oyunundan daha çok, zekâ oyununu gösterdi. Franko'yu, hazineleri ile birlikte şehirden çekilmeye ikna etti ve bir sabah, tanyeri ağarırken, muhteşem Osmanlı ordusu, şehrin üç ayrı noktasından içeriye girdi. Şehir halkı, sürüp giden mücadelelerden, Venedik esirliğinden zaten bıkmıştı. Karşılarında zırhları, renk renk elbiseleri, güneşten tunçlaşmış yüzleri ile Osmanlıları görünce, acayip bir heyecana düştüler.

ATİNA'DA BİR PADİŞAH

Ertesi gün, Bizans'ı, önünde diz çöktüren genç padişah, beyaz atına binmiş ve etrafında altın sırmalarla süslü elbiseleri ile vakur ve heybetli maiyeti erkânı olduğu halde şehre girdi. Bütün halk, bu genç hükümdara, ilâhlara yakın bir kudret sahibi olan başka bir dünyanın yaratığı gibi bakıyordu.

Fâtih, şehri gezmeye başlayıp Akropol'a gelince, orada durdu, atının üzerinde dikilerek uzun uzun etrafa baktı, limanın genişliği önünde hayranlığını gizleyemedi:

— Din ve devlet, böyle bir yerin ele geçirilmesinden dolayı Turahan'ın oğluna nasıl müteşekkir olmasın!

DÜZENSİZ TOPRAKLAR

Fakat Yunanistan topraklarındaki kaynaşmalar bir türlü bitmiyordu. Prensler, despotlar, Arnavutlar durmadan döğüşüyorlar, birbirlerine saldırıyorlar, şehirler elden ele geçiyordu.

Bu sırada Uzun Hasan seferi ile uğraşan Fâtih, bu toprakların özlü bir düzen altına alınması yolunda süratle karar verdi: Akropol üzerinde Turahan Bey oğlu Ömer Bey'e dua eden padişah, bu kargaşalıkların bütün sorumluluğunu onun üstünde gördü, yerine Hamza Bey'i tayin etti. Yer yer çekilmiş ve dağılmış bulunan Osmanlı ordusu Beyle birleşti, büyüdü. Önde sipahi alayları olduğu halde, önce Patras'taki Türk muhafızlarını muhasara eden kuvvetler dağıtıldı, sonra Leontari

önünde asî kuvvetlerin kumandanı ve taç düşkünü Tomas'ın ordusu mağlûp edildi.

BİZANS'IN SON NEFESİ

Bu sırada Fâtih Sultan Mehmed, yeni ve taze kuvvetlerle yeniden Yunanistan'a giriyordu. Korent'ten Isparta'ya uzanıldı, şehir alındı ve Kastriça üzerine yüründü.

Bizans'ı deviren genç hükümdarın önünde hiç bir Yunan kalesi, hiç bir Yunan şehri dayanamıyordu. Netekim Gandika kalesi, Navarin, Arkadya limanları, Malvazya, Kalamata, Postica, Lestrene, Kalaverita, Karitena, Salmaniko şehirleri birbiri ardına düştü. Kardeşin kardeşe yar olmadığı, entrika, yalan, ikiyüzlülük, hıyanet ve dehşetle çalkanıp duran bu memleket böylece yeni ve genç bir devletin orduları tarafından istilâ ediliyor, Bizans'ın son nefesi de burada verilmiş oluyordu.

İKİ KARDEŞİN YEMİNİ

Fâtih Sultan Mehmed, Atina'ya girdiği sırada, güneyde, Mora topraklarında bitip tükenmeyen bir panik başlamıştı. Osmanlı ordusu, yalçın kayaları bile parçalayan muazzam bir dalga halinde akıyordu. Netekim Atina, bu dalgaya dayanamayacağını anladığı için, Bizans'ı deviren genç Türk hükümdarının genç kumandanı Ömer Bey'e kolaylıkla teslim olmuştu.

Fâtih, Yunanistan'ın en asi unsurlarını bağrında yaşatan Mora'yı rahat ve kolay bir şekilde, kan dökmeden ele geçirmek istedi ve Mora'nın iki despotunu, Dimitriyos ve Tomas'ı sadakat yeminine davet etti. İki kardeş bu yemini kolaylıkla verdiler, Dimitriyos ayrıca padişahın kendisinden istediği kızını da, genç hükümdara vermekten geri durmadı. Fakat Tomas, kısa bir zaman içinde bu yemini bozdu. Mora'nın kurtuluşunu kendi pazusuna ve zekâsına bağladı, ilk anda halkı Türklerin ve kardeşi Dimitriyos'un aleyhine kışkırttı.

BİRBİRİNİ YİYEN İNSANLAR

Şehirler, ordular, eli silâh tutanlar bir anda karıştı. Tomas, ilk hücumu Kalavrite'yi ellerinde tutan küçük bir Türk kuvvetine karşı yaptı. Şehri zaptetti, sonra da kardeşinin idaresinde bulunan Karitena, Ayayorgi, Berdanya ve Kastriça şehirlerini ele geçirdi.

Bu ihanet, Tomas'ı bekleyen fena akıbetleri hızlandırdı. Dimitriyos da kardeşinin elinde bulunan topraklara saldırdı. Leontari ve Akoba'yı istilâ etti.

Bu karışıklıklar Korent, Patras ve Amikla'yı ellerinde tutan Türkler için de bir işaret sayıldı. Netekim buralardaki kuvvetler, kendi bölgelerinde herhangi bir karışıklığa meydan bırakmamak için şiddetli tedbirler almak zorunluğunda kaldılar. Fakat büyük bir Rum ordusunun Pat-

Mora'daki Hıristiyan Arnavutlar'dan bir grup.

ras muhasarasını önleyemediler. Ama, Hamza Bey, Atina'daki kuvvetlerle Patras'a çok çabuk yetişti. Öyle bir yetişti ki, bu, Patras'ı kuşatan Tomas'ın orduları perişan oldular, güneye doğru büyük bir hızla çekilip Leontari'ye kapandılar. Artık kurtulduklarını sanan Yunanlılar, ertesi sabah gün ışığı ile beraber, delicesine bir hızla gelen Türk akıncılarını kale önünde bulunca dehşet içinde kaldılar.

İHANETTEN İHANETE

Hamza Bey'in yanında Tomas'ın kardeşi Dimitriyos da vardı. Tomas, askerinin düştüğü dehşete düşmedi, Türkler'e karşı kazanılacak bir zaferin baştan başa Mora'yı kendisine bağlayacağını düşündü, bütün kuvvetleri ile kaleden çıkarak döğüşü kabul etti. Fakat Yunus Bey kumandasındaki sipahilerin fırtınasına tutularak şiddetli bir darbe yedi, bütün Leontari ve civarı, Türkler'in eline geçti. Mora halkı arasında da korkunç bir panik başladı. Bu hal yalnız Tomas için değil, Dimitriyos için de bir felâketti. Çünkü onun toprakları da, onun halkı da savaşların acı baskıları ve sarsıntıları altında inliyordu.

Kan, ateş, felâket iki kardeşi bu defa yeniden birbirine yaklaştırdı. Tomas ve Dimitriyos, Isparta metropolünün Kariça' da yaptığı âyine gittiler, orada barıştılar ve yeminli bir barış yaptılar.

FÂTİH GENE MORA'DA

Mora topraklarındaki hile, yalan, ahde vefasızlık ve desisenin yeni mahsuller verdiğini gören, kan ve ateşin, bu topraklar için gökten inmiş bir afet olduğunu kabul eden Fâtih, bir süre sonra Tomas'ın bir teklifi karşısında kaldı. Tomas, dinî bir ayin esnasında kardeşine karşı ettiği yemine ihanetle padişahtan «birlik talebi» nde bulunuyordu. Fâtih, bu nâmertlik karşısında Anadolu seferini bıraktı, nisan ortalarına doğru Orduy-ı Hümâyûn'la bizzat Mora'ya yürüdü. Korent' ten akarak Isparta önünde göründü, bu şehre Türk muhafızları bıraktıktan sonra Kastriça'ya çullandı. Şehir, ele geçirilmesi çok güç bir mevkide idi. Bu sebepten Bizans'ı deviren genç hükümdara karşı mukavemet cüreti gösterildi. Büyük bir imparatorluğun temellerini atmakta olan yeniçeriler ise, benzersiz bir cesaretle kalelere sıçradılar, burçlardan aşağıya uçtular, birkaç gün içinde Kastriça'yı ele geçirdiler.

Fâtih, hiç durmadı, Leontari önünde kendini gösterdi. Şehir Türkler elinde idi. Halk ise Gardika kalesine çıkmıştı. Fâtih, kaleyi müdafaa eden askerlere, halkın bu çarpışmalarda kurban edilmemesini tavsiye etti. Fakat askerler halkı dışarı bırakmadılar. Bunun üzerine şiddetli, korkunç, amansız bir döğüş başladı. Fâtih'in askerleri oklar gibi fırlıyorlar, kayalar gibi kale yedeklerine çarpıyorlar, kuşlar gibi mazgallara konuyorlardı. Bu, görülmemiş, olağanüstü hücum karşısında muha fızlar ümitsizce müdafaaya giriştiler, fakat kale düştüğü zaman, savaş dışı edilmesi lâzım gelen şehir halkına mensup altı bin erkek ve kadın cesedi iç kale avlularında yatıyordu.

SADRÂZAMIN RUM AKRABASI

Bu manzara, Fâtih Sultan Mehmed için, bir hiddet kaynağı oldu. Günlerden beri mukavemet ederek halkı kızdıran kale muhafızlarına, ihtarının dinlenmemesi cezasını verdi. Halkı kendilerine siper ederek savaşı namertçe bir âlet olarak kullanmışlardı. Bu sebepten, savaş dışı bir cezaya çarptırıldılar: Hepsi idam edildi.

Ancak kale kumandanı Bukalis, ordu ile beraber gelmiş olan sadrâzam Mahmud Paşa'ya akrabalığını iddia etti, Mahmud Paşa'nın, kendi karısının eniştesi olduğunu ileri sürdü ve ölümden ancak bu suretle kurtuldu (1).

ŞAHANE GAZAP

Bütün Mora'nın mukavemet azmi, Leontari gibi, büyük ve muhteşem bir kalenin düşüşü ve bu kaleye çıkmış olan binlerce askerin teslimi yüzünden kırıldı. Fâtih'in ordusu Güney'e doğru harekete başlayınca, birbiri ardı sıra kaleler, şehirler, kasabalar düşmeye başladı. Büyük ve muzaffer Türk hükümdarı, Bizans'ı deviren genç Fâtih, önünde hiç bir engele rastlamadan yürüyordu. Ayayorgi şehrinin kumandanı Krokondilos (2) padişahın ayaklarına kapandı. Mora'nın batı limanlarından ikisi olan Arkadiya ve Avarin halkı kitle halinde hükümdarın ordusu önünde eğildi.

Fâtih'in gazabı müthiş olmuştu. Her gün, her saat yeni bir sadakat yemininden sonra bir ihanet küfrü işitiyordu. Bu sebepten, Allaha, vatana, galibe karşı kalkan asi başlara, bir gazab-ı ilâhî halinde yumruğunu indirmek için böyle bir sefere baş vurmuştu. Netekim her şehir ve kaleyi şahane gazabı ile titretiyordu.

Kardeşine, hasmına, Allah'a ve Allah'ın

---

(1) Mahmud Paşa, ana tarafından Rum, baba tarafından Sırp olan bir devşirmedir.

(2) Manası timsahtır.

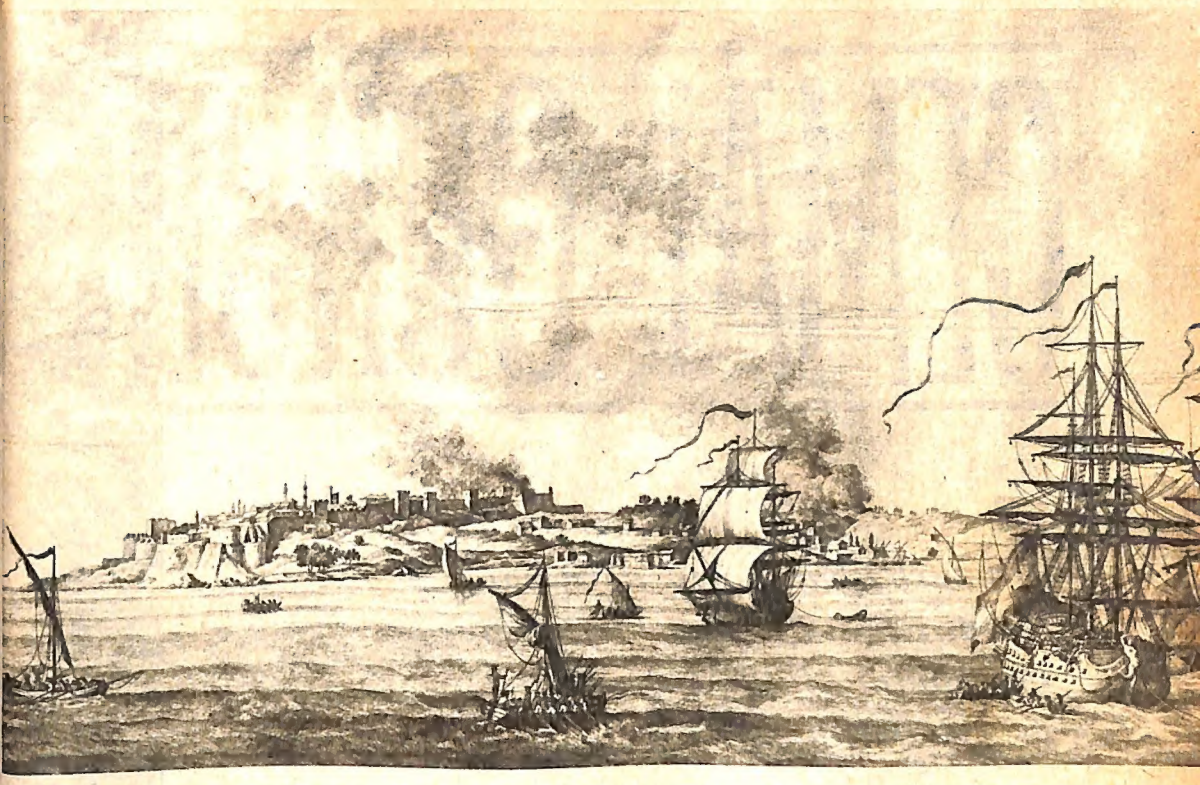

Mora'daki Coron limanı ve kalesinin XVIII. yüzyılda yapılmış bir gravürü.

vekili addolunan metropolide ihaneti kendine mubah gören Tomas ise, bu gazaba gelmiş sel karşısında durmadan kaçarak nihayet Kalamata'ya, Mora'nın en güney noktası limanına kadar çekildi. Bütün ümit kapılarının kapandığını, gelen sel altında boğulacağını hissederek çocukları ile beraber bir gemiye bindi, Hıristiyan memleketlerinden birine çıkmak üzere denize açıldı.

VENEDİKLİLER'İN KORKUSU

Kardeşine, sözüne, Allah'ına ihanet eden Tomas'ın gemisi kıyıyı takip ederek Kalamata'dan Pilos önlerine geldiği sırada, Türk ordusu da, başında büyük hükümdarı olduğu halde, Venediklilerle ait bulunan bu şehir civarına varmıştı. Venedikliler, Mora'da Fâtih'in nasıl bir yıldırım halinde dolaştığını görmüşlerdi. Tomas'ın gemisinin Pilos'dan görülecek bir noktada olduğunu haber alınca derhal despota haber gönderdiler:

— Buralardan uzaklaşınız. Türk sultanı liman etrafında dolaşıyor. Onun yaklaşması, sizin kadar bizim için de bir felâkettir, dediler. Sonra da Fâtih Sultan Mehmed'e, barış duygularını bildirdiler.

BİR ZALİMİN SONU

Fâtih, Mora'yı baştan başa dolaştıktan sonra batı kıyılarına ve kuzeye doğru uzanmasına devam etti. Bu kıyıların şehirleri de birbiri ardı sıra düşüyordu. Postiça, Lestrone yeniden Osmanlı ordusunun eline geçti. Fâtih, Kalavrite kalesi önüne gelince civar topraklardaki halkın dilinde dolaşan bir iddia, kendisinin de kulağına geldi. Kalavrite kumandanı Arnavut Düksas, Allahına ve efendisine asi bir adamdı. Dinsizdi, halka çektirmediği zulüm kalmamıştı. Bu sebepten Fâtih, kale düşer düşmez bu kumandanın ceza şeklini halka bıraktı. Halk onun ikiye biçilmesini istedi ve ceza bu suretle yerine getirildi.

FÂTİH, GENE ATİNA SOKAKLARINDA

Karitana, Salmanikos, Santamariya kale ve şehirlerinin de düşüşünden sonra bir sabah, bütün Mora'yı baştan başa fethetmiş olan genç hükümdar, yanık bir yüzle Atina sokaklarında göründü. Şehrin yollarını dolduran savaşçı Türkler, birer tunç heykel halinde ağır ve mağrur yürüyorlardı.

CEMAL GÜRSEL

Cumhurbaşkanımızın uğradığı amansız hastalık onu bir anda bütün düşüncelerin merkezi haline getirdi.

"Şuna inanıyorum ki, bir memlekette matbuat, millet yapısının tavanında asılı pırlanta bir avize gibidir.,,

Cemal Gürsel

Cemal Gürsel, iktidarının ilk sıralarında Millî Birlik Komitesi üyeleriyle beraber Anıt - Kabir'e giderken.

ŞİMDİ çoğumuz onun vatan topraklarındaki son günlerini birkaç gazete fotoğrafı halinde hatırlıyoruz. Meselâ birinde, babacan bir yüz ifadesiyle, bir gazete muhabirinin sorularını cevaplandırmaktadır. Bir diğerinde, doktorlarının tavsıyelerine uyarak, bastonuna dayana dayana, Çankaya sırtlarında sabah gezilerinden birini yapmaktadır: Kısmî felç içinde, dişini tırnağına takmış, sırf iç politikanın dengesini bozmuş olmamak için olağanüstü bir gayret ve irade sarf eden Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel... Bir başkasında, belki de en son fotoğrafı; onu geçirmeye gelenlerin önünden yavaş yavaş geçmekte olan Türkiye Cumhurbaşkanlığı forsunu çekmiş siyah bir arabadan sallanan sadece bir el... Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in eli...

Bir iğne ucu kadar da olsa, kurtulma ümidi, kendisini binlerce kilometre öteye götürmeye yetti. Ama insanoğlunun ömür ışığının ne zaman ve nerede biteceği bilinmez ki...

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin 4'üncü Cumhurbaşkanı'nın hayat hikâyesi şöyle başlar:

1895 yılında Erzurum'da doğdu. Soyca Erzurumludur. Babası da subaydı. Çocukluk ve ilk öğrenim hayatı, Karadeniz kıyısındaki Ordu kasabasında geçti. Orta öğrenimini Erzincan'da, lise öğrenimini ise İstanbul Kuleli Askerî Lisesi'nde yaptı.

Daha pek genç bir subayken, Birinci Dünya Savaşı'na katılan genç subaylar kadrosu içinde asteğmen Cemal'i de görüyoruz. Çanakkale Savaşlarının o efsa-

nevî kahramanları arasında o da vardır. Daha sonra Filistin cephesinde topçu subayıdır. Yenilginin hemen arkasından başlayan Kurtuluş Savaşı'nın safları içinde gene teğmen Cemal vazife almıştır.

Sonra barış ve huzur yılları gelmiştir. O, ateş hattında tavlanmış genç bir yüzbaşıdır. Şimdi iki düşünce yer etmektedir kafasında: Biri evlenmek, diğeri Harp Akademisi'ne girmek... Birincisi hemen gerçekleşme yoluna girer. Daha Filistin cephesinden tanıdığı bir silâh arkadaşının kız kardeşini aldı.

İkinci amacını da tahakkuk ettirdi. Harp Akademisi'ne girdi ve 1929 yılında ordu saflarına bir kurmay subay olarak tekrar katıldı. Artık onun kaderi, kendisini kumanda mevkii saflarında kademe kademe yükseltecektir. Bu arada III. Ordu kumandanlığına getirildi ve doğum yeri olan Erzurum'a gitti. 1959 yılının eylül ayında ise, onu Türk ordularının en yüce kademelerinden birine geçirilmiş görüyoruz. Artık Kara Kuvvetleri Kumandanlığından Cemal Gürsel Paşa sorumludur.

Ordu çevresindeki yakınları; kendisini tanıyan en son erinden, en yüksek rütbeli subayına kadar onu anlatmak için sadece «Cemal Aga» demekle yetiniyordu. Öylesine samimî ve içten bir sevginin adamı olmuştu.

Oysa ordu; dili, davranışları, sivil hayattan bambaşka olan bir ocaktı. Burada apayrı bir düzen uygulanırdı. Orada disiplin hâkimdi. Resmiyet vardı. Kademeler arasındaki bağlılıkta bile böylesine bir işlemi gerektiriyordu. Ama, yalnız «Cemal Aga» istisna teşkil etmekteydi. Ordunun tümünde bu «Aga» kelimesi, hem «emreden», hem «sayılan», hem de çok sevilen bir «komutan»ın kişiliğine verilmiş bir çeşit «imtiyaz» dı. Bu, resmî makamların değil, mensuplarının her birinin içinden, yüreğinden gelip, kelime halinde özetlenen bir yüce duygunun ifadesiydi: «Cemal Aga...»

Cemal Aga'nın en büyük özellikleri, az ve öz konuşması, politikaya karışmaması idi. Bir zamanlar çok sigara içerdi, sonraları şüphesiz tiryakilikten vazgeçmek zorunda kaldı. En büyük zevki musiki idi. Bilhassa Hüseynî'ye bayılırdı. İçki ile başı pek hoş değildi, et yemekleri, en sevdiği yiyeceklerin başında gelir, et yemeği olmadan sofraya oturmak istemezdi.

Cemal Gürsel, daha talebelik sıralarından beri arkadaşlarını koruması, onlara ağabeyilik etmesiyle tanınmıştı. Kuleli'deki sınıf arkadaşlarından emekli Albay Adil Bursa, Cemal Gürsel hakkındaki hatıralarını anlatırken, Kuleli'ye geldiği zaman, onun 17-18 yaşlarında olduğunu, adını sordukları zaman: «Bana Erzincan'da Aga derlerdi, Cemal Aga» dediğini nakleder. Gerçekten kısa bir süre içinde bütün sınıf onun agalığına candan inanmış ve Kuleli'de de sınıfının «Aga»sı olmuştu.

Soyadı kanunu çıkınca bir arkadaşı «Aga» lâkabını soyadı olarak almasını teklif etmiş, Cemal Aga buna bir ara razı olmuşsa da, sonradan: «Beni herkes Aga olarak bilir, soyadım ayrı olsun» diyerek Gürsel soyadını seçmiş.

Gerçekten soyadının Gürsel olmasına rağmen, orduda herkes onu Aga diye bilmekte devam etti. Ve 27 mayıs 1960'tan sonra da Cemal Gürsel, bütün milletin agası oldu.

Üç gün sonra 30 mayıs 1960 pazartesi günü, başkent Ankara, gene heyecanlı idi.

Cemal Gürsel, bir tören sırasında şeref tribününde.

Başvekâlet binasının büyük toplantı salonunda, Millî Birlik Komitesi Başkanı ve Başvekil Cemal Gürsel'in başkanlığında ilk ihtilâl sonrası hükümeti toplantısını yapıyordu.

Kritik durum daha bir süre devam etti. 14'lerin tasfiyesi gibi, oldukça önemli olaylar da bu sırada atlatıldı ama, Millî Birlik Komitesi Başkanı Org. Cemal Gürsel de, ilk «felç» darbesine uğradı!.

Fakat hayat durmuyordu. Memlekete çok geçmeden, demokratik bir anayasanın uygulanma çabası başladı. Normal şartlar içinde seçimler yapıldı. Bu defa Cemal Gürsel, «Cumhurbaşkanı» oldu.

Gerisini hep biliyoruz. Yeni yılın 1 şubat günü, bir ümit olarak uçakla Amerika'ya gitti. Dünyanın en ünlü askerî hastanelerinden Walter Reed'de, tedavi altına alındı. Artık tarih, onun adının yanı sıra: «Türkiye'nin 4'üncü Cumhurbaşkanı» diye bahsedecek.

Cemal Gürsel, basına gereken önemi vermesini bilen bir başkandı. 1960 yılı haziranındaki bir toplantıda, bu konuda şunları söylemişti:

> **«Ben sizleri millî inkılâbımızın fedakâr ve şuurlu öncüleri olarak kabul ediyor; hattâ bize cesaret veren kahramanlar sayıyorum. Şuna inanıyorum ki, bir memlekette matbuat, millet yapısının tavanında asılı avize gibidir. Bu avizenin nurlu ışıkları, cemiyeti ve onu idare edenleri daimî aydınlık içinde tutmak suretiyle doğru yolda yürümelerini, fazilet ve ahlâka ulaşmalarını temin eder. Avize ışık vermeyecek hale gelir ve getirilirse, vatan ufukları kararır, herkes karanlıkta kalan bedbahtlar gibi yollarını şaşırır.»**

Cemal Gürsel gazetecilerle sohbete bayılır ve çalışma tavsiye ederdi.

Amiral Dönitz'in

1. Dünya Savaşı Hatıraları

Yeni Savaşlar

Çeviren: METE CANITEZ

BU arada «Berk» de Ruslar'ın yeni baştan donattığı körfez ağzındaki liman istihkâmlarından açılan ateşi, toplarıyla susturmuş, burundaki telsiz istasyonunu da tahrip etmişti.

Fakat artık «Berk» in kömürü tükenmeye başlamıştı. Bunun için İstanbul'a gönderildi. «Berk» teki Alman subayı Üsteğmen von Mellenthin, üzüntüyle, bizim kruvazör savaşı yapmak üzere kuzeye doğru gidişimizi seyrediyordu... Mümkün olsaydı da o da küçük gemisiyle birlikte bizim, Karadeniz'deki Ruslar'ı takip harekâtımıza katılabilseydi ne iyi olurdu... Kendi payına düşen vazifeyi mükemmelen başarmış olduğu halde görevinin kısa sürmesinden dolayı Mellenthin çok üzüntülüydü.

Rus devleti malzemesine büyük miktarda zarar verdirmiş olmanın sevinciyle Novorosisk körfezinden dışarıya doğru dümen tutarken vakit öğleyi geçmişti. Burada da bir felâket tablosu gibi kanlı bir şekilde ve bütün dehşetiyle başlayan savaş, birdenbire kıyamet gününün ateşi gibi alevlenivermişti. Ama buna Ruslar'ın düşmanca hareketleri sebep olmuştu. Gecenin geç saatlerine kadar gerimizde, kuzey-doğu ufkunda Novorosisk'te korkunç bir şekilde parıldayan yangın alevlerini gözlerimizle takip ettik.

Kıyı istihkâmlarını susturuken veya mürettebatını korkutup kaçırırken, Ruslar'a yalnız malzeme zayiatı verdirmek istemiştik. Doğu Prusya'daki hadiseleri unutmamış olduğumuz halde insanca hareket edip Novorosisk'te bir tek eve dahi dokunmamıştık.

1 kasımda, Osmanlı donanmasının seferden dönen son gemisi olarak Boğaza

girdik. İstihkâmların çimariva vaziyetinde dizilmiş olan personeli «Midilli» yi selâmlıyorlardı. Alay sancaklarıyla donatılmış boğaz vapurlarının refakatinde ve binlerce kişinin sevinç haykırışları arasında bayrağımızı dalgalandırarak mânialardan geçtik. Boğazdan aşağı doğru süzüldük. Haydarpaşa önlerinde, harekâtta aldığı hasar, bacalarındaki birkaç mermi deliğinden ibaret olan Yavuz yatıyordu. Sancak gemisinin bütün mürettabatı güvertedeydi. Kahraman Midilli'ye tezahürat yapıyorlardı.

Donanmay-ı Hümâyûn'un bütün gemileri zayiatsız olarak vazifelerinden dönmüşlerdi. Torpitobotlar Odesa limanına girerek «Donetz» adlı bir gambotu batırmış, bir diğerini tahrip etmişti. Yavuz ise bir muhrip ve «Pruth» mayin gemisini batırmış ve son sistem sahil bataryalarının şiddetli ateşine rağmen Sivastopol'u bombardıman etmişti.

İşte küçük Osmanlı donanmasının Rusya'ya karşı hareketi böylece icra edilmiş ve üstün Rus donanması, zırhlıları, kruvazörleri ve modern muhripleriyle buna mani olamamıştı. Gemilerimizden hiç biri Ruslar'ın büyük bir gemisine rastlamamıştı. Ruslar'la karşılaşabilmek için üç hafta sonra en kuvvetli harp limanları Sivastopol'a girmemiz gerekecekti. Sonra tekrar bir kere daha onlarla Noelde karşılaşacaktık.

ANADOLU KIYILARINA SEFER

Tabiî bunlara daha çok vakit vardı. Bugün ise Midilli'de bir bayram havası esmekteydi. Novorosisk'in yanışı tekrar tekrar gözlerimizin önüne geliyordu. Gemimiz Karadeniz'e yapmış olduğu ilk savaşta Ruslar'a güzel bir ders vermişti.

Bir hafif kruvazörün asıl marifeti, iyi bir kollayıcı gibi ticaret gemilerinden müteşekkil bir kafileyi emniyete alabilmektir. Biz, bu vazifeyi her ne kadar memlekette ve Akdeniz'deki çeşitli faaliyetlerimiz sırasında öğrenemediysek de burada bu işin âdeta üstadı olduk.

Midilli bir parça yarış atına, biraz da tazıya benzemişti. Ama artık süratimize biraz gem vurmalıydık. Çevremizi cesaretle kolaçan edip, ilk fırsatta dişleri göstermeye hazır olmalıydık. Bunun için de atak hareket etmemiz, çok dikkatli olmamız lâzım geliyordu.

Savaş karaya da sıçramıştı. Doğu sınırlarını Rus saldırılarına karşı korumak bahis konusuydu. Çünkü demiryolu henüz buralara kadar ulaşamamış olduğundan, bütün nakliyatı, denizden himaye gören vapurlarla yapmak gerekiyordu.

Ağabeyimiz Yavuz, bu iş için fazla cüsseli ve ağırdı. O da bizim gibi 28 millik bir sürat temin edebilirdi ama, bu ona fazla miktarda kömüre mal olurdu. Ayrıca kıyıdan kıyıdan seyreden ticaret gemilerini korumak için de «Yavuz» un 28 santimetrelik toplarına hiç lüzum yoktu.

Bizim hafif kruvazör, süratiyle, zarif yapısının kıvraklığı ile her tarafa çarçabuk yetişip, keşif yapmak himaye tesis etmek, ara sıra da küçük savaşlar yapmak için yeter de artardı bile.

Midilli'nin bundan sonraki görevi bu olacak; asker taşıyan gemilerin refakatinde Trabzon'a ve Anadolu'nun Karadeniz sahillerindeki diğer limanlara seferler yapacaktı.

İlk seferimizden dönerken, doğudaki kuvvetlerin de ileri hareketi başlamıştı. Bunun için dönüşümüzden hemen sonra tekrar konvoy çobanlığına çıkmak zorundaydık.

3 kasımda Midilli, gene Karadeniz'e çıkmıştı. Bazen, asker, cephane, beygir, top ve harp malzemesi yüklü vapurlara refakat ediyor, bazen de Ordu, Samsun, Giresun gibi limanlardan Türk tümenlerini alıp doğuya, Trabzon, Polatane ve Rize'ye çıkarmak için hazırlanmış boş vapur-

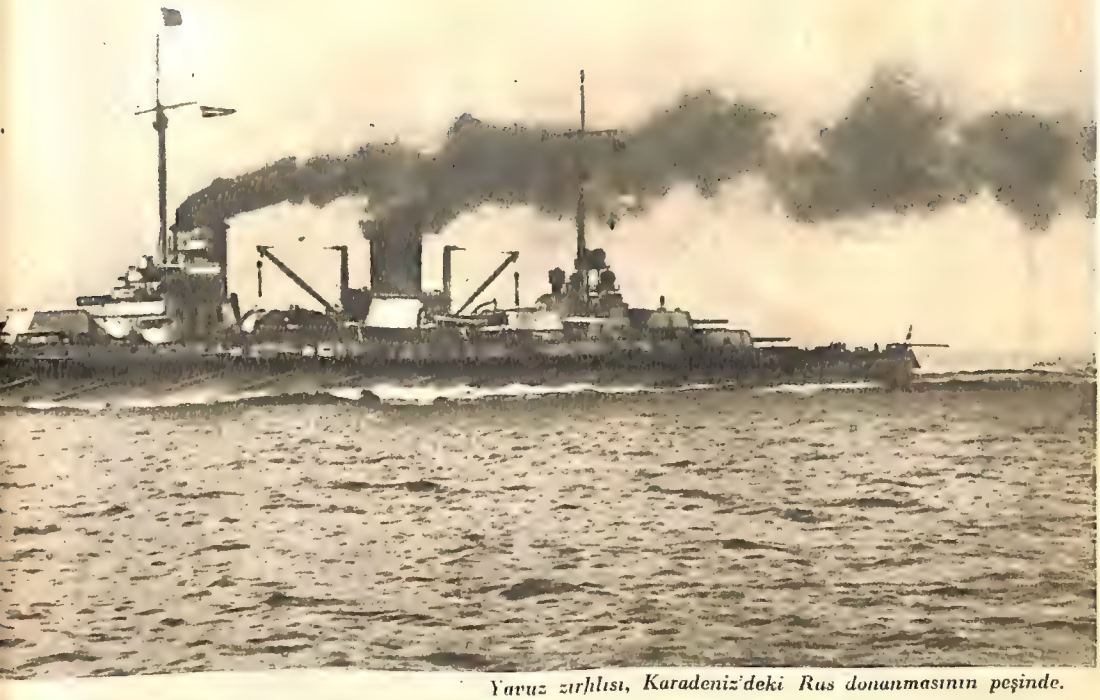

Yavuz zırhlısı, Karadeniz'deki Rus donanmasının peşinde.

lara bekçilik ediyorduk.

Anadolu kıyılarında hiç durmadan sefer yapıyorduk. Limanlara giriyor, yüklenen gemileri koruyup emniyete alıyor, doğuya giden yüklü vapurlara refakat ediyorduk. Batum'a ve kuzeye yapılan çıkarmaları destekliyorduk. Fakat boşaltma tesisleri eksik olan küçük Türk limanlarında zahmetsiz bir gözcülüğe ve fazla sabıra ihtiyaç gösteren bu konvoy seferleri hiç de tatlı olmuyordu.

5 kasımı 6 kasıma bağlayan gece Midilli, Ordu yakınlarında yatmaktaydı. Ruslar'dan ve Rus deniz birliklerinden bir iz görünmüyordu. Komutan, mürettebatın biraz olsun dinlenebilmesi için harp vardiyası sistemini hafifletmişti. Serbest vardiya uykudaydı. Harp vardiyasının da yalnız gözcüleri güvertedeydi.

Allahım! Tekrar sahici bir yatakta yatabilmek ne kadar güzel oluyordu...

Henüz bir parça dalmak üzereydik ki, alarm sesleriyle yerlerimizden fırladık. Doğuda bir tekne görünmüştü. Bu yüksek baş kasarasıyla bir Rus muhribine benziyordu.

Herkes yukarı savaş yerlerine fırlamıştı.

O sırada tekne de yavaş yavaş küçük bir yelkenli olarak şekilleniverdi. Bu küçücük yelkenli, yeni doğmakta olan güneşin yaptığı ışık oyunlarıyla büyümüş ve gözcü postalarını aldatmıştı. «Düşman muhribi sanılan şey, zararsız bir yelkenlidir» şeklindeki haber, bütün savaş yerlerine ulaştırıldı. «Harp vardiyası istirahate!» komutuyla tekrar uyandırılana kadar gözlerini birazcık daha yumabilmek için herkes kendini yeniden yatağa atmıştı.

Yelkenli yaklaştı. Bu Ordulu fedakâr bir balıkçı idi. Bütün gece tutmuş olduğu balıklarını bize ikram ediyordu. Balıkçı da, yemek listemizde yapmış olduğu değişiklikten memnun bir şekilde ayrıldı.

Öğleyin, balıkçıyı muhrip zanneden bizim marifetli gözcünün, arkadaşlarından biraz çekeceği vardı. Uykudan uyandırmış olduğu serbest vardiyanın bütün kini ona yöneltilmişti. Zavallıya her halde hiç bir zaman taze ve ender bir balık yemeği böylesine zehir olmamıştı.

Şüphesiz bu hücumlar şaka idi. Hücumu yapanlar da gözcülük yapmış olduklarından, gözcünün şüpheli gördüğü bir tekne için alarm vermekle ne kadar doğru hareket ettiğini biliyorlardı.

Büyükamiral Dönitz, teğmenlik yıllarında.

Fakat bunun şaka olduğunu belli etmiyorlardı. Denizde bilhassa günler böyle yeknesak geçip giderken bu kadar küçük bir ağız dalaşı hiç de fena olmuyordu.

Birinci kafilenin son gemisi de nihayet 6 kasımda boşaltılmış bulunuyordu. Midilli artık serbest kalan yumruklarını kullanabilirdi.

Novorosisk tahrip edilmişti. Ama Ruslar kuyulardan gelen petrolü, Poti üzerinden sevke devam ediyorlardı. Şu halde Poti liman tesislerine de bir göz atmak gerekecekti.

Türbinlerimiz faaliyete geçti. Bütün gece yüksek süratle seyrettik. Sabah saat dörde doğru Batum açıklarında bulunuyorduk. Doğu ufkundan ansızın yakılabilecek bir Rus ışıldağı, bizi yakalayabilirdi.

Fakat kayda değer bir hadise olmadı. Sabahın alaca karanlığında, kar tipisi altında Poti önlerine vardık.

Mayın manialarının müsaadesi nispetinde ilerledik. Makinelerimizi durdurduk. Kruvazör, kasım sabahının koyu renkli sularında kendi kendine hafaf hafif yol alıyordu.

Kısa bir zaman zarfında mesafeler tespit edilmiş ve nişan alınmıştı. Birdenbire meydana çıkıvermemizden şaşırmış olan Ruslar, mermilerimize hedef olmaya başladılar. İlk salvolarımız, kara istihkâmlarına yapıldı. Kıyıdan sadece 2 000 metre mesafedeydik. Savunma kuvvetlerini, devriyeleri, mükemmelen görebiliyorduk. Her halde tahkim edilmemiş olmasından ötürü, eski kalede bir hareket görülmüyordu.

O sıralarda birdenbire görünmeyen bir bataryanın top ateşine tutulmuştuk. Her halde mendireğin arkasına çabucak sahra topları getirmişlerdi. Önce atışları çok uzak düşüyordu. Fakat sonra birden çevremizde kümelendi. Sancağımız mermi saçıntılarından yırtılmıştı. Başkaca bir isabet almadık.

Artık bizim salvolarımız konuşuyordu. Büyük bir vinç tesisi, limandaki birkaç depo bombardımanla yakılarak tahrip edildi. Ne yazık ki, limanda hiç bir vapur bulunmuyordu.

Topçu subayı «maalesef yapacak başka bir iş kalmadığını» bildirdi. Komutan dönüş emrini verdi. Hiddetli Ruslar ancak şimdi, makineli tüfekten piyade tüfeğine varıncaya kadar her çeşit silâhla

üzerimize ateşe başlamışlardı. Çok kısa düşen bu atışlara sadece alaycı bir tebessümle mukabele ettik.

Bu arada hava da bozmuştu. Birden bastıran şiddetli bir yağmur, tesirli bir ateşi zorlaştırıyordu. Bu yüzden de Rusların görünmeden atış yapan bataryalarına birkaç salvo yapmak pek zevkli olmayacaktı. Böylece sustuk ve karadan görünme mesafesi dahilinde Yıldız-Karayel rotasında seyre başladık.

Hiç bir düşman gemisine, hatta küçük bir yelkenliye bile rastlayamıyorduk. Galiba hepsi de limanlara gizlenmişlerdi. Sevgili Boğaziçi'mize dönmek zamanı yavaş yavaş geliyordu. Çünkü Ruslar karşımıza çıkmamıştı.

ZONGULDAK BOMBALANIYOR!

Ama çok zaman, her şey insanın düşündüğü gibi çıkmıyor. Aldığımız bir telsiz ile altı büyük Rus harp gemisi ve on üç torpitobotunun, Zonguldak'ı bombardıman ettiğini öğrenince planlarımız altüst oldu. Bu ne biçim işti böyle? Adamlar tahkim edilmemiş zavallı bir şehri bombardıman etmeye bütün armadalarıyla geliyorlardı.

Yavuz, Rus filosunu yakalamak için çıktı. Fakat amiral, bombardımandan çok geç haberdar olmuştu. Kahramanlıklarını kâfi gören Moskoflar da süratle Sivastopol'a döndüklerinden, Yavuz, hiç bir Rus gemisine rastlayamamıştı.

Bu, telsizle bize ulaşan ilk sürprizdi. İkinci sürpriz ise yeni asker nakliye gemilerinin gelmekte oldukları haberiydi. Beş vapur Boğaz'dan yola çıkmıştı. Midilli, tekrar gemileri emniyete almak zorundaydı.

İşte bu çok güzeldi. Savuşmak yok! Haydi bakalım tekrar pusuya. Şu anda vapurlarımızın nerede olabileceğini ancak Allah bilirdi. Ama gene şansımız varmış ki, Ünye'de «Millet» vapuruna rastladık ve orada demirledik. Sabahtan akşama kadar büyük mavnalarla birlikleri vapurlara taşıdılar. Nihayet akşam ona doğru yükleme sona erdiği zaman vapura 1 000 asker ve 400 at bindirilmiş bulunuyordu. Saat on birde de «Akdeniz» vapuru göründü. Her iki vapurla birlikte Trabzon'a hareket ederek orada gemiler boşaltılırken nöbet tuttuk. Batum'a öyle yakındık ki, Ruslar kruvazörleriyle bu boşaltmayı imkânsız bir hale getirebilirlerdi.

Gemilerin boşaltılması hadisesiz sona erdi ve dönüş başladı. O sırada hava da sanki bizi deli etmek istiyormuş gibi öyle güzelleşmişti ki. Doğuda muhteşem bir kar örtüsü altında Kafkas dizisi yatıyor, bulutlardan bir halka ile çevrili Elbruz tepesi göklere yükseliyordu. Güneyde ise yeşil renkli zarif Kuzey Anadolu dağları uzanıyordu.

Kıyıya yaklaştık. Türkler mavnalarına yelken açmış, bize doğru geliyorlar, çocuklar ellerindeki bayrakları sallayarak ve halk şarkıları söyleyerek bizi selâmlıyorlardı. Sandallara öyle ağız ağıza dolmuşlardı ki, sular küpeşte burandalarına kadar yükseliyordu. Midilli sandalların aborda olabilmesi için yol kesti. Çünkü tabldot ve kantin teşkilâtının bu hususta iyi tecrübeleri vardı. Sandalların birinden yukarıya kocaman bir çuval fındık gönderildi. Bir diğeri canlı koyun ve tavuklar getirmişti. Bir üçüncüsü ise lahana ve diğer sebzeler. Gemi âdeta pazar yerine dönmüştü.

Bunların hepsi hediye idi. Rusların tehdidi altındaki Anadolu kıyıları yerlilerinin, koruyucuları olan Türk kruvazörü Midilli'ye hediyeleri... İhtiyar mavnacılara göre, dört bacalı olan Midilli, fevkalâde kuvvetli ve büyük bir zırhlıydı. Çünkü eski Osmanlı gemilerinin sadece iki, pek pek üç bacası oluyordu...

Mutasarrıflar ve hocalar gemiye gelerek komutana Midilli'yi görmüş olmaktan duydukları sevinci ifade ettiler. Allahtan gemiyi korumasını dilediler. Hoca, komutana büyük bir çiçek demeti takdim

Midilli'nin mürettebatı, savaşa tutuşunca, zevkle çalışıyordu.

etti. Halkla çok iyi dost olmuştuk. Onların içten gelen sevgileri, bizi çok memnun ediyordu.

Deniz sakindi. Yalnız hafif dalgacıklar son günlerdeki kötü havaları hatırlatıyordu. Herkes neşe içindeydi. Kimse gemiden evine dönmek istemiyordu ama, biz bir kere daha iyi havada denize açılmak arzusundaydık.

Günlerce vapurlarımıza bekçilik ettik. Geceleri kuzeye doğru akınlar yapıyor, sabaha karşı tekrar kıyıya dönüp vapurlara göz kulak oluyorduk.

Daha sonra yavaş yavaş Boğaziçi'ne yol verdik. Hepimiz denizden nasibimizi almıştık. Gelecek günlere artık neşeyle bakıyorduk. Daha fazla ne isteyebilirdik? Midilli kömür alacaktı. Sonra gemi temizlenecek, belki birkaç gün de istirahat edilecek ve bir sabah doğan güneş, bizi tekrar dışarıda, Karadeniz'de görecekti.

Doğrusu Ruslar'la şimdiye kadar hiç bir çarpışmamız olmamıştı. Şimdiye kadar hiç bir Rus gemisiyle karşılaşmamış olan Midilli, bir topçu düellosunu özlüyordu. Poti'ye atmış olduğumuz birkaç mermi, bizi tatmin etmemişti.

13 kasım akşamı sevinç içinde iki vapurumuzla birlikte Boğaz'a girdik. Ertesi günü kömür alan Midilli, yeni bir görev için hazırdı.

DÜŞMANA DOĞRU!

1914 yılının 17 kasım perşembe günü idi. Ertesi günü olan cuma, Türkler'in pazarıydı. Biz de cuma günü tatil yapıyorduk. Bunun için daha perşembeden bizim sert pazar vazifeleri başlamıştı. İnsanın yeni bir şeye bu kadar çabuk alışıvermesi, çok tuhaftı. Pek tabiî pazar sabahları akla bütün bir ömür boyunca alışılmış olan «Pazar keyfi» geliyordu. Yeni alaturka programda pazar günleri, iş günü olduğu için, insan müthiş şaşalıyor, huzursuz oluyordu. Buna mukabil cumaları bizim eski pazar programı tatbik edildiği zaman da buna kimsenin itirazı olmuyordu.

Cumartesi yerine perşembe, gemi temizlik günü olmuştu. O gün her yer yıkanıp bütün güverteler paspas yapılıyordu. İnsan eğer gemi üst yapılarından kalın şeritler halinde akan sulara dikkat etmezse etrafı yıkayan çocukcağızlar tarafından tepeden tırnağa kadar sırılsıklam edilerek acıklı bir hale gelmesi ihtimali vardı. Böyle bir durumda da şüphesiz çocukcağız, «Teğmenim vallahi görmedim!» diyecekti!

Saat 9'da salonu temizleyecek olanlar kapıya dikildiler. Tabldot amiri salonun terk edilmesini rica etti. Herkes dışarı çıktı. Güverte aralarında ayakkabılarımızın içine su girmemesi için âdeta çengele asılmış gibi duruyor ve kendimizi kamaralarımıza atmak için fırsat kolluyorduk. Ama kamaramız hizmet eri tarafından yıkanıyordu. Kitaplar ve yazı masası ranzanın üzerine yerleştirilmiş, halılar bir tarafa yığılmıştı. Hizmet erimiz ayak bileklerine kadar suyun içinde memnun ve mütebessim işini görüyordu. «Bu işi bir saate kadar bitirirsiniz değil mi?» diye sorduğumuzda, hizmet eri yüzümüze hissiz bir şekilde bakıp, «Hayır, sayın teğmenim. Maalesef öğleye kadar bitmez,» diye cevap veriyordu.

Ama bu kadarı da fazla idi. Haydi bakalım doğru diğer kamaralardaki arkadaşlara gittik. Biri:

— Biz Kapalıçarşı'ya gidiyoruz, sen de gelsene. Yoksa, burada dura dura insan ayyaş olacak, dedi.

— Peki, geleyim ama, para yok!

— Zararı yok, biz de zaten sadece halıcıları kızdırmaya gideceğiz!

O gün serbesttik, bir işimiz yoktu. Nizamnameye göre, öğleden evvel izin, ancak bir vazife olmadığı zaman verilirdi. Aksi halde karaya çıkmak, ancak öğleden sonraları mümkün oluyordu.

Çabucak sivil giyinip su birikintileri arasından kendimizi lumbar ağzına dar attık. Şimdi süratle gemiden ayrılmamız lâzımdı. Yoksa karaya gene ayakkabılarımızı ıslatmadan çıkaramayacaktık. Nöbetçi subaya kendimizi rapor etmemiz lâzımdı. Daha uzaktan onunla alay etmeye başlamıştık. Böyle her tarafından fışkıran suların arasında paspasçı gibi duracağına bizimle beraber gelmeyi isteyip istemediğini bağırarak soruyorduk.

Ama hayret, nöbetçi subay kızmamış, aksine, neşeli bir şekilde tebessüm ederek, bize bakıyordu.

Fakat tam iskelenin tavasında yakamıza yapışarak bizi durdurdu.

— Yasak! Hele şuraya bakın bakalım bir kere.

Komutan, ikinci komutan ve çarkçıbaşı köprü üstündeydiler. Yanlarında muhabere subayı da duruyordu.

Nöbetçi subayı tekrar konuştu:

— Kötü havadis! Kimse gemiden çıkamaz!

Hayretle birbirimize bakıştık.

Bir çeyrek saat sonra mesele anlaşıldı. 19 Rus gemisi Trabzon'u bombardıman etmişti. Yavuz ve Midilli, Ruslar'ı yakalamak için derhal istim kaldıracaklardı.

Öğleden sonra saat ikide harekete ha-

I. Dünya Savaşı'nın başında Türkiye'ye gelen Alman İmparatoru Wilhelm Çanakkale'de bir gemide.

zırdık. Ocaklar yanmaya başlamıştı. Novorosisk yangını gibi duman çıkarıyorduk. Üzerimizdeki boşluk, bir endüstri ve fabrika şehrinin üzerindeki hava gibi kalın bir kurum tabakasıyla örtülmüştü. Ama bu dumanları şimdi tüttürmek, bu akşam veya yarın tam Ruslar'ı ararken kara bulutlar çıkarmaktan daha iyiydi tabiî Bu sefer atik davranıp onları avlamak istiyorduk. Hamidiye ve filotilla da bizimle gelecekti...

Vira demir ederek mayın manialarından geçip Boğaz'dan dışarı çıktık.

Yavuz ve Midilli, poyraz rotasına, Sivastopol'a doğru seyrediyordu. Tekrar geri dönecekleri için Ruslar'a orada rastlamak en kuvvetli ihtimaldi. İki gemiyle, kendi üsleri önünde Rusları savaşa zorlamak mecburiyetindeydik.

Hamidiye, Anadolu kıyılarını tarayacak, torpitobotlar bizimle Hamidiye arasında kalan bölgede keşif yapacaklardı.

Hava erken kararmıştı. 15 mil süratle kuzeye seyrediyorduk.

Bu güzel bir yolculuktu. Her şey sakindi. Yalnız hava fanlarının hafif hırıltısı, kruvazörün âdeta nefes alıp veren o esrarlı hayatiyetini belli ediyordu. Başlı başına bir teşkilât olan köprü üstünde ise karanlıklar içinde yol almakta olan altımızdaki geminin kitlesini ancak hayal meyal hissediyorduk.

Gemi, sessizce ilerliyordu. Yavuz 300-400 metre kadar sancak başomuzluğumuzda, muazzam bir heykel gibi görünüyordu. Suda, ağır ve basık bir kitle gibi ilerleyen muharebe kruvazörünün kalın bacalarından çıkan duman, geriye koyu, siyah bir manto halinde uzanıyordu.

İleride bir ışık çakmaya başlamıştı. Bu, zayıf ışıklı bir işaret feneriydi. Yalnız alıcının istikametinden görülebilirdi.

Bu konuşmayan, kıvılcımlı göz, Midilli'nin Sivastopol'a doğru seyredeceğini ve karadan görünme mesafesi dışında volta atacağını, Yavuz'un ise ertesi gün öğleyin Sivastopol açıklarındaki buluşma noktasında olacağını söylüyordu...

Köprü üstünde, makine telgrafının çifte kolu gıcırdadı. «Süratli yol ileri...» Süratimizi artırıyorduk.

Değişiklik derhal hissedilmişti. Önce yavaşça homurdanan makinelerin sesi, daha kuvvetlendi, arkadan uskurların gürültüsü duyuldu. Gemi, bütün cüssesiyle fırlayarak, ileriye atılıyordu.

İnsan geriye baktığı zaman dümen suyunun nasıl köpürdüğünü, arkamızda girdaplanan donuk renkli çizgilerin genişleyip nasıl kabardığını görebiliyordu. 18 mil süratle Yavuz'un yanından geçip uzaklaşmıştık.

İşaret feneri tekrar çakıyordu. Acaba yeni bir emir mi vardı? Bu sessiz konuşma, acaba neyi haber vermek istiyordu?

«Majeste Kayzer, aşağıda adları bulunan subay ve erlere Demir Haç nişanının ikinci rütbesini lütfetmişlerdir,» diyerek işaretçi okumaya başladı. Bunu bir sıra subay, assubay ve er adları takip etti. Bu, Majesteleri tarafından Midilli'nin geçen defaki seferinin bir nevi tasdiki ve sancak gemisinin de bizi sevindirici bir selâmıydı.

Islık çalınır gibi bir hışırtıyla suyun kadife siyahı koyuluğu altımızdan kayıp gidiyordu. Her taraf karanlıktı. Zarif kruvazörün, güverte üstü yapı kitlelerinin belirsiz gölgelerinden başka hiç bir şey görünmüyordu. Bu, sessiz, dehşet verici bir seferdi. Ama her silâhın, her ışıldağın başında ve köprünün her köşesinde bir adamın pusuya yatmış olduğunu biliyorduk. Böylece görünüşte cansız olan gemide, sanki karanlığı delmek ister gibi zorlanan yüzlerce uyanık göz ona büyük bir hayatiyet veriyordu.

Nihayet hava aydınlandı. Saat dokuza doğru, Kırım açıklarında Sivastopol'un yakınında bulunuyorduk. Kıyı görünmüyordu, ama puslu bir serinliğin bize kadar getirmiş olduğu kara kokusunu hissediyorduk. Ne yazık ki, hava açacağı yerde, gitgide koyulaşıyor ve sis artıyordu.

Midilli saklanmalıydı! Eğer yakınlarda kuvvetli bir düşman varsa, bu bizim için iyi olmazdı.

Birkaç saat böyle geçti. Ağır yolla, fakat bütün kazanlarda tam yol sürat için istim bulunduğu halde sanki sıçramaya hazırlanan yırtıcı bir hayvan gibi sis içinde bir ileri, bir geri volta vuruyorduk.

Hava biraz açıldı, siz inceldi. Artık etrafımızı daha iyi görebiliyorduk. Böylece Rus filosuna rastlamadan dolaşıp duruyorduk. Buluşma noktasında, sis içinde uzun bir zamandan beri devriye gezdiğimiz halde henüz Yavuz görünmemişti. Telsiz vasıtasıyla da konuşamazdık, çünkü bu takdirde aynı zamanda Ruslar da bizim varlığımızı öğrenebilirlerdi. Bunun için de sisin içinde susup beklemeye devam etmek lâzımdı. Köprü üstünde duruyor ve mütemadiyen, üzerinde hiç bir şey bulunmayan ufku dürbünlerle gözetliyorduk. Sis, objektifi nemlendiriyor, damlalar yol yol dürbün camlarından aşağı kayıyordu.

Birden, karşımızda kara bir leke belirdi... Sinirlerimiz gerilmiş, donmuş kalmıştık. Duman biraz daha açıldı, dalgalanan karaltı meydana çıktı. 2 500 metre kadar ilerimizde, iki direkli, iki kısa ve kalın bacalı bir gemi şekillenivermişti.

Bir ışıldak, tanıma işareti çaktı...

Yaşasın! Bu Yavuz idi!...

DENİZ SAVAŞI

Muharebe kruvazörü süratle yaklaştı. Biz onun dümen suyuna girdik. Şimdi her ikimiz de pusuya yatmış, Ruslar'ı bekliyorduk.

Görüş imkânı ve ışık boyuna değişiyordu. Birkaç saniye süren bir güneş ışığı, sislerle kapanıverince görüş tekrar kayboluyor ve karanlık gene başlıyordu.

Birden alarm verildi!

İskele tarafımızda üç bacalı bir harp gemisi gölgesi belirivermişti... Bu, Kagul sınıfı bir kruvazördü. O da bizi görmüş olmalıydı ki, derhal uzaklaşmaya başladı.

Bu sefer iskele tarafımızdan sisin içinden peşpeşe gemiler çıkmaya başlamıştı. Bu; dört zırhlı, arkada iki kruvazör, ve ayrıca birkaç muhripten mürekkep olmak üzere, Rus muharebe hattının tamamıydı.

Bundan sonra her şey yıldırım gibi geçti. Sisin içinde bir ölüm oyunu başlamıştı artık.

Rus gemileri, 6 000 metreden daha az bir mesafeden ateş açtılar. Hemen aynı anda da önümüzde seyreden Yavuz, bu ateşe karşılık verdi.

Bu, unutulmaz bir manzaraydı...

Sancak gemimizi dev bir gölge halinde koyu bir sis fonu önünde görüyorduk. Yalnız, ışıldakları taşıyan direkleri, bacaları ve taretleri, koyu lekeler halinde gri ve basık kitle üzerine yerleşmiş gibiydi. Ama sancak tarafı yalın ve düz bir satıh gösterirken, tehdit edici toplarıyla iskele tarafı siluetini düşmanın karşısına dikmişti. Koca gemi, şu anda aşikâr bir taarruz vaziyeti almıştı. Dirisa ettiği topları bütün savaş gücünü sembolleştiriyordu.

Ve sonra ateş başladı.

Birdenbire bu kara gölgenin donmuş şekline bir anlık vahşi bir canlılık gelivermişti. Namlulardan fışkıran metrelerce boydaki alevler, siste ateşli parıltılar halinde yansıyor, bir an sonra her şey tekrar donup katılaşıyordu. Bu, çok garip bir şeydi. O zaman önümüzdeki gemiden hemen hiç bir şey göremiyorduk. Sonra birden gene namlulardan kırmızı alevler fışkırıyor, bu sahne defalarca tekrarlanıyordu.

Türk bahriye erleri.

Rus muharebe hattı da mukabelede kusur etmemişti. Sırayla bütün zırhlıların namlularından şimşekler çakıyor, çevremizde sıçrayan mermi parçaları sudan fıskıyeler kaldırıyordu.

Ruslar'ın bütün silâhlarıyla ateş açtıklarını, üzerimizden uçup giden mermilerin çıkardıkları farklı seslerden anlıyor, boğuk uğultulardan veya keskin ıslıklardan, bizi şereflendiren merminin çapı hakkında bir fikir sahibi olabiliyorduk.

Eğer böyle uğuldayan bir mermi, gürültüyle gemimizin üstünden çok alçaktan geçip giderse, büyük bir hışırtıyla denizin yüzüne çarpmasından meydana gelen su sütunu yükseliyordu. Üç yeni zırhlı, «Kutsal Eustachius», «Altın Ağızlı Yahya» ve «Pantaleimon» un bilhassa Yavuz'u ateş altına almak istedikleri anlaşılıyordu. İhtiyar «Rostislaff» ile «Kagul» ve bizim muhaberecilerin «Pampige Merkur» adını taktıkları «Pamyati Merkurya» kruvazörleri de bize ateş ediyordu.

Havada vızıldayıp, ıslık çalarak geçen ve parçalanan mermilerin çıkardığı su sütunları, geminin çevresinde fışkırıp tekrar dökülüyordu. Ama hiç isabet olmuyordu. Allah gene bizi korumuştu. Bu sırada Yavuz, yüksek süratle düşman hattına dönüyor ve hattı 28 santimlik mermileriyle dövüyordu. O sırada da öteden «Yevstaffi» yani bizim «Kutsal Eustakius» tan şimşekler çaktığını gördük. Bunlar, onun toplarının çıkarmış olduğu fem alevleri değildi. Tekrar bir daha... «Vevstaffi» ye bir şeyler isabet etmişti.

Ruslar derhal Sıvastopol'a doğru döndüler. Biz de yüksek süratle güneye seyre başladık.

Sonradan Rus gazetelerinden, Yavuz'un ateşinin, Rus sancak gemisinde sebep olduğu ağır insan zayiatını öğrendik. Yavuz da isabet almamış değildi. Yalnız çok şükür, zayiatı pek hafifti.

Güneye doğru yolumuza devam ediyorduk. Hava çok düzgündü. Sancak gemisi «Ağır yol» işaretini toka etti. Ölülerimiz için merasim yapacaktık. Bayraklara mezestre edilerek dinî merasim flandırası çekildi.

Yavuz'da ölenler, dinî merasimle, kazmetlerden alınarak getirildi. Müzik başladı. Erler toplantı yerlerine yürüdüler, subaylar toplandılar. Dualar okundu ve kahramanlar merasimle denize verildiler...

Gemici mezarının üzerinde üç salvo gürledi.

Denizciler, «Bin metre su, bir metre topraktan daha iyidir,» derler. Kahramanlar için uçsuz bucaksız mavi denizden daha güzel bir mezar olamazdı...

Gelecek Sayımızda:
KIŞ SAVAŞLARI!

(Münif Fehim'in bir tablosu)

Eskiden, çocuklar okula başlarken Amin Alayı denen bir tören yapılırdı.

Sıbyan Mektepleri

Yazan: Reşad Ekrem KOÇU

ASIRLAR boyunca ecdadımız vatan evlâdının tahsiline çok dikkat etmiştir. Hayır sahipleri camilerini, mescitlerini, medreselerini, imaretlerini, çeşmelerini yaptırırlarken ekseriya yanına bir de sıbyan mektebi inşa ettirmişler ve hattâ kendi türbelerini de o camia içine koydurarak son uykularını masum çocuk cıvıltıları arasında uyumak istemişlerdir; tahsil nimeti temin ettikleri o çocukların ağzından hayırla anılmayı büyük saadet bilmişlerdir.

Sıbyan mekteplerinin gayesi gayet basit. Bir çocuğa okuma yazma öğretmekten ibaretti; bu arada dinin âdap ve erkânı ile Kur'an okumasını öğretmekti. XVII. asır ortalarında yaşamış Mehmed Efendi adında bir sıbyan mektebi muallimi «Nevhatu'l-Uşşâk» isminde uzun bir manzume yazmıştır ve bu manzumeye, fasıl fasıl bölerek bir kitapçık şekli vermiştir. Konusu bu adamcağızın başından geçmiş hazin bir aşk macerasıdır. Mehmed Efendi, başından geçmiş bu vakayı anlatırken, söz gelimi hocalık yaptığı mektebin havasını da şu mısralarda vermeye çalışmıştır:

Dolardî mektebîmin îçi sıbyân
Ederdim onlarâ tâ'lîm-i Kur'ân
Olup beş vaktde mihrâbâ mülâzim
Bu mâ'nâlardı ancak, bâna lâzim
Değildim halkın ağ-û kaaresinde
Oturmazdım avâmın âresinde...

Bu manzume de gösteriyor ki, sıbyan mekteplerine muallim olanlar, bir mahallenin şeref ve haysiyet sahibi simaları arasından seçilirdi. Bir muallimin, mürebbinin şeref ve haysiyetine uymayan yerlere gitmesi, şöyle dursun, avam arasına girip oturması ve mahalle dedikodularına karışması dahi hoş görülmezdi.

Büyük Türk seyyahı ve muharriri Evliya Çelebi de gezip dolaştığı Türk beldelerindeki sıbyan mekteplerini muazzam eserine kaydetmekte en küçük bir ihmal göstermemiş ve çocuktan daima «ciğerkûşe» diye şefkatle, muhabbetle bahsetmiştir. Yukarıda adı geçen muallim Mehmed Efendi, şu parça ile de bir sıbyan mektebinin günlük programını çizmiştir:

Oturdûlar çü tertîb üzre sıbyân
Kimî heycê okurdû kimi Kur'ân
Önümdê herbirî tekrâr ederdi
Alıp dersîni yêrînê giderdi

Eski sıbyan mekteplerinde tedris usulünün başında «hece» gelirdi. Alfabe karşılığı olan elifbedeki harfler çeşitli hece tekerlemeleri ile ezberletilirdi. Bazı muallimler de harflerin şekillerini tarif eden tekerlemeler öğretirdi; şu satırlar şirin bir örnektir:

«Elif» oklavı gibi, «Be» çanak gibi, «Te» ona benzer,«Se» ona benzer, «Cim» karnı yarık, «Çim» ona benzer, «Ha» ona benzer, «Hı» ona benzer, «Dal» ın beli büklüm, «Zel» ona benzer, «Rı» çevgenli, «Ze» ona benzer, «Sin» üç dişli, «Şın» ona benzer, «Sat» tava dudaklı, «Dat» ona benzer, «Tı» bacaklı, «Zı» ona benzer, «Ayın» ağzı açık, «Gayın» ona benzer...

Çocuklara noktalı noktasız harfler de şöylece ezberletilirdi: «Elif» de yok, «Be» altında bir nokta, «Te» üstünde iki nokta, «Se» üstünde üç nokta, «Cim» karnında bir, «Pe» altında üç nokta, «Çim» karnında üç nokta, «Ha» da yok, «Hı» üstünde bir nokta...

Eski sıbyan mekteplerini en güzel tasvir eden yazılardan biri de XIX. asır sonlarında yaşamış ve bir asra yakın ömür sürmüş Aşçı Dede İbrahim Bey'in millî kütüphanemize bıraktığı harikulade zengin hatırları içinde kendi çocukluk hayatını tasvir eden satırlardır.

SIBYAN MEKTEBİ GÜLBANK'İ

Yeniçeri asker ocağında olduğu gibi eski sıbyan mekteplerinin de bir gülbank'i vardır. Bu gülbank'in metnini değerli müdekkiklerimizden merhum Osman Nuri Ergin, çok zengin hatıralarını kalem diline vermeden vefat etmiş Bilecik mebusu Hâfız Kemal Bey'in ağzından zaptetmiş ve millî kütüphanemizin değerli eserleri arasında bulunan büyük maarif tarihinde neşretmiştir: Biz oradan alıyoruz:

Allah Allah innallah
Celîlül cebbâr, muînüssettâr, hâlikul leylü vennehâr, lâyezâl, zülcelâl, birdir Tanrı!
Erin erliğine, Hakk'ın birliğine, dîn-i mübîn uğruna şehîd olan gaazilerin aşkına diyelim bir Allah!

Allah Allah dâim hây (3 defa)
Evveli Kur'ân, âhırı Kur'ân
Tebârekellezî nezzelel fürkaan
Eli kan, kılıcı kan
Sînesi uryân, ciğeri püryân
Dîn-i mübîn uğruna şehîd olan
Gaaziler aşkına diyelim bir Allah!
Allah Allah dâim hây (3 defa)
Evveli gazâ, âhırı gazâ
İnâyet-i Hudâ, kasd-i âdâ
Dîn-i mübîn uğruna şehîd olan
Gaaziler aşkına diyelim bir Allah!
Allah Allah dâim hây (3 defa)
Hacılar, gaaziler, râviler
Üçler, yediler, kırklar
Gülbang-i Muhammedî, nûr-i Nebî, kerem-i Alî
Pîrimiz hazret-i Osmân Zinnûreyn-i Velî
Gerçekler demine devrânına hû diyelim
Hûuuuuuuuuuuu!

İLÂHÎLER

Eski sıbyan mekteplerinde dinî terbiye her şeyin üstünde tutulduğu için çocuklara açık Türkçe ile ilâhîler ezberletilip bir çeşit çocuk korosu halinde bir ağızdan okutturulurdu. Çocuğun, ruhun gıdası bilinen musiki adına mektepte tattığı şey bu ilâhîlerden ibâretti. Çocuklara ezberletilen ilâhîlerden çoğu da Yûnus Emre ile Niyâzî'den seçilmişti. Bunları ezberleyen ve okuyan çocuklar ne basit ve ne de mecazî manalarını anlamazlardı. Meselâ:

Sînen içrê nûr-i zikrîlê uyandır bir çerağ
Ol çerâğın şûlesiylê gôrünê dîdâr-ı Hak

gibi bir beyit 7-8 yaşında bir çocuğun idrak ufku dışındadır; fakat bunu ezberler ve okurlardı.

Sıbyan mekteplerinde vatanî manzumeler, şarkılar uyanık istibdat devrinde:

Ey gaaziler yol göründü yine garîb serime!

yollu terennümlerle girdi ve Meşrutiyet devrinde eski ilâhîler ancak mahalle ve köy mekteplerinde kalarak iptidaî mektebi ilkmektep adını alan yeni mekteplerin programlarına konulan musiki derslerinde vatanî şarkılar ve marşlar öğretilmeye başlandı.

YOKSUL ÇOCUKLARIN MEKTEPTE HİMAYESİ

Asırlar boyunca Türk sıbyan mekteplerinde tahsil parasız olmuştur ve bilâkis padişahların, sultanların, vezirlerin ve büyük servet sahibi kimselerin hayır eseri olarak yaptırıp açtıkları mekteplerinde okuyacak yoksul çocuklar için yardım imkânları düşünülmüş ve mekteplere bunu sağlayacak vakıflar yapılmıştır. Hattâ padişah mekteplerinde bu yardım, çocuklar arasında içtimaî farklar gözetilmeden bütün talebeye temin edilmiştir.

Mektepte okuyan yoksul çocuklar, hem gıdaları, hem de giyim kuşamları bakımından gözetilmişlerdir. Bunlara örnek olmak üzere aşağıdaki notları merhum Osman Nuri Ergin'in Büyük Maarif Tarihi'nden alıyoruz:

> **«II. Sultan Bâyezid'in vakfiyesinde, yetim ve fakir çocuklardan bu padişahın mektebinde okuyanlara her gün sabah ve akşam iki öğün ve iki çocuk başına bir kap olmak üzere etiyle ve ekmeğiyle beraber yemek verileceği yazılıdır. Kanunî Sultan Süleyman'ın vakfiyesinde de, mektebinde okuyan fakir çocuklara giyim ve kuşam bedeli olarak onar akça yevmiye verilmesi ve ayrıca iki bayramda da birer kat esvap verilmesi yazılıdır. İmarette pişen yemeklerden de her gün birer kap yemek verilmesi, ayrıca kaydedilmiştir. Şeyhulislâm Es'ad Efendi'nin vakfiyesinde ise fakir talebeye verilecek giyim eşyasının nevi tespit edilmiştir; meselâ bir çocuğa senede bir defa «boğası» denilen kumaştan bir kapama, bir fes, bir kavuk, bir mintan, bir zıbın, bir kuşak, bir çift mest pabuç ve pabucu için de 10 akça nalça parası verilmesi yazılıdır.»**

SIBYAN MEKTEPLERİNİN BAHAR GEZİNTİSİ

Birer sıbyan mektebi yaptırmayı, çocuğa bir irfan yolu açmayı manevî hazlarının en büyüklerinden biri bilmiş olan ecdadımız, mektebinde okuyacak fakir çocukları besleyerek ve giydirerek himaye etmekle de kalmamış, çocukların neşe ve şetaret hakkını da düşünmüşler, senede hiç olmazsa bir defa, bir bahar bayramı kutlamaları için vakfiyelerinde, mektepçe toplu olarak bir gezinti masrafını karşılayacak paralar ayırmışlardır. Bu kır gezintileri, vakfiyelerinde masrafı karşılanmamış olan mekteplerde de her sene semtin zenginlerinin yardımı ile muhakkak yapılmıştır.

(Münif Fehim'in bir tablosu)

Kır gezintileri, mektep muallim ve kalfalarının nezaretinde yapılırdı. Türlü çocuk oyunları oynanır, ilâhîler okunurdu. Bir mektebin gezintiye gidip gelmesi, o semt için de âdeta bir bayram günü olurdu ve ekseriya çocukların aileleri de mektebin gideceği mesireye gitmeyi ihmal etmezdi. Semtindeki bir mektebin senelik kır gezisini himayesi altına almış bir zengin, çocuklarla ailelerine mükellef bir kır ziyafeti çekerdi. Masrafı, vakfiye şartı ile karşılanmış mekteplerde de bu ziyafeti vakfın mütevellisi olan kimse verirdi.

BİR SIBYAN MEKTEBİ

Klasik Türk yapı sanatının bir sıbyan mektebi için kabul etmiş olduğu plan şu idi: Çocukların ders gördüğü, ekseriya kubbeli geniş, büyük bir oda; yanında

Eski okullarda sık sık rastlanan bir ceza şekli: Falaka.

muallim efendi ile kalfanın odası, mümkün olduğu kadar geniş bir avlu, avlunun bir köşesinde ihtiyacı karşılayacak kadar ayakyolları; eğer mektebin yanında hayır sahibinin bir camii veya mescidi varsa, onun ayakyollarından faydalanılırdı.

Ders odası, dershane, hemen daima bir kaç basamak merdiven çıkılır, zeminden yüksek olarak yapılırdı. Bu suretle çocukların daha havadar bir yerde oturmaları temin edilirdi.

Dershanenin zemini taş, tuğla veya tahta döşeli olur, fakat üstüne muhakkak bir hasır serilir, çocuklar, hasır üstüne konulmuş şiltelere diz çökerek veya bağdaş kurarak otururlardı. Dershane kapısında pabuçlar çıkarılır, içeriye çorapla veya yalınayak girilirdi.

Her çocuğun önünde bir rahlesi bulunurdu. Bazen tek rahle yerine, önüne birkaç çocuğun oturabileceği bir sıra konulurdu. Mektepte sınıf yoktu. Her çocuk kendi gayret ve zekâsına göre ders alırdı. Yan yana oturan iki çocuktan biri elifbayı çözmeye çalışırken, öbürü sarf ve nahiv öğrenir, biri ammeyi bitirmemişken, yanındaki dersini tebâreke'den alırdı.

Çocuklarla, çocukların derslerini takip ile kalfa meşgul olur, kendi ders rahlesi önünde oturan hoca efendi, artık kalfanın irşadına muhtaç olmayacak kadar inkişaf etmiş çocuklarla meşgul olurdu; hattâ bu çocuklardan birkaçı hoca efendi tarafından kalfaya yardımcı seçilirlerdi.

ÇOCUKLARINI OKUTMAYANLAR CEZALANDIRILACAK

Tanzimattan sonra olduğu gibi, önce de çocukların okutulmasına büyük önem ve-

rilirdi. 1702'de Şeyhulislâm Feyzullah Efendi'ye, 1825 yılında da İstanbul ve Bilâd-ı Selâse kadılarına tebliğ edilen fermanlarda çocukların mektepten alınıp usta yanına çırak verilmesi yasak edilmişti.

Kız ve oğlan çocukların muhtelit olarak devam ettiği sıbyan mektepleri olduğu gibi, yalnız kız ve yalnız erkekler için ayrı ayrı sıbyan mektepleri de vardı. Bu mekteplerde tahsil müddeti 1846 tarihinde çıkan talimata göre 4 yıldı. Gene aynı talimata göre, erkek çocukların sıbyan mektebine başlama yaşı 7, kız çocuklarınınki de 6 idi. Bu talimatnamede 6 yaşını bitiren çocuklarını mektebe göndermeyenlerin cezalandırılacağı da yazılı idi.

KALEMDE TAHSİL

«Kalem», asırlar boyunca devlet kapısına verilmiş isimdir. Memura da «Kalem Efendisi» denilirdi. Meşrutiyet'e kadar kaleme çocukluk çağında intisap edilirdi. Kalemler yalnız devlet işlerinin görüldüğü daireler değil, oraya girmiş olan çocukların, gençlerin tahsil ve terbiye gördükleri birer ilim ve irfan kaynağı, has manası ile birer mektep olmuşlardır. Tereddütsüz yazabiliriz ki, medreselerin yetiştirdiği din bilginleri hariç, müverrih, vak'anüvis, riyaziye âlimi, fen adamı, şair, hattat, müzehhib, minyatür ressamı, musikişinas, hulâsa ilim ve sanat adamlarımızın çoğu kalemlerden yetişmişlerdir.

Yukarıda da kaydettik; kaleme çocukluk çağında, 11-13 yaşlarında girilirdi. Çocuk, bir kişizâde ise okuma yazmayı hususî hocalardan, küçük bir memur evlâdı veya esnaf oğlu, orta veya aşağı tabakadan bir ailenin evlâdı ise, bir sıbyan mektebinde öğrenmiş bulunurdu. Bir çocuğun bir kaleme alınması için ya mevki ve nüfuz sahibi olan babasının, yahut da çocuğun terbiyesine, zekâsına, gayretine, iffetine kefil olan bir itibarlı kişinin delâleti şart idi. Bir çocuğun kaleme alınması, kendisine ve ailesine lûtuf sayılırdı, o kalem âmirinin çocuğu kabulü için pek yüksek bir makamdan emir şart idi.

Kaleme giren çocuğa «şâkird, talebe, yamak, çırak» denilirdi. Bir işe yarayıncaya kadar da kendisine para, yevmiye, maaş verilmezdi. Kalemde şâkird bir gencin aylığa geçmesi, evinde muhitinde bayram gibi kutlanan hadise olurdu.

Kaleme alınan çocuk, kalemin âmiri tarafından, edebiyle, terbiyesiyle, namus ve iffetiyle, ilim ve irfaniyle tanınmış yaşlı ve tecrübeli, has manası ile baba bir adamın yanına, eline verilirdi. Bu mürebbî kâtip, manevî baba, çocuğu yetiştirmeyi bir vazife, manevî bir borç, bir mesuliyet, bir şeref ve haysiyet meselesi bilirdi. O körpe zekâ ve istidadı şefkat ve muhabbetle işler, ona hüsn-i hat (güzel yazı, kaligrafi) öğretir, meslekî bilgiler verir (meselâ maliye hesapları, tapu kayıtları gibi), kalemde evrakın nasıl muamele gördüğünü anlatır, fakat vazifesi burada bitmez, çocuğun her sahadaki heves ve istidadını araştırırdı. Devrin muteber bilinen tarihî ve edebî eserlerini tanımasına delâlet eder, bir baba gibi yanına alıp kendisinin intisabı olduğu edebî mahfillere, saz ve söz toplantılarına götürür, şiire hevesi varsa teşvik eder, şiirin kaidelerini gösterir, vezin, kafiye öğretir ve kalem şâkirdi, kalemde Arapça ve Farsça, bu iki yabancı dili muhakkak öğrenirdi. Münevver mutlakıyet devrinde, yani Tanzimat'tan sonra bu yabancı dillere bir de Fransızca eklenmişti.

Bir kaleme girmeye «çırağ edilme» denilirdi. Şâkird çocuk kalemde serpilip bir küçük delikanlı olunca, yani şahsiyeti tebellür edince, şekline, şemailine, haline, edasına, terbiyesine, sesine, hulâsa herhangi bir hususiyetine uygun bir takma isim alırdı. Delikanlıya mahlâsını ekseriya kalemin mümtaz bir siması bulur, kalem arkadaşlarınca uygun görüldükten sonra genci artık o isimle çağırırlardı. Ekseriya da asıl adı unutulurdu. Meselâ sadrâzam Âli Paşa'nın «Â'lî» adı, çok parlak zekâsından ötürü kalemde konmuştu; asıl adı Mehmed Emin'dir. Devlet adamlarımızın tarihimize geçen isimlerinin çoğu kalemde konmuş isimlerdir. Ve meselâ kaleme çok güzel bir çocuk çırağ edilince «Melîhî» yahut «Latîfî» diye bir mahlâs verilirdi. Eğer bu güzel çocuğun kendi adı da Yusuf ise, bu sefer güzelliği cihan tarihinde şöhret olmuş Yusuf Peygamber hatırlanarak ikinci bir güzel Yusuf manasına «Sânî» mahlâsı verilirdi. Neşeli bir genç «Sürûrî», boynu bükük, mazlum edâlı bir genç «Hüznî», bakışlarında bir azamet, gurur olan da «Haşmet» olurdu. Şairlerimizin, ediplerimizin mahlâsları da ekseriyetle gençlikte, kalemdeki hayatlarının yadigârlarıdır.

Tanzimat'a kadar bir kalemin bütün memurları, uzun yazı rahlelerinin önünde, yaşlılar daima bağdaş kurarak, şâkirdler ve gençler de ekseriya diz çökerek otururlardı. Ve tıpkı mektep gibi, kalemde sert bir disiplin hâkimdi. Bir şâkirdin, bir gencin ilk uygunsuzluğu, şımarıklığı, dik başlılığı evvelâ sert bir ihtarla karşılanır, halini düzeltmediği takdirde kalemden kendisine yol verilirdi. İlk girdiği kalemde tutunamayan bir kimseye de ekseriya devlet kapısı tamamen kapanırdı.

Eski İstanbul'da

KABADAYILAR

Yazan: İhsan BİRİNCİ

Heeeyt, var mı bana yan bakan?...
Fesimiz kaş üstünde, püskülü saçak,
Ceketim omuzda, belimde kuşak,
Bir yanda tabanca, bir yanda bıçak,
Yan bakma babalık yakarım seni.

Yemenim küt burun, yumurta topuk
Ecdattan külhanbeyim, değilim kopuk,
Şaşırıp sataşma sakın babalık,
Kulaklarından duvara çakarım seni!...

Kâhküllü saçlar üzerinde sol kaşa düşürülmüş, tepesinden yana gelen kalın ibrişim püsküllü sıfır numara kalıplı siyah fes... Kartal kanat, kısa ceket altına giyilen, patatuka denen önü iri düğmeli fermane. İçte sırt tarafına kılaptanlı arslan, kaplan, tavus kuşu yahut denizkızı işlemeli camedan denilen bir yelek... Daha içinde muhtelif renkte ve göğüs kısmı bal peteği şeklinde oyuklu mintan... Belde ipekli Sakız veya Trablus kuşağı... Boyundan atma püsküllü, gümüş kordonu ile boğazında da önden düğmeli bir mendil.

Alt kısmında, yarım Fransız denilen yukarısı dar, dizden aşağı genişleyen ve arka paçası, koyu mor veya siyah kadife kaplı kıvrık pantolon. Ayaklarda da beyaz çorap üstüne, yan lâstikleri yürek biçiminde yumurta ökçeli, basık arkalı yarım şıpıtıklar... Kuşak büklümlerinin arasındaki saldırmanın yanında, dökme pirinçten arslan başlı bir de çekecek (Silâhlar, bazen de camedan'ın sol taraf içinde saklanır).

Kendilerine has yürüyüşleriyle, ara sıra silâh yerlerini yoklamak suretiyle omuz atıp, seyrek adımlarla bol paçalarını bir içe, bir de dışa yalpalarlar.

«Heeeyt... Var mı bana yan bakan? Bu kadarlık tilki divanı sana yeter, lâfına yekûn tut da bas git!...»

Bilhassa kabadayılar, aralarındaki anlaşmazlığı böyle yüksekten atıp halledemezlerse, seçecekleri bir mahalde, güvendikleri kimselerin önünde meramlarını anlatırlardı. Verilen karara da boyun eğmek mecburiyetindedirler.

Buna, aslı İtalyanca olan «Racon kesme» denilir. Taraflardan biri, kesilen racona itiraz ederse, o muhitten bir daha gelmemek üzere uzaklaştırılır. Şayet her

ikisi de kabul etmezse, dava silâhla neticelenir ve heyet de bu suretle «Madra» olmuş olur.

Kendi muhitlerinin müstebiti sayılan kabadayılar, ekseriya semaî kahvehanelerinin önünde, balozlarda, meyhanelerde ve tulumba koğuşlarında görülür, kumarhanelerden mano alır, umumhanelerdeki gacolardan geçinirlerdi.

Bilhassa sarayın ileri gelenleri namına çalışanları da vardı. Fehim Paşa, Bedirhanî Şamil Paşa, Arnavut Tahir Paşa'ya bağlı kabadayılar, Beyoğlu semtinde eşinerek birbirleriyle kapışırlar ve galip tarafın paşası da o gün sarayda diğer paşalara caka satardı. Meselâ o devrin en meşhur kabadayı çetesi, Fehim Paşa'nınki idi. Bir gün avenesi, oduncu İsmail adındaki zavallıyı, gece sıkıştırdıkları tenha bir sokakta iyice dövmüşlerdi. Bilâhara dövenlerden birine sebebi sorulmuş ve «Vallahi haberim yok, paşa dövün dedi, dövdük!...» cevabı alınmıştı.

KÜLHANBEYLİK

Böyle kişiler; efendi kabadayılar, tulumbacı kabadayılar ve külhanbeyler olarak sınıflandırılmıştır... Külhanbeylik, ilk defa Gedikpaşa hamamında türemiştir. İşsiz takımı bu hamamda zorla gecelerler, üstelik rahat durmaz, müşterilerin yükte hafif, pahada ağır eşyalarını da çalarlardı. Sahibinin şikâyetine de «Hamama girerken sende böyle bir şey yoktu!» cevabını vererek, bir de temiz dayak atarlardı. Zamanla şehre yayılan ve daha ziyade soyguncu olan bu tiptekileri, kabadayılar asla yanlarına sokmazdı.

Külhanbeylerin ekserisi polise eyvallah deyip hizmet ederler, menfaatleri icabı, kendi gibileriyle dalaşırlardı. Bunların arasında bir de «Sulu» denilen zümre vardı. Sulular mevkii, daha aşağıydı. Dayaktan göz açamazlar, ya bir eli ağırından yerler, yahut birbirlerini döverler. Hattâ bir takımı da polis kurşunu ile ölüme mahkûm gezip dururlardı.

Tulumbacı kabadayılar yalnız yangınlarda görünürlerdi. Çatışmaları tamamen takımlar arası rekabetten ibaretti. Bunların arasında bir de Rum kabadayılar vardı ki, vurucu, kırıcı kasa hırsızlığı yaparlardı.

Esas kabadayılar, daha ziyade dürüstlüğü ile muhitinin hamisi vasfında olanlarıdır. Bu kişiler, efendidirler. Kendilerine göre âdet ve örfleriyle, koydukları kaideye uymaya mecburdurlar. Giyinişleri bile normale yakın olup, silâhlarını gizleme bakımından pardüsüsüz bile gezmezlerdi.

(Münif Fehim'in bir tablosu)

Zayıfı ve bilhassa ırz ehlini korur, bu yoldan azıcık inhiraflı görülenleri de yok ederlerdi. Vasıfları çizilen bu tiplerin silâhları da, saldırma, kama, makine (tabanca), söğüt yaprağı bıçak ve o zamanlar pek makbul sayılan Sheffield marka sustalı idi.

Topkapı, Mevlânekapı, Çeşmemeydanı ve Yeşiltulumba, meşhur kabadayıların mekânı idi. Eski İstanbul'un Birinci Daire (Fatih), Dördüncü Daire (Cerrahpaşa), Altıncı Daire (Beyoğlu) diye ayırdığı bu mühim yerlerde, o zamanlar tüfekle mücehhez dört askerle bir polis kol gezerek, şehrin asayişini temine çalışırlardı.

Şimdi de kabadayıların, gelmiş, geçmiş meşhur simalarını Ulunay'ın notundan kısaca görelim:

Tanınmış kabadayılar arasında bazı tulumbacıların da adı geçerdi. Resim, yangına giden bir tulumbacı takımını gösteriyor.

Tıflıbozzade Kahraman Bey: Abdülhamid devrinin sonlarında «On İkiler» diye maruf Aksaray kabadayılarının reisidir.

Arap Abdullah: Aslen Kürttür. Süleymaniye sancağındandı. Esmerliği ve şivesi sebebiyle ona Arap derlerdi. Kabadayılar arasında «Abu» diye anılan Arap Abdullah'ın Kâmil adında bir de ağabeyi vardı. Babaları Mustafa, onları, okumaları için İstanbul'a gönderdi (Abdülaziz devrinde 16 yaşında idi.) Netekim Kâmil istenileni vererek bir zaman sonra Beyrut Gümrük Nazırı olmuştu. Fakat öteki okumadı, kabadayı Arap Abu oldu.

Okuma, yazması yoktu. Uzun boylu, kuru sırım gibi, kafası tıraşlı, elmacık kemikleri çıkık, bıyıkları seyrek ve sarkık, iki kulağı da sağırdı. İstanbul'da Ağayokuşu'nda ikamet ederdi. Kırk yaşlarında iken, bir gece Şehzadebaşı (Direklerarası) ndaki Osman Baba türbesi önünde, hasmı olan Mirasyedi Necip Bey'le beş kişinin pususuna düşmesine rağmen, Çerkes Mehmed'i bıçakla öldürerek kurtulmuştur.

Burunsuz Ömer, sağ kolu idi. Aksaraylı Baha da musahip nedimiydi. Diğer arkadaşları Kazasker Ahmed, Köşklü Ahmed (Avratpazarlı) di. Arap Abdullah, sonraları hariciye nezaretinde başkavas ve bilâhara kendisine «Mir-ül - Ümerâ» rütbesi verilerek kabadayılığı sayesinde paşa oldu. Meşrutiyetin ilânından sonra Merdivenköyü'nde ölmüştür.

Sarraf Niyazi: 1,90 boyunda, atletik bir vücuda sahipti. Gençliğinde sarraflığı tecrübe edip iflâs ettiği için bu lakabı almıştır. Okuma ve müziğe hevesi vardı. Giyinişi normal olup, herkes onu bir yerde memur zannederdi.

Netekim 1909 yıllarında, polis müdürü tarafından asayişi bozulan Büyükada'ya başkomiser olarak tayin edilmiştir. Kısa zamanda ortalığı süt liman yapıp, evlerin kapılarını bile açık bıraktırmıştır. Bir gece sahil gazinosunda, haşarılık yapan bir Rumu belinden kavradığı gibi denize savurmuştur.

Karakola gireni kanun himayesinde addederek, burada kimseye dokunmaz, fakat dışarıda rastgeldiği haşarılara meydan dayağı atardı. Bir gün karakoluna gelen müfettişi tokatlamış ve sonra istifa etmiştir. Bilhassa mütareke yıllarında, Boğaziçinde bir gazinoda, on Fransız neferini yumruğu ile teker teker denize atmış ve kendisini takdir eden kumandanlarıyla aynı masada içki içmiştir. Giriştiği kavgalarda asla silâh kullanmazdı. Zira uzun kollarıyla salladığı yumruklar ona kâfi gelirdi.

Arif Bey: Trabzonlu Hasan kaptanın oğludur. Kabadayılık muhitinde Çerkes Arif diye anılırdı. İyi nişancı olup, tokatının önünde kimse duramazdı. Tokatını yiyen, düştüğü yerde kusardı. Fehim Paşa'nın başsilâhşoru olmakla beraber ne işle meşgul olduğunu kimse bilmezdi. Bilhassa etrafına ve hattâ Fehim Paşa'ya bile metelik vermemekle nam salmıştı. Küçüksu çayırındaki bir köşkte otururdu. Matlı Mustafa tarafından tabanca ile vurularak öldürülmüştür.

Matlı Mustafa: Arnavuttur. Tahir Paşa'nın başsilâhşoru idi. Eşkıyalıktan gelen bu adam, bir gün Galatasaray'da sarhoş bir vaziyette etrafa saldırırken, tesadüfen oradan geçmekte olan Arif Bey tarafından halkın içinde fena halde dövülmüştür.

Sonraları o da Arif Beyi tabanca ile öldürmüş, fakat sonunda katili olduğu adamın küçük kardeşi Ziya tarafından, mahkeme kapısında gene tabanca ile vurularak vücudu ortadan kaldırılmıştır.

Ziya: Arif Bey'in kardeşidir. Ağabeyisinin intikamını aldıktan sonra yaşının küçüklüğünden Sinop hapishanesinde bir müddet cezasını çekti. Siyasî entrikalara karışmış ve Sadrâzam Mahmud Şevket Paşa'ya kurşun atanlardan biri olmuştur. Kabadayı Ziya, bu suikast suçundan ötürü idam edildi.

Topal Tevfik: Sayılı kabadayılardan olup Sadrâzam Mahmud Şevket Paşa'ya suikastte bulundu. Küçük Mustafapaşa'da hallaçtı (idam edildi).

Kadırgalı Kör Emin: Galata gümrüğünde vazifeli iken, tensikata uğramış ve kendisini iyice bu hayata vermiştir. Beyoğlu muhitinde nam salan Emin Bey, zamanının meşhur hırsızlarından Panani'yi bir bıçak darbesiyle çolak etmiştir.

Haddehaneli Arap Hulûsi'yi içki masasında, dostu yanında tokatlayarak ağlatmış, fakat aynı şahıs tarafından o gece başka bir toplantıda tabanca ile vurulmuştur. Ölürken polislere verdiği ifadede, kendisini vuranın adını vermemiş, «Sağ kalırsam tahkikatı ben yaparım!» demişti.

Arap Dilâver: Sudan fellâhlarından olup, küçükken çölde hadım edilen 50 çocuktan sağ kalanıdır. Çok kuvvetli idi. Sonraları Fehim Paşa'nın kabadayıları cümlesine girmiştir.

Kavanoz Mehmed: Eyüplü'dür. Kavgalarda, karşıdan gelen sandalyeleri ustalıkla kapar ve hasım tarafa iade ettiği zaman, oradakiler yerlere serilirdi.

Karamürselli Tahir: Hamdi'yi 18 yerinden ağır surette yaralamıştı. Hapishanede iken de, etrafı karıştıran kasa hırsızı Kefalonyalı İspiro'yu iyice dövmüştür.

Lâf Tufan: Aslen Rizeli olup, memleketinde ona Kürt Tufan derlerdi. İstanbul'da müteaddit kanları olmuştur. Çok çevik bir kimseydi. Arkadaşı Yakup'la birlikte Hiristantos'u ortadan kaldırmak için karşılaştıkları kahvede, bu işten vazgeçmişlerdi. Sonraları bir husumetten ötürü, Sinop'ta jandarmalar tarafından öldürülmüştür.

Konumuza giren diğer kabadayılardan Mevlânekapılı Hilmi, arkadaşları Mehmed amca ve Paşam Hüsnü ile beraber, Yenikapı'da altı Ermeni'yi kaba telerinden bıçaklamışlardır. Arnavut Halil Bey, İzmirli Nazif ve Elbasanlı Ramazan, her biri 100 ilâ 200 yıl arası mahkûm olmuşlardır.

Boğazkesenli Abdi, Dökmeci Hayrullah, Köşklü Ahmed, Kadayıfçı Ali, Kazaskerin Ahmed de Aksaray Onikileri'ndendi. Yenibahçeli Lütfü, Aynacı Bekir, Balıkçı Deli Ahmed, Martdokuzu Ali, Kayyum Ali Bey, Karacaahmetli Asaf, Vidinli Ali, Üsküdar'ın namlı kabadayıları idi. Kara Ahmed ve Tatlıcı Raif de o yakanın namlılarındandı, ikisi de Kadıköy'de asıldılar.

Niğbolu Zaferi

Niğbolu'daki Haçlı orduları başkumandanı Sigsmond, ... sarayında.

Macarca'dan Çeviren: SADETTİN PİRALİ

BİRİNCİ Kosova Meydan Muharebesi'nde Padişah I. Murad'ın alçakça katlinden sonra oğlu Bâyezid tahta geçmiş, «Yıldırım Sultan Bâyezid» unvanıyla padişah olmuştu (1389). Babası Sultan Murad, Rumeli'nde Türkler'in geniş topraklara sahip olması arzusunda idi. Fakat bu emeline muvaffak olamadan öldü. Yeni padişah babasının yarıda bırakmak zorunda kaldığı plânın tahakkuku için evvelâ işe Bulgaristan'dan başladı. Zaferler birbirini takip ediyor, Osmanlı ordusu Avrupa kıtasının güneydoğusunda süratle geniş toprakları hâkimiyeti altına alıyordu.

Türkler'in kıtadaki istilâ hareketi geliştikçe, Batılılar'ın endişeleri de artıyordu. Bilhassa Macarlar kendilerini emniyette görmüyorlar, er veya geç sıranın kendilerine geleceğinden korkuyorlardı. O tarihte Macar tahtının vârisi bulunan dul kıraliçe Maria ile evlenerek, Macar Kıralı ilân edilen Çek asıllı Sigsmond, dört tarafa elçiler gönderip, Türkler'in bütün Avrupa'yı işgal etmek, Hıristiyanlığı yok etmek kararında olduklarını, Sultan Bâyezid'in saldırılarının önüne geçilmez ise, pek yakında Türk atlarının Roma sokaklarında cirit oynayıp, atlarını St. Pol Kilisesi'nin mukaddes mihrabına bağlayacaklarını anlatıp, mukaddes savaş için yardım istiyordu.

Bu yalvarışlar, yakarışlar boşa gitmedi. Fransa, Almanya, Polonya hem para, hem de asker yardımında bulunmayı vadettiler. Çok geçmeden yabancı askerler, mensup oldukları milletlerin asılzadelerinden seçilen kumandanların emri altında Macaristan'da toplanmaya başlamışlardı bile...

Bu yabancı birlikler arasında, Türkler'le harbe bir an evvel girilmesi için hazırlananların başında Fransız şövalyeleri geliyordu. Fransa Kıralı VI. Şarl'ın huzurunda ant içmiş olan bu askerlerin teçhizatı da mükemmeldi doğrusu...

Öte yandan Macaristan'da açılmış olan yardım kampanyası da iyi gidiyordu. Toplanan paralar ümit edilenden çok fazlaydı. Yabancı ülkelerden de bir hayli para yardımı gelmişti.

Bu vaziyet karşısında Sigsmond daha fazla bekleyerek, harbi geciktirmenin zararlı olacağı kanısıyla, bir taraftan başkumandanlığını deruhde ettiği Haçlı ordusuna hareket emri verirken, öte taraftan da Bâyezid'e bir sefaret heyeti gönderip, işgal ettiği yerleri terk etmesini bildirdi. Bu bildiri tamamıyla bir oyundu. Oysa Sigsmond da Türk Sultanı'nın böyle bir isteği yerine getirmeyeceğini biliyordu... Maksat Türkiye'ye giden sefaret heyeti vasıtasıyla Türkler'in

ahvalini öğrenmekti. Sultan Bâyezid, Macar elçilerini Bulgaristan fütuhatında ele geçirdiği bayraklar, silâhlar vesair eşya ile süslü bir salona götürerek:

— «Zaptettiğim yerlerdeki hakkımın şahitleri bunlardır. Yurdunuza dönün ve kıralınıza oralarda hangi hakla hükmettiğimi anlatın!» dedi.

Elçiler korku içinde geri döndükleri zaman, haçlı ordusu doğu istikametinde ilerlemesine devam ediyor, bazı kale ve palangaları bazan hiç mukavemet görmeden zaptediyordu. Bu kolay ve ucuz muvaffakıyetler, Haçlı ordusunu âdeta şımartmıştı. Hattâ bir ara Fransız casusları sultanın korkarak Anadolu'ya kaçmış olduğu haberini gedirdikleri zaman, Sigsmond bu işi kendi başına başarıp, şan ve şerefin kendisine ait olması varken, yabancıları davet ettiğine pişman olur gibi olmuştu...

Macar tarihçisi Dr. Szalay Jozsef, A Magyar Nemzet Története adlı eserinde yukarda hulâsa ettiklerimi anlattıktan sonra, harbi şöyle naklediyor:

«Haçlılar'ın mevcudu yüz bine yakındı. Bunların Tuna'nın karşı kıyılarına geçmeleri ancak sekiz günde tamamlandı. Daha harp plânlarını hazırlamaya vakit bulamamışlardı. Zaten buna da pek lüzum yoktu. Çünkü onlar sultanın Küçük Asya'da, iç savaşlarla meşgul olduğunu zannediyorlardı. Casusların getirdikleri haberler bu merkezdeydi. Hem Türkler bu muazzam Haçlı ordusuna mukavemet edemezlerdi. Ordunun en büyük hatası, bu kendine güven olmuştur.

«Vidin, Orşova alınmış, fakat Niğbolu bir haftadır bütün hücumlara karşı koymuştu. Tam bu sırada Sultan Bâyezid'in iki yüz bin kişilik ordusu ile yakınlarda bulunduğu haberi geldi. Fransızlar Boucicault adlı casuslarının getirmiş olduğu haberleri yalanlayan bu durum karşısında deliye döndüler. Hattâ kumandanlarından biri, casusun kulaklarını kesip cezalandırmak istedi. Haçlılar boş tartışmalarla vakit geçirirlerken, Türk ordusu muharebe meydanına gelmişti bile... Karşılarında Türkler'i gören Haçlılar'ın şaşkınlığı daha da arttı. Kendilerine elverişli bir yer seçip, yerleşmeye vakit kalmamıştı. Niğbolu önünde artları Tuna'ya, önleri düşman saflarına karşı olarak sıkışıp kaldılar. Manevra için bir adım geri gidecek toprak yoktu arkalarında: 28 aralık 1396. Haçlı ordusu, Fransızlar'ın ısrarı üzerine şöyle sıralanmıştı: Ön safta: Başlarında Nevers Kontu ve Coucy olduğu halde Fransız ve İngilizler, ikinci sırada: Başlarında kıral Sigsmond bulunan Macar ve Alman birlikleri üçüncü sırada: Garaj Miklos kumandasındaki Çekler, Polonyalılar, Boşnaklar yer almışlardı. Kanatlarde ise Macar hafif süvarileri ile Ulahlar mevzilenmişlerdi.

«Bâyezid ordusunu Haçlılar'ın karşısına yerleştirmişti. Fakat sonradan meydana çıktığı gibi, kırk bin kadar kuvvetini bir tepenin ardına gizlemeyi ihmal etmemişti.

«Harp, acele eden Fransızlar'ın Türkler'e hücumu ile başladı. Daha ilk saldırışlarda Türkler bozguna uğramış gibi oldular. Dağılmaya başlayan Türk ordusunun içine dalan Fransızlar, kararlaştırıldığı gibi arkadan gelecek taze kuvvetlere yerlerini terk edeceklerine, süratle ilerlemeye devam ettiler. O kadar coşmuşlardı ki, bu heyecanlı şövalyeler atlarından inerek, Türkler'le göğüs göğüse harbe giriştiler. Türkler geriliyor, Fransızlar ilerliyorlardı. Bir tepenin sırtını âdeta koşarak tırmanan Fransızlar, tepeye ulaştıkları zaman karşılarında kendilerini bekleyen kırk bin kişilik taze Türk kuvvetini görünce şaşırdılar. Yaptıkları hatayı o zaman anlamışlardı ama, artık çok geç idi. Asıl savaş ondan sonra başladı.

«Yorulmuş ve yıpranmış olan Fransız kuvvetleri, cepheden ve iki yanlarından kendilerini sıkıştırmış bulunan Türk kuvvetlerinin hücumu karşısında ya bir pala darbesiyle can veriyorlar, yahut da teslim olup esir düşüyorlardı. Türkler bir çığ gibi tepeden aşağı sarkıp geri kalan Haçlı kuvvetlerini Tuna kıyısında sıkıştırdı. Çok can kayboluyordu. Sigsmond birkaç arkadaşıyla bir kayığa atlayıp Karadeniz istikametinde kaçtı. Eğer kalsa idi, ötekiler gibi oracıkta can verecekti.

«Harp, Haçlıların mağlûbiyeti ile sona ermişti.

«Kaybolan insanlar, heder olan para muazzamdı. Fakat telâfisi kabil olmayan mânevî kayıp ondan daha da büyüktü... Çünkü; bu mağlûbiyet Hıristiyan âleminde, bir Haçlı seferi daha tertiplemeye ne heves, ne de cesaret bırakmıştı. Türkler'e gelince; onların gururları artmış, cesaretleri ise son dereceyi bulmuştu.»

Hüner-Nâme ve Şecâat-Nâme

Bu sayımızın kapağında ve içeride renkli sayfalarda verdiğimiz minyatürler, XVI. yüzyıl sonları Türk minyatür sanatının en güzel örneklerindendir. Hüner-Nâme'nin minyatürleri, yüzyılın en büyük Türk ressamı olan Bosnalı Osman'ın eseridir. Dal Mehmed Paşa (Âsafî)'nın Şecâat-Nâme'sini bezeyen minyatürler de aynı ekole mensup olmakla beraber, ressamı meçhuldür. Kapakta Hüner-Nâme'den bir minyatür: Kanunî'nin bir sefiri kabulü. Şecâat-Nâme'nin en güzel minyatürlerini ise karşı sayfada ve 39, 43, 47, 50-51 ve 55. sayfalarda bulacaksınız.

Karşı sayfada Şecâat-Nâme'den bir minyatür: İran Kumandanı Aras Han'ın esir edilişi.
Fotoğraflar: Hasan Âli GÖKSOY

عادل گرای دد
عثمان پاشا
ارتغان
غازی گرای

Eski Japonya Büyükelçimiz HÜSREV GEREDE'nin Japonya Notlarından Seçmeler

Şehitleri Anıtı

Geçen sayımızda, Hüsrev Gerede'nin kaleminden, Ertuğrul Faciası'nı okuyucularımıza sunmuştuk. Bu ikinci ve son yazımızda da Ertuğrul şehitleri anıtının yapılışı ve açılış safhalarını bulacaksınız.

Mübarek şehitlerimizin yattığı zümrüt gibi saha, 746 metre karedir. Yaptıracağımız anıtın, bir deniz kazası şehitlerine ait bulunması, bunun denizden görünmesi ve askerî bir abide olmasını gerektiriyordu. Eldeki tahsisatın azlığı sebebiyle, böyle bir inşaatın meydana gelmesinin güçlüğü, beni ve arkadaşlarımı cidden üzmekteydi. Vakayama vilâyetinin genç mimarına, âbide mevkii ve şekli hakkındaki fikirlerimizi ve arzularımızı anlattık. Genç mimar, bu manevî vazifeye «Yamato» aşkı ile sarıldı. Mükemmel bir kroki hazırladı, vilâyet de bu işlerde ehil, müteahhit ve ustalar temin etti, bütün bu iyi niyetlere, çalışmalara rağmen doğrusu endişedeydim. Çünkü, tahsisatın azlığının, anıtın ufak olmasını intaç edeceğini, bu yüzden uzaktan geçecek vapurların, ne olduğunu fark edemeyeceklerini düşünmekten bir türlü kendimi alamıyordum. Peyderpey Tokyo'ya gönderilen malûmattan; mübarek kemiklerin, hürmet, şefkat ve itina ile toplanmış olduğunu, anıtın kaidesinde, kısmen zemin içinde, betondan yapılan bir makbere konduğunu, üzerine mermerden, arzumuz veçhile büyük bir sanduka yapılacağını, bu sandukanın bir odacık içinde bulunacağını öğrenmiştik. Sonradan şehitlerimizin isimlerinin bakır bir levhaya hâkolunarak odacığın duvarına yerleştirileceğini, bunların üstüne 12,20 metre yüksekliğinde, asıl anıt inşa olunacağını, ve ayrıca bu deniz kazasının, iki milletin dostluğuna verdiği

Hüsrev Gerede ve beraberindeki heyet Kaşinozaki'de tören yerine doğru ilerliyor.

değeri temsil için, bir daire içine Türk - Japon bayraklarını sanatkârane bir surette, bir madalyon gibi, konulacağını öğrendik. Bilâhara resmini gönderdikleri bu sembolü, açılış töreni hatırası olarak, tarihî vakaya ait vesaike müstenid hazırlamakta olduğumuz ve «Türk - Nippon Dostluğunun Sonrasız Hatırası» ismini verdiğimiz kitabın kabına bastırmayı çok münasip bulmuş ve öyle de yapmıştık.

İnşaatın hitamında, şehitliğin etrafına bir de duvar çekilmiştir. İnşaatı Hyozo Endo isminde değerli, muhterem bir mimar müteahhid üzerine almıştı. Köy halkı, piyade alayı erleri ve zabitleri, genç mimar Matsuda ve başka Japonlar'ın, bu uğurdaki çalışmaları, Ertuğrul şehitlerimizin hatırasına gösterdikleri ruhanî ilgi ve hürmet, Japon milletinin ruhî kuvveti olan, ecdat kültünün pek necip, asil, şayanı şükran bir tezahürü olmuştur.

Açılma töreni, gününü kararlaştırmak için, Ertuğrul'u benimsemiş olan Japon dostlarımızla temas ettik. Facianın iki sene sonra gelecek olan 50' nci yıl dönümünde, köyün Şinto mâbedi rahiplerinin, şehitlerimize büyük bir ruhanî âyin yapmaya karar vermiş olduklarını, fakat bunun iki sene evvele alınmasının caiz olacağını ve açılma töreninde bu âyinin yapılabileceğini memnunlukla öğrendik. Zaten inşaat, mayıs sonunda tamamen bitmiş olacağı için, S. M. İmparatorun sekiz sene evvel, ince ruhî düşünce, yüksek şahane bir kiyasetle, Ertuğrul'un Japonya'ya muvasalatı haftası yıl dönümüne rastlayan 3 haziran'ı seçtik.

31 mayıs 1937 akşamı saat 9.30'da tekmil sefaret heyeti ve iki deniz subayımızla birlikte Tokyo'dan trenle hareket ettik. Ertesi sabah haziran'ın birinde 8.20' de Osaka'ya geldik. Türk - Japon kurumunun ikametimize tahsis ettiği modern New Osaka oteline indik.

Kaşinozaki, açılma töreninde imparatorluk hanedanını ve hükümetini temsil edecek olan zevat da bu ziyafetimizde Osakalılar'la beraber davet edilmişlerdi.

2 haziran çarşamba günü fahrî başkonsolosluğumuzun, dostluğunun samimiyetine, zenginliğinin vüsatına lâyık, mükellef yemeğinde bulunarak, mutad nutuklar söylendikten sonra, akşam saat 5.30' da Osaka gemi şirketinin Nuro Maru vapuruna bindik, Tokyo ve Osaka Türk - Japon cemiyetleri ve ticaret kurumları tarafından heyetimize tahsis edilmiş olan bu vapurda, bize tamamen Avrupa yemekleri ikram edildiği gibi, sofra hizmeti için de, seçkin bir geyşa grupu angaje edil-

mişti. 13-17 yaşındaki bu mini mini güzel kızlar, müzik ve dans ile ilgili olmayıp, yalnız servis yaparlar ve misafirleriyle konuşurlar. Usulen erken yenilen akşam yemeğinden sonra, Japon dostlarımızla Sake partisi de yaparak, saat 10.30'da kamaralarımıza çekildik, yattık. Japon âdeti veçhile, en büyük misafirin soyunmasına, yatağa girmesine yardım etmek üzere, bu geyşaların en kıdemlisi hizmetime tahsis edilmiş olduğunu, bu fırsatla bu teşkilâtın dürüstlüğü ve nezaheti hakkındaki tetkikatımın, bu müşahede ile teeyyüd eylemiş bulunduğunu kaydetmek isterim.

Seyahatimiz, Uzak ve Yakın Şarklı iki kardeş milletin, birbirlerine tarihî menkıbelerini nakletmeleri, anane benzerliği, seciye birliği üzerinde fikir teatisi suretiyle pek tatlı, samimî bir bağdaşma halinde, son derece sakin, yıldızlı, berrak, lâtif bir hava ile geçti. Perşembe sabahı saat beşte, Kuşimato'ya merasimsiz çıkmamız gerekirken, Oşima adasına yakın bu limana vapurumuz yaklaşınca, resmî bir motorbotla, adanın askerî ve sivil yüksek memurlarıyla millî kurumlar başkanları gelerek, bizi vapurdan aldılar, Türk - Japon bayraklarıyla donatılmış iskelelerine çıkardılar. Ellerinde milletlerimizin bayrakları, yüzlerce mektepli çocuk, millî kadın ve ihtiyat askerler cemiyetleri mensupları, binlerce halk arasından, bayraklarla süslü taklar altından geçerek, Kaygets isminde temiz, sakin bir Japon oteline götürdüler. Sabah çaylarımızı, yani yeşil Japon çayını içtik. Kahvaltı yaptık, civar denizlerde manevra yaptıkları anlaşılan bir Japon torpido filosundan birkaç Japon deniz zabiti de, otelin holünde sabahın bu erken saatında çay içiyorlardı. Bunların deri ceketleri, kasketleri, mükemmel seferî kıyafetleri, ufak, tefek, fakat çevik, kuvvetli vücutları, enerji, azim saçan çekik gözleri, mütevazı tavırları, takdirimizi celbetmiş, fakat çekingen vaziyetleri, bizim stajyer arkadaşlarımızla bile temastan kaçınmaları, Japon ricali ile birlikte olmamıza rağmen beni kendilerine hissiyatımı söylemekten alıkoymuştu.

Bu sakin otelde program mucibince, üç saat dinlendik. Bu esnada Kiihanto Niçiniçi gazetesinin Türk - Japon bayrakları resimleriyleriyle süslü, Ertuğrul tarihçesini, iki milletin karşılıklı dostluğuna ait yazıları havi özel sayısını ve muhtelif Japon gazetelerini sevinçle gördük, tercüme ettirdik, şükran ve iftiharla dinledik. Uzak Şark'ın bu sakin, ücra köşesinde bile, Türkiye'mizin kazanmış olduğu sevgiden bizim kadar duygulandılar.

TÖREN YERİNDE

8.30' da Kaşinozaki açıklarında, Ertuğrul abidesinin karşısında demirlemiş olan Oi harp gemisinden gönderilen motorbota, sefaret heyetimizle, stajyer zabitlerimiz, fahrî konsolosumuz ve Wakayama valisi ile beraber binerek, kruvazöre gittik. Güvertede ihtiram kıtasını, zabitan heyetini, Türkiye Büyükelçisi'ni selâmlayan gemi süvarisini, erkân-ı harbiyesini selâmladıktan, süvarinin sevgi ile elini sıktıktan sonra, arkadaşlarımı, fahrî konsolosu, Japon valisini takdim ettim. Japon gemilerinde merasim ve kabul salonları gibi yerler olmadığından, güverteye konmuş birkaç iskemleye süvari ile oturarak, şehitlerimizin kutsiyeti, ölümleriyle milletlerimizin ebedî dostluğuna bir kenet oldukları hakkında konuşuldu. Süvari, kendileri gibi mükemmel Japonca konuşan, kendi akademilerinde staj gören zabitlerimizle, değerli ateşemiliterimizi şahsen tanımış olmakla sevinç ve iftihar duyduğunu söyledi ve gemisini gezdirdi. Bundan sonra, saat onda başlayacak törene yetişmek üzere, aynı motorla döndük. Gerek gemiye geliş ve gerek dönüşümüzde, Türk bayrağı çekilmiş motorumuz, gemi tarafından 19 pare top ateşiyle selâmlandı.

Törene; resmî heyetlerden başka, halktan da 5 000 kişi katıldı. Kaşinozaki'deki tören tertibatı, daha sabahın saat yedisinden itibaren alınmaya başlamış, kruvazör de, bahriye müfrezesini kendi sandallarıyla karaya çıkarmıştı. Gemiyi ziyarete giden bizleri götüren motorbota, sabah 9.30' da tekrar bindik, motorda benimle beraber büyükelçilik erkânı, iki deniz subayımız, fahrî konsolosumuz ve Wakaya valisi vardı. Tören heyetinin diğer erkânı da merasim mahalline hareket ettiler. Tören iskelesi olan Kaşino'ya yaklaştığımız sıralarda, etrafımızı sandallarla, çatanalarla törene gelen halk kitlesi sardı. Eğer bu sandallarda, çatanalarda Japon bayrakları yanında güzel bayrağımızı görmeseydik, Japonlar'ın büyük bir millî bayram günleri olduğunu zannedecektik. İskelede resmî delegeler, kaza kaymakamları, sivil ve askerî murahhaslar tarafından karşılandık.

Şehitliğimize kadar uzanan 15 dakikalık yolun iki tarafına, ellerinde Türk - Japon bayrakları bulunan kız, erkek mektep

Osman Paşa'ya isyan ederek kaçan Erzurum ordusu askerlerinin, yakalanarak cezalandırılması (Şecâat-Nâmeden).

میمون

çocukları, erler, millî kadın kurumu azâları ve civardan gelmiş binlerce halk, muntazam bir şekilde sıralanmıştı. «Banzay, Banzay» sedası ile bayrakları sallayarak bizi sevinçle karşılayan bu asil, vakur milletin arasından, yer yer kurulmuş taklar altından, kafile halinde her grubu ayrı ayrı selâmlayarak geçtik ve program mucibince saat ona birkaç dakika kala anıta geldik. Bu kadar büyük tantanalı tertibat ve candan istikbal karşısında, Ertuğrul âbidemizi ne şekilde göreceğimi, bu 15 dakikalık yolda, itiraf edeyim ki, endişe ile, heyecanla düşünmüştüm. Tam methale gelip de, üstü beyaz örtü ile örtülmüş zarif sütunu, bunun altında demir bir kapı ile kapalı geniş bir odayı içine alabilecek büyüklükte gövdeyi görünce, endişem hayranlığa döndü.

Sema berrak, hava rüzgârsızdı. Tabiatın bu haşin köşesi bile, bugünün hürmetine, şehitlerimizin mübarek ruhunu şâd için sakinleşmişti. Azametli, zarif şehitliğimizin etrafını, bir sürü çelenkler süslemişti. Bu çelenkler, dostluk cemiyetinin hâmisi imparatorun kardeşi Prens Takamatsu, Kara Genelkurmay Başkanı olan S. A. I. Prens Komin, Deniz Genelkurmay Başkanı S. A. I. Prens Fuşimi, Hariciye Nazırı Sato, Bahriye Nazırı Amiral Yonai, Harbiye Nazırı Sugiyama, Oi süvarisi Albay Şima, Wakayama valisi, Oşimamura kaymakamı, Tokyo Türk-Japon Cemiyeti, Osaka Yakın Şark ve Türk-Japon ticaret kurumları, Wakayama Yedeksubaylar Kurumu, Osaka fahrî konsolosumuzla birçok halk teşekküllerinden gönderilmişti.

ŞİNTO ÂYİNİ

Tören, tam saat onda, benim şehitlerimizi hürmet ve huşu ile selâmlayarak örtüyü usulen aşağı indirmekliğim ve mimarın teslim ettiği anahtarla, mermer sandukanın bulunduğu mukaddes odanın kapısını açarak, açılma nutkumu irad etmekliğimle başladı. Nutkumu, «Bu candan gösteri karşısında minnetle eğilirken, ulu Ertuğrul şehitlerimizin ruhlarının, Türk-Japon karşılıklı sevgi ve dostluğunun bekçisi olmasını ve milletlerimizin mutluluk içinde yükselmesini, sulh yolunda yaşamasını dilerim,» sözleriyle bitirdim.

Gelen telgrafların okunmasından sonra, rahipler şehitlerimizin ruhu için, Şinto âyini yaptılar. Bu büyük ruhanî âyin için, âbidenin demir kapısı önündeki uzun tahta bir masa üzerinde, küp şeklinde tahta bir kapalı kutu üzerine: Balık, pirinç, mısır, meyve gibi gıda maddeleri konarak, mihrap hazırlanmıştı. Rahipler Allah'ın insanlara bahşettiği bu nimetler karşısına dizilerek, dualarını okudular ve şehitlerimizi derin reveranslarla, huşu ile selâmladılar. Bu duaya, bu tazim ve hürmet eğilmesine binlerce halk, resmî heyetler ve biz, hepimiz, can ve gönülden iştirak ettik ve mermer merdivenleri teker teker çıktık. Şinto âdeti veçhile mihrabın önünde durup derin eğilme ile, şehitlerimizi selâmladık.

Japonlar'ın ebedî hayata, ruha olan inançlarını, ölülere karşı hürmet hislerini belâgatle gösteren nutuklar söylendikten sonra, ihtifalin anıt huzurundaki kısmı bitmiş oldu. Artık orada mübarek şehitlerimizin, dindaşları olan bizlere, yani Türk devletinin ve milletinin vekili olarak, sefaret arkadaşlarımla, ordu ve donanmamızın mümessilleriyle, resmî vazifelerini yapmış olan aciz şahsımla, heyetimize düşen yegâne manevî, ruhî vazife, Mehmed Âkif merhumun veciz şiirindeki «Gufrana bürünmüş yalnız Fatiha ister» mısraının mazmununa tevfikan, aziz ruhlarına ellerimizi semaya kaldırarak, dua etmek kalmıştı. Mübarek kemiklerinin mahfuz olduğu büyük mermer sandukanın bulunduğu mukaddes odacığın, kısmen açık demir kapısını, besmele ile iterek, arkadaşlarımla huşu ve hüzün ile odaya girdik. Sandukaları karşısında ellerimizi kaldırarak, Fatiha okuduk. Bu lâhûtî anda, şâd olan ruhlarının sevinç nevazişlerini, pek ırakta kaldıkları aziz vatan topraklarına olan hasretlerini, aile ve yurttaşlarına olan selâm ve takdislerini, derin bir hüzün, engin bir iftiharla çarpan kalbimde, vecd ve istiğrak içinde duyar gibi oldum. Bu satırları yazarken bile, şehadetinin Tanrı'nın takdiriyle 16 eylüle rastlamasından, sevgili oğlum Faruk'un aralarında bulunduğuna emin olduğum, bu kahramanlarımızı daima yâd ile ruhlarını şâd etmemizi, bizlerden istediklerini hissediyordum.

Programın bundan sonrası, tamamen Japon millî âdet ve ananelerine göre, kendi millî ve dinî bayramlarındaki usulde, cidden çok mükellef surette, tertip edilmişti. Bu derece tantanalı ve külfetli bir ihtifal, Japonlar'ın bizlere olan ruhî sempatisini, samimî dostluklarını göstermek bakımından cidden önemliydi. Âbidenin bu kadar az tahsisatla, böyle mükemmel, muazzam bir eser haline gelmiş olabilmesi de, Japon İmparatorluğu hükümetinin, Osaka ticaret kurumlarının, Türk-Japon Cemiyeti'nin, Wakayama vilâyeti ve mahallî kaymakamlıklarının el-

Hüsrev Gerede'nin Oi'de ihtiram kıtası ve gemi komutanı tarafından karşılanışı.

birliği ile gösterdikleri himmet ve muavenete borçludur.

Sonradan öğrenebildiğime göre, Japon hükümeti inşa malzemesinin yarı fiyata verilmesini şirketlere tavsiye etmiş, bu tavsiye alâkadarlar tarafından şehitlerimizin ruhlarını şâd etmek manevî emeli ile, tehalükle bir vazife olarak kabul ve tatbik edilmiş, ustalar, ameleler, yarı ücretle çalışmış, mühendis, mimar; müteahhit de, fahrî çalışarak, bu manevî şerefe iştirak etmişlerdir. Bu ulvî jeste, himmetlere karşı, vaktinde sefaretçe lâzım gelen teşekkürler yapıldığı gibi, bir müddet sonra vefatını hüzünle duyduğumuz müteahhit Hyozo Endo'nun isminin, anıtın kaidesine hakkedilmesini Wakayama valisinden rica ettim.

UĞURLU MOCHİS'LER

Tören günü, Japonlar, fener civarına kurdukları Yagura denilen, keresteden kulemsi bir çardak üzerinden, evvelâ âdetleri veçhile, pirinç hamurundan yapılmış elma şeklindeki Mochis ismini verdikleri, kurabiyeleri aşağıdaki halka atmak suretiyle, millî bayram merasimlerine başladılar. Japonlar inşaatta ve temel atma merasimlerinde, bu kurabiye atma işini, ekseriya yaparlar. Kovalar içine konmuş kurabiyeleri, belediye reisi ve maiyeti, aşağı fırlatıyor ve halk da sevinçle haykırarak kapışıyordu. Yanımda duran Wakayama valisi ile ben de, birer tane yakaladık. Uğurlu sayılan kurabiyeyi benim de kapmış olmamdan, halkın çok sevindiklerini görür görmez, valiye, beraber çardağa çıkmayı teklif ettim, çok memnun oldu. Benim ağırlığıma göre yapılmamış, gıcırdayan, sallanan dar merdivenden, ihtiyatla tırmandık, binlerce halk, aralarında Tokyo ve Osaka'dan gelen delegeler, harp gemisinin süvarisi, zabitan ve erleri, sefaret arkadaşlarım, bahriyeli subaylarımız, çardağın etrafını sardılar. Vali ile kovalardaki kurabiyeleri birer birer aşağı fırlattık. Halk neşe ve sevinç içinde kaynaşıyordu.

O gün bu meydanda, bizim eski bayramlarda olduğu gibi, gölgeli münasip yerlerde seyyar içkiciler, muhtelif satıcılar sergilerini, masalarını kurmuşlardı. Asıl dikkat nazarımızı çeken, doktoru, hastabakıcısı ile mükemmel bir sıhhî imdat ekibinin mevcudiyeti idi. O gün, halktan ve çocuklardan, beş kadarının

hastalandıkları, derhal ambulansla kaza hastanesine götürüldüğünü sonradan duyduk. Saat bir buçukta, program mucibince çardağa yakın kurulmuş büyük çadırlarda, Osaka Türk - Japon kurumu tarafından şerefimize tertip edilen 200 kişilik mükellef öğle yemeğine gittik. Bu millî manzara, misafirperverlik hepimizi mütehassis etti. Çünkü burası bugün siyaset, ecnebilik gibi mevzulardan tamamen münezzeh, Japon, Türk ırkının âdeta birbirine kaynaşmasının samimî bir gösterisi olmuştu. Gene tertemiz köy kızları, vakur, afif, şirin güler yüzleriyle, sofra hizmetini yaptılar. Japon ahçıları, Avrupakârî pişirdikleri nefis yemekleri, şekerden yaptıkları Türk - Japon bayraklarıyla süslemişlerdi. Tabiî «Sake» rakısı da bol bol ikram edilmekteydi. Pek hafif alkollü olan bu içki, Japonlar'a çabuk tesir ettiğinden, mütevazı ve çekingen Japonlar, ruhlarında kaynayan dostluk sevgisinin tahrikiyle, ikide bir ayağa kalkarak ateşin nutuklar söylediler. Avrupalılar'ın, «Şarap doğruyu söyletir» darbımeseline, burada tam manasıyla şahit olmakla duyduğumuz zevkı tarif edemem.

JAPONLAR'IN HEYECANI

Ada belediyesi müşavirlerinden olduğu bildirilen beyaz sakallı, sevimli bir ihtiyar da heyecanlı bir sesle: Oşimalılar, vaktiyle bu ufacık adaya Oşima adını yani «Büyük Ada» ismini takmakla gurur duyduklarını söylerlerdi, fakat asıl bugün, bu iddialarına bihakkın lâyık oldular. Çünkü bugünden itibaren. Oşima şefkat ve insanlık nümunesi olarak, bütün dünyaca tanınmıştır». Bunun üzerine, herkes «Banzay belediye reisimiz» diye bağırınca, adanın genç, sempatik belediye reisi âdeta mahcup bir halde, tevazu ile ayağa kalkarak: «Wakayama vilâyeti posta ve telgraf idaresinin iyi niyetli yardımlarıyla, bu büyük gün için burada bir telsiz istasyonu kurulmuş olduğunu» müjdeledi. Ben, bu güzel havadisi duyar duymaz, hemen ulu Atatürk'ümüze, başvekâlete, açılma töreninin fevkalâde merasimle Japon milletinin candan iştiraki ile yapılmış olduğunu tebşir eden kısa bir tel yazarak, ikinci kâtibimiz sayın Nizamettin Erenel ile telsiz merkezine gönderdim.

Bu tatlı, heyecanlı, göğüslerimizi sevinç ve şükran yaşlarıyla ıslatan yemek, saat üçte sona erdi. Biz hemen, Osaka'da hareketimizden evvel mektep çocukları için hazırlatmış olduğumuz şekerlemeleri, çadırın etrafına toplanmış, bu nutukları dinlemeye çalışan kız, erkek okul talebelerine sefaret arkadaşlarımın yardımı ile, dağıttık. Bu sırada Oi kruvazörünün mürettebatının şehitlerimizin istirahati ruhu için, kendi sabah yemeklerinden vazgeçerek, bunun mukabili para ile temin eyledikleri, bisküvi paketlerini, fahrî konsolosumuzun bugün için bastırmış olduğu muhtıra defterlerini, aynı surette elbirliği ile şipşirin, tertemiz Japon çocuklarına dağıttık. Akşam 7' de Kuşimoto'da otele döndük, yarım saat dinlendikten sonra, bizi bekleyen vapurumuza bindik. Bütün ada halkı, mektepliler, sahile inmiş, ellerindeki bayrakları sallamakta, «Banzay, Banzay» sedalarıyla ve havaî fişeklerle bizleri selâmlamaktaydı.

Ertesi gün, hemen bütün Japon gazeteleri, baş sütunlarında, ihtifalin şaşaasını, ruhî önem ve büyüklüğünü, siyasî tarihe altınla yazılacak değerini, bu muvaffakıyetten âciz şahsıma büyük hisse düştüğünü, haziranda Japonya ve Türkiye' nin, ruhen âdeta bir devlet ve millet haline geldiğini, dil ayrılığı müşkülâtının bu kaynaşmaya mani olamadığını, çünkü karşılıklı duygu, kalplerin birbirini çekmesi, incizabı her şeye hâkim bulunduğunu, törenin tafsilâtını mükemmel, candan yazılarla neşretttiler.

Bunlar arasında hassaten «Osaka Mayniçci», «Osaka Asahi», «Wakayama Niçi Niçi», «Kii Hanto Niçi Niçi», «Kumano Şinpo», «Kumano Hoçi» gazeteleri, kalem sahibi yazarlarının, millî heyecanlarına; şairane, edibâne duygularına, Asyalılık aşklarına birer mâkes olmuştu. Bu yazarlar; bir gün evvel esen sert rüzgârın, tören günü tamamen kesilmesini, denizin süt liman, havanın berrak, güneşli olmasını, şehitlerimizin mübarek ruhlarının şefaatlerine hamlediyorlardı. Benim örtüyü çekip aşağı indirmemle meydana çıkan muhteşem, bembeyaz âbidenin, üzerinde «Yaşayan kahraman ölüler, şehadetleriyle Türk - Japon dostluk bağlılığını, ebedî kıldılar» yazını gören beş bini geçen halktan kopan alkış tufanını; törenin hazin, parlak, ruhen ulvî cereyan safhalarını, en ufak teferruatına kadar sayfalarına geçirmişlerdi. 4 haziran sabahı Osaka'ya geldik, saat birde ekspres ile hareket ederek, akşam 9' da Tokyo'ya girdik.

— SON —

Partaloğlu sarayının yağması
(Şecâat - Nâme'den)

هیچ نکبتدن خلاص اولمایه‌لر
نقد عمرین استیوب بولمایه‌لر

دورمیوب آندن هوایی ایردیلر
هپ مقامنده قلانی قیردیلر

İstanbul'un henüz hatıralarda yaşayan birçok tarafı var ki, bugün tarihe karıştı. Bu sayfalarda bugünkü İstanbul semtlerini eski halleriyle bulacaksınız.

İstanbul'un

Geçmiş zaman olur ki,

hayâli cihan değer.

İstanbul'un en işlek yerlerinden biri olan Ankara Caddesi, günün her saatinde iş sahipleriyle dolup taşar. Eskiden Bâbıâli caddesi diye anılan bu yol, gene iş sahiplerinin gelip geçtiği bir yerdi ama, şimdikine göre öyle değişik, öyle başkaydı ki. Bâbıâli, yarım asır önce de İstanbul'un, hattâ sade İstanbul'un değil, bütün Türkiye'nin basın merkeziydi. Bu sayfadaki resimler, bu ünlü caddenin dün ve bugününü gösteriyor.

Dünü ve Bugünü

Eminönü meydanı her devirde İstanbul'un en işlek yerel ünite özelliğini muhafaza etmiştir. 60 yıl önce çekilen yukarıdaki resimde atlı tramvayları ve Yeni Camiin batısı ve meydanı kapatan binaları tespit ediyor. Aşağıda, aynı kesimin bugünkü durumunu görüyorsunuz. Camiin önü açılmış, meydan bazı binalardan temizlenmiş, büyütülmüştür.

Büyük Anketimiz

Türkiye Niçin Geri Kaldı?

Anketimize pek çok cevap geldi ve cevapların hemen hepsi de çok uzundu. Gelen cevaplar içinde bilhassa tarihçi olanlarınkini kısaltarak yayınlıyoruz. Cevapları yayınlanmamış ve kısaltılarak yayınlanmış olan zatlardan özür diler, anketimize ilgi gösterenlere teşekkürler ederiz.

Prof. Dr. Kâzım ARISAN
(Isparta, 1909)

İstanbul Üniversitesi, Tıp Fakültesi; jinekolog, operatör, ressam.

Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileyiş sebepleri, esas unsuru teşkil eden Türkler'in anavatanı olan Anadolu ve çevresine, diğer eyaletlerden daha fazla önem verilmemiş olması, Türk unsurunu diğer unsurlar lehine koruyucu tedbirler alınmamış bulunmasıdır. Diğer imparatorluklarda bir anavatan ve sömürgeler mefhumu olduğu halde bizim imparatorluğumuz, tam bir milletler camiası idi. Türkiye'nin kalkınması için eğitim yatırımı, bağımsız düşünceye saygı, millî kudretimize iman lâzımdır. Japonya gibi kalkınırken, kendimize mahsus özellikleri asla ihmal etmemiz, Batı'nın fikir akımlarını ve tekniğini millî hususiyetlerimize uydurmamız, faziletli aydınlar yetiştirmemiz lâzımdır.

Vaktiyle her alanda üstün bir milletken, bu vasıflarımızı kaybetmemizin başlıca sebepleri müspet ilimleri ihmal etmemiz, bazı büyük eserlerimizi Türkçe yerine Arapça yahut Farsça yazmamız, fikir hürriyetini kısıtlamamız, otoriter idareye temayülümüz, İslâm dininin yüksek ilkelerinden gaflet ederek yobazlığa kaçmamız, zevk ve safaya fazla rağbet etmemiz, idareci sınıfla halk kitlelerinin temasına önem vermememiz, millî şuur ve hisleri besleyecek tedbirleri ihmal etmemiz, millî örf ve gelenekleri koruyacak yerde taklitçiliğe sapmamız, yabancı hayranlığına düşmemiz, adalete ve çalışmaya yan çizmemiz, devlet otoritesini zor kuvvetiyle kurmak isteyip kanunları bir yana bırakmamızdır.

Mucip ATAKLI
(Erzurum, 1919)

Tabii Senatör, eski MBK üyesi, emekli hava tuğgenerali

Bakû'da ihanet etmiş bir Şirvanlı'nın petrol ile yakılması (Şecâat - Nâme'den)

کینه برجامهٔ زر نفت اولا — آتش تیز ایتمکه پر نفت اولا

ایله ایتدیلر هم اول دم ملحدی — صاردیلر کهنه حصیر مقصبی

Çok büyük imparatorluklar kurmuş, fakat kendimize mahsus orijinal bir medeniyetimiz olmamış. Önce Çin, sonra İslâm medeniyetleri içinde yer almışız. O çağlarda bu medeniyetler, üstün durumdaydı. Fakat Rönesans'tan sonra Avrupa medeniyeti, üstünlük kazandı. Bizse, Avrupa'ya sırtımızı çevirmiştik. XIX. asırda iki toplum, Şark milletleriyle Batı arasındaki fark, pek belirli bir şekil aldı. Avrupa medeniyetini bütünüyle kabul etmeden kalkınmamız müşküldür. İllet ve tedavisi bu olunca, bugün Batı ile aramızda mevcut mesafeyi kapatmak için de ne kadar genişliğine ve derinliğine bir çalışma yapmak ve bu çalışmada (şarklı) unsurları tamamen bertaraf eden Garplı zihniyete sahip olmak lâzım geldiği kendiliğinden kabul olunur.

Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail GÜRKAN
(Trabzon, 1905)
İstanbul Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Cerrahi Kürsüsü; Eski İstanbul Üniversitesi rektörü.

Uluğ İĞDEMİR
TTK Umum Müdürü.

Müslüman dinini yanlış anlamamız ve vaktiyle büyük medeniyete sahipken, sonradan taassuba düşmemiz, gerilememizin esas sebebidir. İktisadî işlere ehemmiyet vermemişiz. Onun için Atatürk'e kadar bizde esaslı bir Batılılaşma olamadı. Halbuki Japonya'da imparatorun otoritesi ve milletçe pek sevilip sayılması, onun öncülüğüyle XIX. yüzyılda bu ülkeyi kalkındırdı. Bu arada Asya devletlerinden birçoğunun hâlâ geri kalmış olmalarını da sömürgeci devletlerin bu memleketler üzerindeki ağır baskılarında, kapitülâsyonlarda ve dinî taassupta aramak icap eder.

Türkler, XVI. yüzyıl ortalarına kadar yeryüzünün en ileri toplumu idiler. Dünyanın yarısı ve en güzel parçaları ellerindeydi. Avrupalılar'ın yeni deniz yolları bulmaları ve kapalı kıta sisteminden çıkmaları, iktisadî düzeni Türkler aleyhine bozdu. Açık denizlere hâkimiyet, Avrupalılar'ı dünyanın efendisi yaptı. Köklü ve çok esaslı orijinal bir medeniyeti olan ve yüzlerce yıldan beri üstün durumda bulunan Türkler, Avrupalılar'ın önceleri mütevazı başlayan, fakat gelişmelerinin temelleri olan ilmî hamlelerine yabancı kaldılar, hattâ istihfaf ettiler. Japonya'nın bol nüfuslu, azınlığı olmayan, adalar üzerinde kurulu, dış müdahalelerden masun, kapalı bir ülke olması, Batılılaşmasını sağladı. Japonya lehindeki bu unsurların hepsi, aksi yönden bizde mevcuttu. Kalkınmamız, demokrasi ve toleransla olur.

Prof. Dr. İbrahim KAFESOĞLU
(Tefenni, 1914)
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Umumî Türk Tarihi Kürsüsü.

Mustafa CEZZAR
(İstanbul, 1920)

Güzel Sanatlar Akademisi müdür muavini, tarihçi.

XVI. yüzyıl sonlarında tımar sistemi bozulmuş, Türk toplumunun bu sisteme dayanan askerî, malî, iktisadî, idarî dengesi yok olmuştur. Son yüzyılların ıslahat hareketlerinde daima taviz verilegeldiği için tam manasıyla bir Batılılaşma mümkün olamamıştır. Yalnız Atatürk taviz vermemiştir. Japonya'da kalkınmanın başlıca ilkesi olarak ilmileşme esas alındığı halde, bizde henüz kalkınmanın şuuru bile teşekkül edememiştir.

Eğitim eksikliği ve din istismarı, vaktiyle dünya ölçüsünde egemenlikler kuran Türkler'in gerilemesinin başlıca sebepleridir. Eski idarelerin, hatta şiddete varan yasaklamaları ve dini, şahsî çıkarları için bir kaynak sayan sözde din adamlarının manevî baskıları Türk toplumunun, Batıdan geri kalmasının başlıca sebebidir. Japonya'nın diğer Asya devletlerinden farklı olarak Batı'ya yetişmesi, eğitim dâvasını halletmesi ile mümkün olmuştur. Diğer Asya devletlerinin de Batı'ya yetişememesinin sebepleri, eğitimin yeterlizliği ve dinî yasaklamalar, bâtıl inanışlardır. Cumhuriyetten önce Batı anlamıyla eğitime önem verilmediği gibi, Cumhuriyetten sonra da tarihî, ekonomik ve hattâ siyasî zaruretler sebebiyle eğitim alanında özlenen seviyeye ulaşamamışızdır. Batı ile aramızdaki mesafenin kapatılması için çıkar yol, eğitim davamızı eksiksiz halletmek ve din istismarı yollarını kapatmaktır.

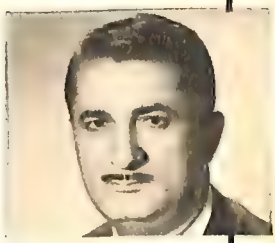

Sadreddin ÇANGA
(İskilip, 1922)

Hukukçu, gazeteci, CHP Bursa Milletvekili.

Prof. M. Tayyib GÖKBİLGİN
(Ordu, 1907)

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yeniçağ Tarihi Kürsüsü; TTK üyesi.

Batı'da teşekkül eden Rönesans, Ortaçağ'ı yıktığı halde bizde skolastik zihniyet ve dogmalar devam etmiştir. Rönesans ve Reform çağında yepyeni bir Batı teşekkül ederken, bizde her şey eski haliyle kalmıştır. IX. asırda içtihat kapısı kapanmış, birtakım dogmalar ortaya çıkmıştır. Hâkim sınıflar, bir dünya görüşüne sahip olmamışlardır. Nihayet, her yeni hamle ve teşebbüsler karşısına irtica dikilmiştir. Sosyal bir devlet olarak çağdaş imkânlara göre hareket etmek suretiyle kalkınmamız mümkündür. Batı ile aramızdaki mesafeyi kapatmak için başka çare yoktur.

Özdemiroğlu Osman Paşa hücum sırasında (Şecâat - Nâme'den).

طوق خان

قره خان
طوقمق خان

Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz KANSU
(Edirne, 1903)

TTK Başkanı, TDK Üyesi, Eski Ankara Üniversitesi Rektörü; Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji ve Etnoloji Kürsüsü.

İlim ve tecrübeden doğan teknik, Avrupa'yı ileri götürmüştür. Batı, her sahada tatbik ettiği müspet metotlarla Doğu'yu birkaç asırdan beri çok geri bırakmıştır. Daha 1931'de çıkan bir yazımda savunduğum bu fikirde bugün de ısrar ediyorum. Türkiye'de akılcı, lâik, müspet bilimci, özellikle teknikçi bir antropoteknik yönetim, dünya kültürleri içinde ilerici, hamleci, kapalı değil açık, tek kültürü olan Batı kültürünün benimsenmesini öngören Atatürkçü, yani Kemalist ilkelere sıkı sıkıya bağlanarak Batı heyulâsından, yani kompleksinden sıyrılmakla, Batı ile aramızdaki mesafeyi kapatmanın mümkün olacağına inanıyorum.

Bir memleketi ileri götüren fertlerdir. Bizim toplumda, gerçekten yetişmiş fertler ne kadar çoğalırsa, o toplum her alanda o kadar ileri gider. Batı'yı sanayi yükseltmiştir ama, bunun üç yüz yıllık bir fikrî hazırlığı vardır. Yüksek kaliteli fertler yetişmesine çalışmamız, üniversite seferberliğine ilkokul seferberliğinden fazla öncelik tanımamız, her alanda birinci derecede mütehassıslar yetiştirmek lâzım.

Midhat SERTOĞLU
(İstanbul, 1913)

Gazeteci, arşivci, tarih muharriri; Başbakanlık Arşiv Umum Müdürü; İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, arşiv lektörü.

Prof. Dr. Şehabeddin TEKİNDAĞ
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

Türkler, teşkilât dehaları sayesinde muazzam devletler kurmuşlar, fakat ekserisini devam ettirememişlerdir. Millî kültüre ve Türkçe'ye fazla önem verilmemiştir. Haçlılar'ın, Moğollar'ın, nihayet Avrupa'nın birleşik bir halde Türkler'in önüne çıkması, onları yıpratmıştır. En çok Osmanlılar başarı gösterip sürekli olabilmişlerdir. Fakat onlar da azınlıklara büyük haklar tanımışlar, iktisadı ihmal etmişlerdir. Millî hususiyetlerimizi korumak şartıyla, Japonya'nın yaptığı gibi, atalarımızın enerjisi, gururu ve üstün millet olmak azmiyle çalışmak lâzım.

Bu derece geniş ve hayatî bir konuyu birkaç cümleyle aydınlatmaya teşebbüs etmek, beni korkuttu. Vakıa fikirlerimi birkaç cümleyle formüle edebilirim. Fakat enteresan olan bu formüller değil, beni bu formüllere götüren gerekçelerdir. Bu gerekçeler olmaksızın, fikirler boşlukta sallanır, güdük ve manasız kalır. Geri kalmamızın sebeplerini öteden beri düşünmüşümdür. Hattâ bir konuda bakanlıkta uzun bir konuşmam da olmuştur.

Ekrem ÜÇYİĞİT
(1917)

Millî Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanı, tarih hocası.

Yeni Cami

Yazan : Kemalettin Tuğcu

GALATA Köprüsü'nden Eminönü'ne gelirken, bir ehram kadar muntazam hatlarıyla her gün yüz binlerce insanın gözlerinin önüne bütün ihtişam ve iddiasıyla dikilen Yeni Cami, Türk - İslâm mimarisinin bu zarif ve muhteşem mabedi, bulunduğu yerin hususiyeti yüzünden, hemen bütün İstanbul camilerinden daha fazla bir önem kazanmış, hiç bir zaman cemaatsiz kalmamıştır.

Bugün etrafı tamamiyle temizlenmiş, geniş bir alanın ortasına çıkarılmış bulunan Yeni Cami, bundan elli yıl önce, bilhassa Birinci Cihan Savaşı sırasında, küçük esnafın barakaları, ayak satıcıları ve işportacılarla dolmuş, karınca yuvası gibi her cins ve milletten insanın kaynaştığı bir pazar yeri, bilhassa askerlerin buluştukları bir uğraktı. Bugün aptes musluklarının bulunduğu arka kısımdaki merdiven basamakları belli bir askerî birlik efradının veya memleketlinin buluşmalarına hizmet ederdi.

Her basamak bir vilâyetin, veya bir alayın adına ayrılmış gibiydi. O basamaklar üzerinde tanışılır, buluşulur, o basamaklar üzerinde vedalaşılırdı. Tebdilhavalı veya tezkere almış askerler, izinli olarak memleketlerine gidecek olanlar, hediyelerini oradan temin edebilirlerdi.

Bugün güzel bir park haline getirilmiş kısımda, o tarihte helâlar vardı. İhtiyaç sahipleri sıra sıra dizilmiş su dolu ibriklerden birini, küçük bir para mukabilinde alıp giderlerdi. Muhteşem abideyi her taraftan saran küçük dükkânlarda bilhassa kavaflar, terlikçiler, eski elbise satanlar, sergiciler bulunurdu. Mahmutpaşa oradan başlayarak Kapalıçarşı'ya kadar devam ederdi.

EMİN İSKELESİ

1598' den önce «Emin İskelesi» denen ve memleketin bütün limanlarından gelen ticaret eşyasının şehre sevk merkezi olan bu kesimden Sirkeci'ye doğru bir Musevî mahallesi uzanmakta, bu arada bir de sinagog bulunmaktaydı. Binaların iki misli değeri ödenmesi şartıyla istimlâke başlanmış, fakat o tarihte Bina Emini bulunan Kara Mehmed Ağa, istimlâk bedellerini sekiz ay ödemediği için halk şikâyete başlamış ve bu yüzden Yeni Cami, daha inşa edilmeden önce «Zulmiye» adını almıştı. Bina Emini azledilerek alacaklıların parası ödenince de cami «Adliyye» adını almıştır. O tarihte cami arsasının önünde bugünkü meydan bulunmuyordu ve deniz hemen hemen camiin bulunduğu alçak seddin duvarlarına kadar geliyordu. Zamanla bu saha dolmuştur.

CAMİİN YAPILIŞI

Daha önce Üsküdar'daki Valde Camii yapılmış bulunduğu için, Eminönü'ndeki Yeni Camie «Valde Camii, Yeni Valde Camii» ve nihayet «Yeni Cami» denilmiştir. İlk inşaata başlatan III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan'dır. Onun ölümünden çok sonra IV. Mehmed'in annesi Turhan Hadice Vâlide - Sultan, bütün inşaat masraflarını üzerine almış ve camii tamamlatmaya muvaffak olmuştur.

Yeni Cami, Koca Mimar Sinan'ın yetiştirmelerinden, Başmimar Davud Ağa tarafından, Şehzade Camii planlarına uygun olarak yapılmaya başlanmış, inşaata bir yıl devam eden Davud Ağa'nın 1599 yılında vebadan vefat etmesi üzerine, onun yerine geçen Suyolu Nazırı Dalgıç Ahmed Çavuş tarafından inşaata devam edilmiş, 1605 yılında Safiye Sultan'ın ölümü üzerine yapı 56 yıl yüzüstü kalmış, nihayet 1661 yılında Mustafa Ağa inşaatı üzerine alarak camii tamamlamaya muvaffak olmuştur. Yeni Cami inşaatına bir aralık mimar Kasım Ağa da nezaret etmiştir.

Hicrî 1006, Milâdî 1598 yılı nisanın dokuzuncu perşembe günü III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan, Saray Başmimarı Davud Ağa'ya camiin yapılması için emir vermiştir. Derhal istimlâke geçilmiş ve Davud Ağa türbesi, sebili ve denize karşı bir kasır ile camiin yapısına başlamıştır. Bir yıl sonra ölen başmimarın yerine geçen Dalgıç Ahmed Çavuş, inşaatı pencere hizalarına kadar yürüttü. 1605 tarihinde Safiye Sultan'ın ölümü üzerine Yeni Camiin yapısı tamamiyle durdu. 56 yıl süren bu duraklama sırasında camiin çevresini gene musevi evleri kapladı.

Zaman zaman depremler ve yangınlarla harap olan İstanbul, 24 temmuz 1660 tarihinde şehrin üçte birini yakıp, kül eden yeni ve müthiş bir yangınla karşılaştı. O gün, Ayazma Kapısı'ndan çıkan yangın, muhtelif kollara ayrılarak surlardan içeriye atlayıp hemen hepsi ahşap olan evleri yakarak Beyazıt, Süleymaniye, Şehzadebaşı, Fatih, Molla Gürânî, Uzunçarşı, Mahmutpaşa, Tahtakale, Sultanahmet, Unkapanı, Samatya, Davutpaşa gibi semtleri yakarak denize dayandı. Bu yangın, yüzlerce cami, binlerce mesken, han, hamam, dükkân gibi, Yeni Cami'in etrafını saran evleri de yaktı ve bu arada camiin yapılmış olan kısmını da tahrip etti.

İranlılar'ın kuşattığı bir kale müdafilerinin teslime davet edilmeleri. (Şecâat - Nâme'den).

Türkiye'de ve İslâm memleketlerinde hiç bir camiin temel atma töreni ile ibadete açılışı arasında 63 sene 9 ay, 29 gün gibi çok uzun bir müddet geçmemiştir. 56 senelik atalet devri çıkartılırsa Yeni Cami sekiz seneye yaklaşan bir zaman içinde yapılmış bulunuyor.

Yeni Cami, 1664 yılının şubatının sekizinci cuma günü inşaatı tamamlanarak o gün cuma namazı ile ibadete açılmış ve bu törende Dördüncü Mehmed'le Vâlide ve Haseki sultanlar, vezirler, bilginler bulunmuş, fukaraya altın ve gümüş paralar dağıtılmıştır.

YENİ CAMİ'İN KÜLLİYESİ

Yeni Cami zeminden üç metre kadar yüksekte bulunduğu için fevkanî tabir edilen camiler arasındadır. Genel görünüşünde göze ağır ve kaba gelen hiç bir cihet yoktur. Muntazam bir ehram şeklindedir. 17,5 metre çapında ve 36 metre yükseklikteki kubbesi, beyaz zemin üzerine mavi ve yeşil çinilerle pek ahenkli şekilde süslenmiş dört büyük sütun üzerine oturtulmuştur. Dış görünüşte bu ana kubbeyi yarım kubbeler tamamlamaktadır. İçeriden ince sütunlara bindirilmiş yan maksureleri, yanlarda zarif dehlizleri bulunmaktadır. Ajur olarak işlenmiş beyaz mermer mimber, bir şaheserdir. Sol taraftaki hunkâr mahfilinin istinat ettiği sütunlardan biri Hanya Fâtihi Yusuf Paşa'nın katline sebep olan sarı sütundur ki, sütunun altın olduğu iddia edilerek Yusuf Paşa katlolunmuş, sonradan bunun sarı sütun olduğu meydana çıkmıştır.

Pencerelerindeki renkli camların seçimindeki incelik, her tarafı kaplayan çinilerin renk ve şekillerindeki güzellik, mat, fakat doyurucu bir ışıkla temin edilen aydınlık, bu camie ayrı bir kutsallık ve sevimlilik vermektedir. Pencere ve kapıların sedef kakmalı kapaklarındaki işçilik fevkalâdedir.

Yeni Cami'in beş kapısı vardır. Unkapanı yönündeki kapısından avluya çıkılır. Avlunun dört tarafı üstleri kubbeli yan sofalarla çevrilmiştir. Camiin avluya bakan cephesindeki çiniler, çok güzeldir ve bu cephenin karşısında, avlunun ortasındaki şadırvanın kafesinde çok sanatkârane ve ince bir işçilik görülmektedir. Yeni Cami'in iç avluya bakan cephesinin iki yanında üçer şerefeli iki minaresi vardır.

Yeni Cami'in en dikkate değer tarafı, padişah mahfili hizasında yapılmış olan sultan daireleridir. Bu dairelere, üzeri örtülü bir rampadan atla çıkarak giren padişahlar, camide kendilerine tahsis edilen mevkii alırlardı. Bu kısımlarda da duvarları kaplayan çiniler, pencere ve kapılar birer sanat eseridir.

Turhan Sultan Türbesi, camiin arkasındadır. Bu türbede kendisinden başka Dördüncü Sultan Mehmed, İkinci Mustafa, Üçüncü Ahmed, Birinci Mahmud, Üçüncü Osman ve bunların anneleri ve kızlarıyla şehzadeleri; türbenin dışındaki hazirede saray mensupları ve ayrı bir türbede Beşinci Murad'la hanedanından bazıları yatmaktadır.

Yeni Camiin ana yapısı, bilhassa Cumhuriyet devrinden sonra, etrafındaki derme çatma baraka ve dükkânlardan kurtarıldığı gibi, denize bakan yönündeki ticarethaneler, ara sokaklar da kaldırılmış, İslâm-Türk sanatının şaheseri olan bu ulu mabet, bütün azamet ve ihtişamıyla bir meydan içine alınmıştır. Camiin bulunduğu set üzerine üç cepheden mermer basamaklarla çıkılmaktadır.

Kasrın önünde, Eminönü meydanına karşı bir sur parçası muntazam dişleriyle göze çarpmaktadır. Bu cepheden camiin mermer döşeli seddine çıkan binlerce İstanbullu «Yeni Cami Kemeri» adıyla tanınan bir geçitten geçerek camiin arka kısmında iş yerlerine götüren caddelere dağılmaktadırlar. Camiin sağında, Osmanlı Bankasının yanında büyük bir kapıdan kasra çıkılmakta ve hunkâr mahfeli ile Sultan sofalarına geçilmektedir ki, camiin bünyesinden ayrılan bu rampa ve kasır, kemer vasıtasıyla mabetle birleştirilmektedir. Camiin mihrabı, kemerin ve geçitin bulunduğu Yeni Cami caddesine ve üçgen şeklindeki hazineye karşıdır. Mısırçarşısı'nın kavisinin içine girmiş bulunan park da Yeni Cami parkı adını taşır.

Yeni Cami, muazzam binası, kasrı, dârülkurrası, mektebi, türbesi, haziresi, Üçüncü Ahmed tarafından yaptırılmış kütüphanesi ve muvakkithanesiyle geniş bir yer kapladığı halde, kendi adını taşıyan mahallesi yoktur. Yeni Cami'in vakfı, bakımına yetişmediğinden, IV. Mehmed zamanında gayet zengin bir vakfa sahip olan Beylerbeyi'ndeki Abdullah Ağa camiinin vakfından bir kısmı Yeni Cami'e nakledilmiştir. Bütün pencerelerin üzerinde Mustafa Çelebi tarafından Karahisarî hattı taklit edilmek suretiyle yazılan sûre ve âyetler bulunmaktadır.

Yenicami'in en büyük özelliklerinden birini teşkil eden Hünkâr Kasrı'nın odaları, baştan başa çinilerle müzeyyendir. XVII. yüzyılın en güzel İznik çinilerini bu kasrın odalarının duvarında görmek mümkündür. Turhan Vâlide-Sultan, son yıllarını bu kasırda geçirmiştir.

Türkiye'de ve İslâm memleketlerinde hiç bir camiin temel atma töreni ile ibadete açılışı arasında 63 sene 9 ay, 29 gün gibi çok uzun bir müddet geçmemiştir. 56 senelik atalet devri çıkartılırsa Yeni Cami sekiz seneye yaklaşan bir zaman içinde yapılmış bulunuyor.

Yeni Cami, 1664 yılının şubatının sekizinci cuma günü inşaatı tamamlanarak o gün cuma namazı ile ibadete açılmış ve bu törende Dördüncü Mehmed'le Vâlide ve Haseki sultanlar, vezirler, bilginler bulunmuş, fukaraya altın ve gümüş paralar dağıtılmıştır.

YENİ CAMİ'İN KÜLLİYESİ

Yeni Cami zeminden üç metre kadar yüksekte bulunduğu için fevkanî tabir edilen camiler arasındadır. Genel görünüşünde göze ağır ve kaba gelen hiç bir cihetî yoktur. Muntazam bir ehram şeklindedir. 17,5 metre çapında ve 36 metre yükseklikteki kubbesi, beyaz zemin üzerine mavi ve yeşil çinilerle pek ahenkli şekilde süslenmiş dört büyük sütun üzerine oturtulmuştur. Dış görünüşte bu ana kubbeyi yarım kubbeler tamamlamaktadır. İçeriden ince sütunlara bindirilmiş yan maksureleri, yanlarda zarif dehlizleri bulunmaktadır. Ajur olarak işlenmiş beyaz mermer mimber, bir şaheserdir. Sol taraftaki hunkâr mahfilinin istinat ettiği sütunlardan biri Hanya Fâtihi Yusuf Paşa'nın katline sebep olan sarı sütundur ki, sütunun altın olduğu iddia edilerek Yusuf Paşa katlolunmuş, sonradan bunun sarı sütun olduğu meydana çıkmıştır.

Pencerelerindeki renkli camların seçimindeki incelik, her tarafı kaplayan çinilerin renk ve şekillerindeki güzellik, mat, fakat doyurucu bir ışıkla temin edilen aydınlık, bu camie ayrı bir kutsallık ve sevimlilik vermektedir. Pencere ve kapıların sedef kakmalı kapaklarındaki işçilik fevkalâdedir.

Yeni Cami'in beş kapısı vardır. Unkapanı yönündeki kapısından avluya çıkılır. Avlunun dört tarafı üstleri kubbeli yan sofalarla çevrilmiştir. Camiin avluya bakan cephesindeki çiniler, çok güzeldir ve bu cephenin karşısında, avlunun ortasındaki şadırvanın kafesinde çok sanatkârane ve ince bir işçilik görülmektedir. Yeni Cami'in iç avluya bakan cephesinin iki yanında üçer şerefeli iki minaresi vardır.

Yeni Cami'in en dikkate değer tarafı, padişah mahfili hizasında yapılmış olan sultan daireleridir. Bu dairelere, üzeri örtülü bir rampadan atla çıkarak giren padişahlar, camide kendilerine tahsis edilen mevkii alırlardı. Bu kısımlarda da duvarları kaplayan çiniler, pencere ve kapılar birer sanat eseridir.

Turhan Sultan Türbesi, camiin arkasındadır. Bu türbede kendisinden başka Dördüncü Sultan Mehmed, İkinci Mustafa, Üçüncü Ahmed, Birinci Mahmud, Üçüncü Osman ve bunların anneleri ve kızlarıyla şehzadeleri; türbenin dışındaki hazirede saray mensupları ve ayrı bir türbede Beşinci Murad'la hanedanından bazıları yatmaktadır.

Yeni Camiin ana yapısı, bilhassa Cumhuriyet devrinden sonra, etrafındaki derme çatma baraka ve dükkânlardan kurtarıldığı gibi, denize bakan yönündeki ticarethaneler, ara sokaklar da kaldırılmış, İslâm-Türk sanatının şaheseri olan bu ulu mabet, bütün azamet ve ihtişamıyla bir meydan içine alınmıştır. Camiin bulunduğu set üzerine üç cepheden mermer basamaklarla çıkılmaktadır.

Kasrın önünde, Eminönü meydanına karşı bir sur parçası muntazam dişleriyle göze çarpmaktadır. Bu cepheden camiin mermer döşeli seddine çıkan binlerce İstanbullu «Yeni Cami Kemeri» adıyla tanınan bir geçitten geçerek camiin arka kısmında iş yerlerine götüren caddelere dağılmaktadırlar. Camiin sağında, Osmanlı Bankasının yanında büyük bir kapıdan kasra çıkılmakta ve hunkâr mahfeli ile Sultan sofalarına geçilmektedir ki, camiin bünyesinden ayrılan bu rampa ve kasır, kemer vasıtasıyla mabetle birleştirilmektedir. Camiin mihrabı, kemerin ve geçitin bulunduğu Yeni Cami caddesine ve üçgen şeklindeki hazineye karşıdır. Mısırçarşısı'nın kavisinin içine girmiş bulunan park da Yeni Cami parkı adını taşır.

Yeni Cami, muazzam binası, kasrı, dârülkurrası, mektebi, türbesi, haziresi, Üçüncü Ahmed tarafından yaptırılmış kütüphanesi ve muvakkithanesiyle geniş bir yer kapladığı halde, kendi adını taşıyan mahallesi yoktur. Yeni Cami'in vakfı, bakımına yetişmediğinden, IV. Mehmed zamanında gayet zengin bir vakfa sahip olan Beylerbeyi'ndeki Abdullah Ağa camiinin vakfından bir kısmı Yeni Cami'e nakledilmiştir. Bütün pencerelerin üzerinde Mustafa Çelebi tarafından Karahisarî hattı taklit edilmek suretiyle yazılan sûre ve âyetler bulunmaktadır.

Yenicami'in en büyük özelliklerinden birini teşkil eden Hünkâr Kasrı'nın odaları, baştan başa çinilerle müzeyyendir. XVII. yüzyılın en güzel İznik çinilerini bu kasrın odalarının duvarında görmek mümkündür. Turhan Vâlide-Sultan, son yıllarını bu kasırda geçirmiştir.

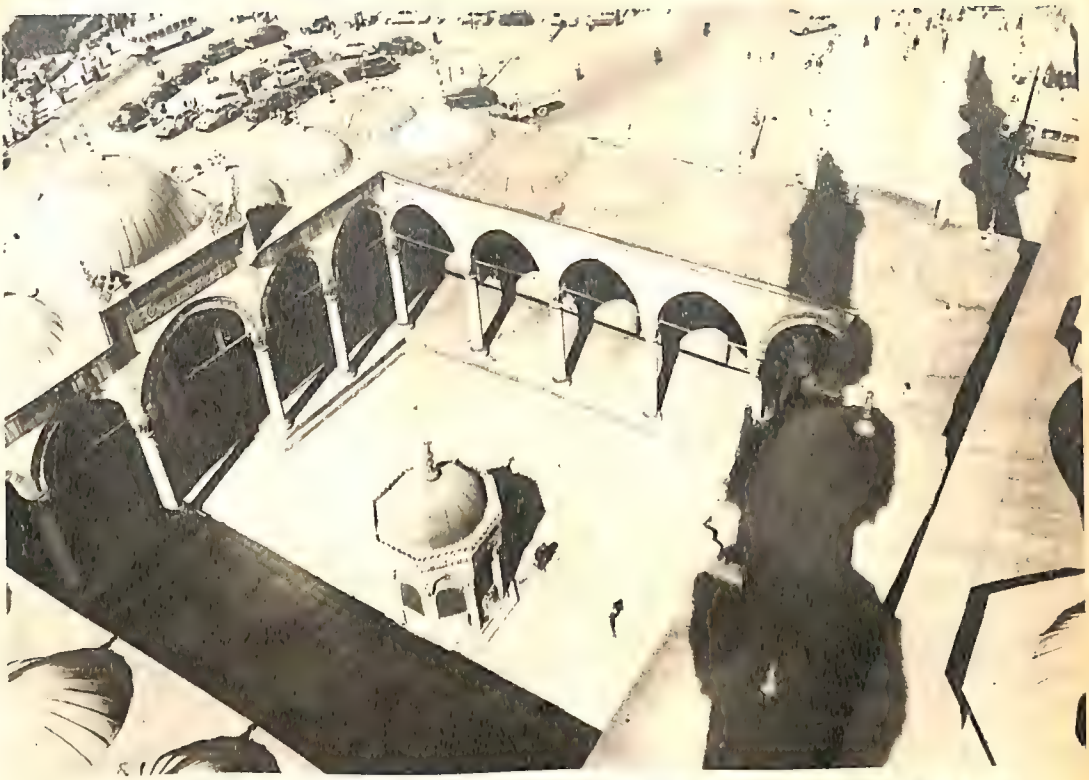

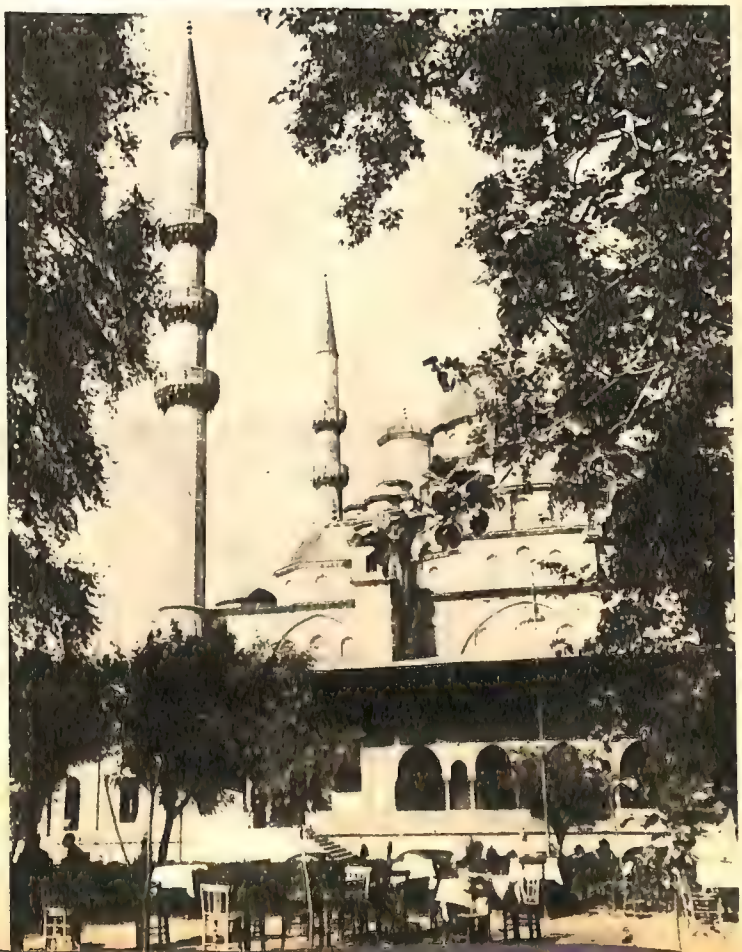

Yenicami, başka büyük selâtin camileri gibi İstanbul'un silûetinde görünmez. Ama öylesine işlek bir yerdedir ki, İstanbul'a gelen herkes onu, mutlaka görür, hattâ ister istemez etrafında dolaşır. Yukarıdaki resim, bu güzel camiin avlusunu tespit ediyor. Sağda, Yenicami'in, Mısırçarşısı önündeki parktan görünüşü.

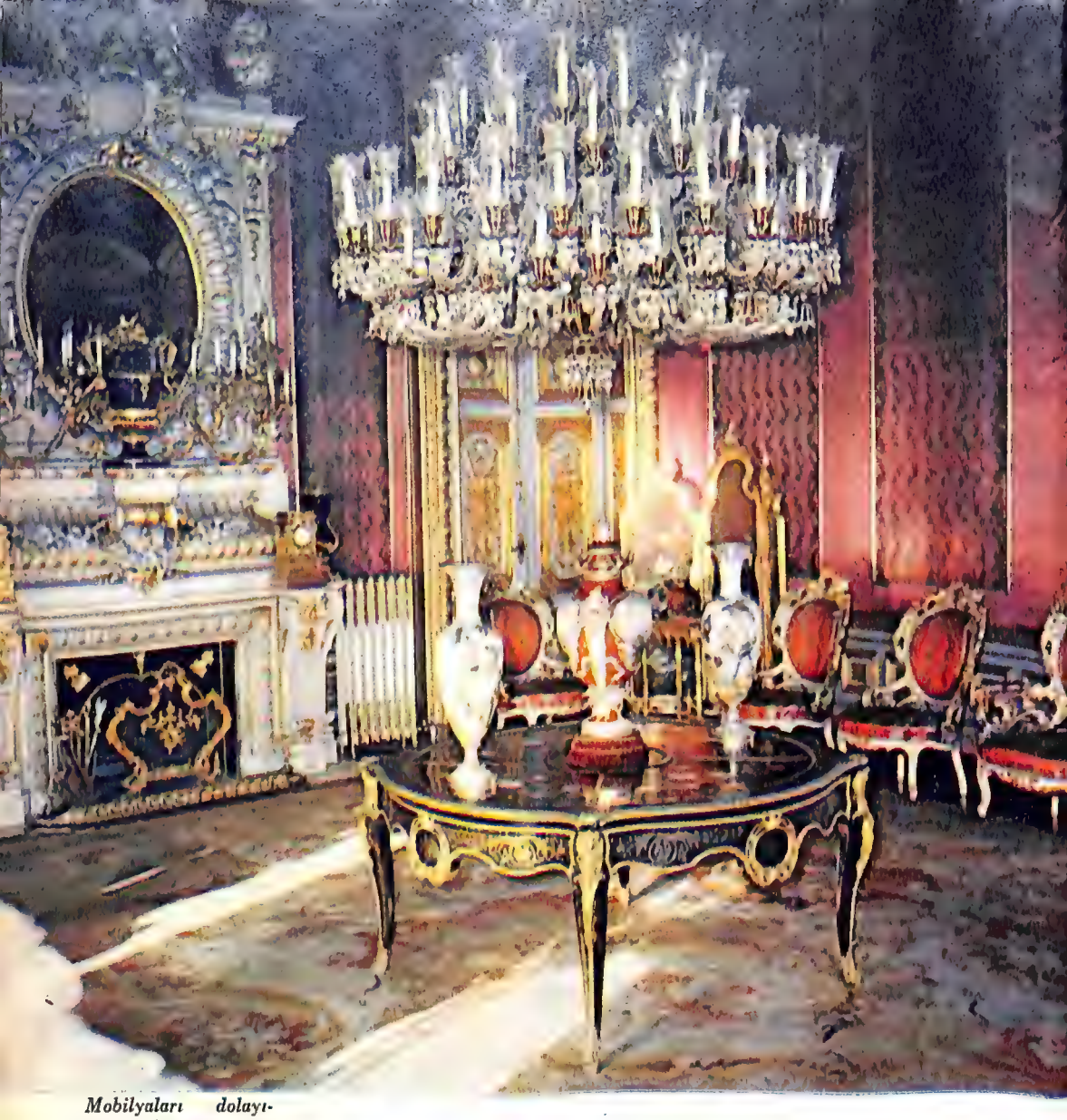

Mobilyaları dolayısıyla Kırmızı Oda diye de anılan Başkadın Salonu, sarayın en fazla dikkati çeken yerlerindendir.

İstanbul Saraylarında Adım Adım

Dolmabahçe Sarayı

HAREM DAİRESİ

Röportaj: Erdoğan Sevgin - Fotoğraflar: Tamer Güvenç

«TIPKI filimlerdeki saraylar gibi!» Dolmabahçe Sarayı'nı ilk gezdiğim gün, 12 yaşlarında, bıçkın bir oğlan çocuğunun babasına söylediği bu sözleri, Dolmabahçe'ye her gidişimde hatırlarım. Her defasında da kendi kendime: «Her koridoru, her dehlizi, her odası, her salonu başka bir tarihî olayı gözlerimizin önüne seren; XIX. yüzyılda inşa edilmiş en güzel, en muhteşem dünya saraylarından biri olan Dolmabahçe'nin bu kadar kısa, kısa olduğu kadar da güzel bir tarifi yapılabilir mi?» diye sorarım. Dolmabahçe Sarayı gerçekten filimlerdeki, rüyalardaki saraylar gibidir...

Dışı başka güzel, içi başka güzeldir... Vapurla Boğaz'dan geçip de sarayın dış görünüşüne hayran olmayan bir kimse tasavvur edebilir misiniz? Boğaz'ın maviliği ile gayet güzel uyuşan ve göz alabildiğine uzayıp giden, her bir parçası oya gibi işlenmiş sütunlara bakarken, insan elinde olmadan düşünür: «Dışı böyle olursa, içi nasıldır acaba?» diye...

19. asrın, ağır ve fazla cicili - bicili üslûbunda yapılan, fakat yer yer de eski mimarimizden örnekleri saklayan Dolmabahçe Sarayı'nın içi, dışından daha güzeldir... Dış görünüşü ile bu muhteşem saraya hayran olan bir kimse, içeriye girince, kelimenin tam manasıyla büyülenir... Dolmabahçe Sarayı'nın kapısından içeri adımını atar atmaz, artık gerçek dünya ile ilgisi kesilir... Bir masal âleminde yaşamaya başlar...

İnşaatında kullanılan maviye çalar renkteki mermerler, Marmara Adası'ndan getirtilmiştir. Binanın içinde kullanılan malzeme başlı başına bir servettir. Her taraf billûr, su mermeri ve somaki ile bezenmiştir. Tavan ve duvar tezyinatı, İtalyan ve Fransız sanatkârları tarafından yapılmış; mobilyaların çoğu, XVII ve XVIII. yüzyılda yaşamış Fransız ustalarının elinden çıkmıştır. Gümüş ve bohem şamdanlar, koca koca billûr avizeler, kristal aynalar, çeşitli vazolar, renk renk, desen desen kumaşlar, kıymetli halılar, tablolar burada öylesine boldur ki... İnsan, bu bolluk karşısında şaşırır... Oyuncakçı dükkânına girmiş küçük bir çocuk gibi, sağa, sola saldırmak, bu kıymetli eşyalara elini sürmek ister... Sözün kısası, Dolmabahçe, tam filimlere yaraşan bir saraydır... Bir masal, bir rüya sarayıdır.

Şimdi, bu masal sarayını, geçen ay bıraktığımız yerden gezmeye devam edelim... Zülvecheyn Salonu'ndan geçip, denize paralel olarak ilerleyelim. Hünkâr Dairesi'ne girelim. Bir zamanlar erkek bir sineğin bile girmeye cesaret edemediği Harem'in derinliklerine doğru ağır ağır yürüyelim!...

Resim galerisinden

Atatürk'ün bir sadelik nümunesi olan çalışma masası.

RESİM GALERİSİ

Zülvecheyn Salonu'ndan geçtikten sonra, sol tarafa kıvrılınca, karşımıza küçücük koridorlar çıkar. Tıpkı bir dehlizi andıran bu koridorlar, Dolmabahçe Sarayı'nın «RESİM GALERİSİ» dir... Geçen sayımızda anlattığımız mâbeyn kısmı, biraz sonra sözünü edeceğimiz hareme; sağa veya sola döne döne uzayıp giden bu koridorlar sayesinde bağlanır.

Dolmabahçe Sarayı'nın bu kısmını gezecek okuyucularımıza birkaç tavsiyem var: Resim Galerisi'ne girdiğiniz andan itibaren uyanık bulunun. Etrafınıza baka baka yürümeyin. Ve nihayet kendinizi burada göreceğiniz tabloların sihrine kaptırmayın! Eğer bunlardan birini yapacak olursanız, her koridorun sonunda bulunan kocaman kristal aynalara çarpmanız ve onları paramparça etmeniz işten bile değildir!...

Resim Galerisi'nin ilk koridoruna girdiğim zaman, kendimi buranın havasına öylesine kaptırmıştım ki, koridorun sonunda bulunan aynayı fark etmeyip, sağa kıvrılacağım yerde burnumun doğrusuna gitmek istemiştim... Bereket, bize sarayı gezdiren kılavuzumuz, tam zamanında beni uyandırdı. Böylece kocaman kristal aynayı hışmımdan korudu!...

Kılavuzumuzun söylediğine göre, buraya girenlerin pek çoğu, benim düştüğüm hale düşerlermiş. Işıkların loş oluşu ve bu pırıl pırıl parlayan aynalar yüzünden ziyaretçiler koridorların sağa ve sola döndüğünü fark etmezler, burasını upuzun bir tek koridor zannederlermiş. Fakat bütün bu ikazlara rağmen o güzelim aynaların zaman zaman kırılmasının önüne de geçememişler!...

Sağa ve sola kıvrıla kıvrıla uzayıp giden dapdaracık koridorların duvarları, gerçekten çok kıymetli tablolarla süslü. Hepsi de orijinal. Bu tabloların bir kısmı Sultan Abdülaziz tarafından Avrupa seyahatine çıktığı zaman bizzat toplanmış.

Koridorların duvarlarını sağlı sollu süsleyen tablolar, türlü konuları gözlerimizin önüne seriyor... Binlerce şehit kanının aktığı ünlü savaşlardan, manzaralara, hükümdar resimlerine kadar... Zonaro ve Ayvazovski tarafından yapılmış olanlar, buradaki tabloların en kıymetlileri... Halife Abdülmecid Efendi'nin fırçasından çıkan bir at resmi de Resim Galerisi'nin bir duvarını süslüyor.

Resim Galerisi'nin bir kısmı. Muayede Salonu'nun etrafından dolanıyor. Küçücük kafesli pencerelerle, Muayede Salonu'nu gören galeri, gerçekten zarif bir şekilde döşenmiş. Sevr imalâtı olan gayet kıymetli vazolar, iri konsollar, duvar tezyinatı öylesine güzel ki; insan tablo-

lara mı bunlara mı bakacağını şaşırıyor.

Sağa ve sola kıvrıla kıvrıla uzayan Resim Galerisi, koridorlarından biri, demir bir kapı ile ayrılmıştır. İşte üzerinde paslanmış anahtarı, arkasında kolu bulunan bu demir kapıdan itibaren, artık Dolmabahçe Sarayı'nın «Harem» kısmı başlar. Demir kapıyı aştıktan sonra karşınıza ilk çıkacak pencerelerden gerek deniz tarafına ve gerek bahçe tarafına bakacak olursanız, kalın duvarlarla karşılaşırsınız. Harem'in dış dünya ile ilgisini kesen kalın duvarlarla...

BAŞKADIN ODASI

Resim Galerisi'nin sonuna gelindiği zaman, sağ tarafta, yani deniz üzerinde, kırmızı renklerin hâkim olduğu pek fazla büyük olmayan bir oda görülür. Burası, sarayın «Başkadın Odası» dır. «Kabul Odası» ve «Kırmızı Oda» da denilen bu odaya girildiği zaman, insan burayı döşeyenin zevkine hayran olmaktan kendisini alamaz...

Dolmabahçe Sarayı'ndaki odaların çoğu, içinde bulunan renklere göre adlandırılır. Buraya «Kırmızı Oda» denilmesinin sebebi de, odada kumaş olarak ne kullanılmışsa, hepsinin kırmızı oluşundan ileri gelmektedir. Pırıl pırıl parlayan Hereke kumaşından yapılmış koltuklar, iskemleler kırmızıdır... Pencereleri örten kenarları işlemeli perdeler kırmızıdır. Hattâ yerdeki halı bile kırmızıdır...

Kapının yanındaki mermer şömine gerçek bir sanat şaheseridir. Elektrik düğmesinden, şömineye; odanın duvarlarından, tavanına kadar her köşe, altın yaldızla tezyin edilmiştir. Tavandan sarkan Bohem avize, bu kırmızı odaya bambaşka bir renk vermektedir...

Odanın ortasında büyük bir sehpa durur. Bu sehpanın üzerindeki 3 vazodan ortadaki, Yıldız fabrikasının damgasını taşımaktadır. Yani oldukça kıymetli bir vazodur. Sultan Abdülhamid'in tuğrasını taşıyan, manyetolu bir telefon bu kırmızı odanın küçük bir süsüdür.

MAVİ SALON

Dolmabahçe Sarayı'nın büyük merasim salonlarından biri de Mavi Salon'dur.

Başkadın Odası veya diğer adları ile Kabul Salonu, Kırmızı Oda'dan çıktıktan sonra, bir köşesinde dolap içinde büyük bir org bulunan koridoru geçince, karşınıza koskocaman bir salon çıkar... İşte burası, Dolmabahçe Sarayı'nın meşhur Mavi Salon'udur ...

Mavi Salon, Sultan Abdülmecid devrinden bu yana, birçok merasimlere, neşeli veya üzüntülü birçok toplantılara sahne olmuştur. Harem Dairesi'nde düzenlenen büyük merasimlerin yapıldığı, bayram tebriklerinin kabul edildiği bu salon, deniz tarafından bahçeye kadar

Tarihî Oda: İstanbul'da hayata gözlerini kapayan Atatürk, son nefesini bu odada, bu yatakta verdi. Dolmabahçe Sarayı'nın 71 numaralı odasındaki yatak, şimdi cibinlikle örtülü duruyor. Saat, 9,05'te durdurulmuş. Burası, yerli olsun, yabancı olsun, sarayı gezenlerin huşu içinde ziyaret ettiği odadır.

oldukça geniş bir yeri işgal eder...

Kırmızı odanın aksine, bu büyük salonda kumaş olarak, maviden başka renk kullanılmamıştır. İskemleler, perdeler, koltuklar, kanepeler, puflar, halılar, her şey, her şey mavidir bu salonda... Salon, yüzlerce mumluk 3 kristal tepe avizesi ve 4 sütun şamdanı ile aydınlatılmaktadır. Zaten Dolmabahçe Sarayı'nda kristalden bol şey yoktur. Hangi odaya, hangi salona girerseniz, muhakkak, odanın genişliğine uyan bir veya birkaç kristal avizeye, sütun şamdanına rastlarsınız.

Boyları iki metreye yaklaşan kabartma Çin vazoları, gümüş mangallar, çeşitli saatler, koca koca aynalar, salonun şurasında, burasında durmakta, buraya renk ve çeşni katmaktadır.

Salonun tavanından duvarlarına kadar her taraf altın yaldızla veya yağlı boya ile süslenmiştir. Sağ taraftaki çıkıntının duvarına yapılan, sütunlu manzara resmi 3 buutludur. İnsana sanki duvardan fırlayacakmış hissini verir.

İnsan bu salonda hayal âlemine dalmaktan nedense kendini alamıyor! Bir zamanlar, renk renk tuvaletleri içinde ince ve güzel kızların oraya buraya koşuştukları, bayram sabahları, nice nice sultanların, kadın-efendilerin, ikballerin, gözdelerin, padişahın karşısında el bağlayıp, divan durdukları, harem mızıkasının çaldığı marşlarla dinleyenleri coşturduğu ve nihayet, padişahın tebrik sonunda, salonun ortasına serpiştirdiği çil kuruşları almak için gençlerin, çocukların yarış ettikleri bu salonda, bugün büyük bir sessizlik hüküm sürmekte. Bütün bu sessizliğe rağmen Mavi Salon gene de güzel, gene de iç açıcı...

Sarayda, gizli geçide açılan, gardrop biçimindeki kapı.

SULTAN ABDÜLAZİZ'İN ODASI

Mavi Salon'un dört köşesinde birer oda var. Bu odalardan her biri muhtelif tarihlerde hükümdarlar ve cumhurbaşkanları tarafından yazı, istirahat ve kabul odaları olarak kullanılmıştır.

Bu odadan sol karşı tarafta olanı, saltanat devrinin bir kısmını Dolmabahçe Sarayı'nda geçirmiş olan Sultan Abdülaziz'e izafeten düzenlenmiştir. Oda, sarayın bahçe tarafına düşmektedir.

Odanın sağ tarafında Sultan Abdülaziz'in yattığı yatak, yanında güzel bir gardrop, öbür tarafında pembe renkli büyük bir çini soba durmaktadır. Odanın tam karşı tarafında, Sultan Abdülaziz'in istirahat ettiği koltuk vardır. Bu koltuk, kollarının altındaki mekanizmaya basıldığı zaman geriye doğru kaymakta, âdeta hafif meyilli bir yatak şeklini almaktadır. Tamamen oymalı olan koltuğun kumaşı, karyolanın örtüsü ile aynı renktedir. Mavidir...

71 NUMARALI ODA

Sultan Abdülaziz'e izafeten düzenlenen odadan çıktığımız zaman bize sarayı gezdiren kılavuzumuz:

— Şimdi, dedi, Dolmabahçe Sarayı'nın en önemli köşelerinden birine gireceğiz.

Mavi Salon'u aşıp, dar bir koridora girdik. Kılavuzumuz:

— İşte, burası Atatürk'ün hususî dairesiydi, dedi. Atatürk, İstanbul'a geldiği zaman burada çalışır, burada yıkanır ve burada uyurdu. Son nefesini de burada verdi...

69, 70, 71 ve 72 kapı numaralı bu odalar, biraz önce anlattığımız Mavi Salon'la, biraz sonra anlatacağımız Büyük Salon'u birbirine bağlayan dar bir koridor üzerindeydi...

Atatürk'ün çalışma odası olan 69 numaralı oda, çok sade döşenmişti. Koltuklar pembe renkliydi. Odanın bir köşesinde duran çalışma masası, yarım ay biçimindeydi. Üzerinde bir sumen, bir kül

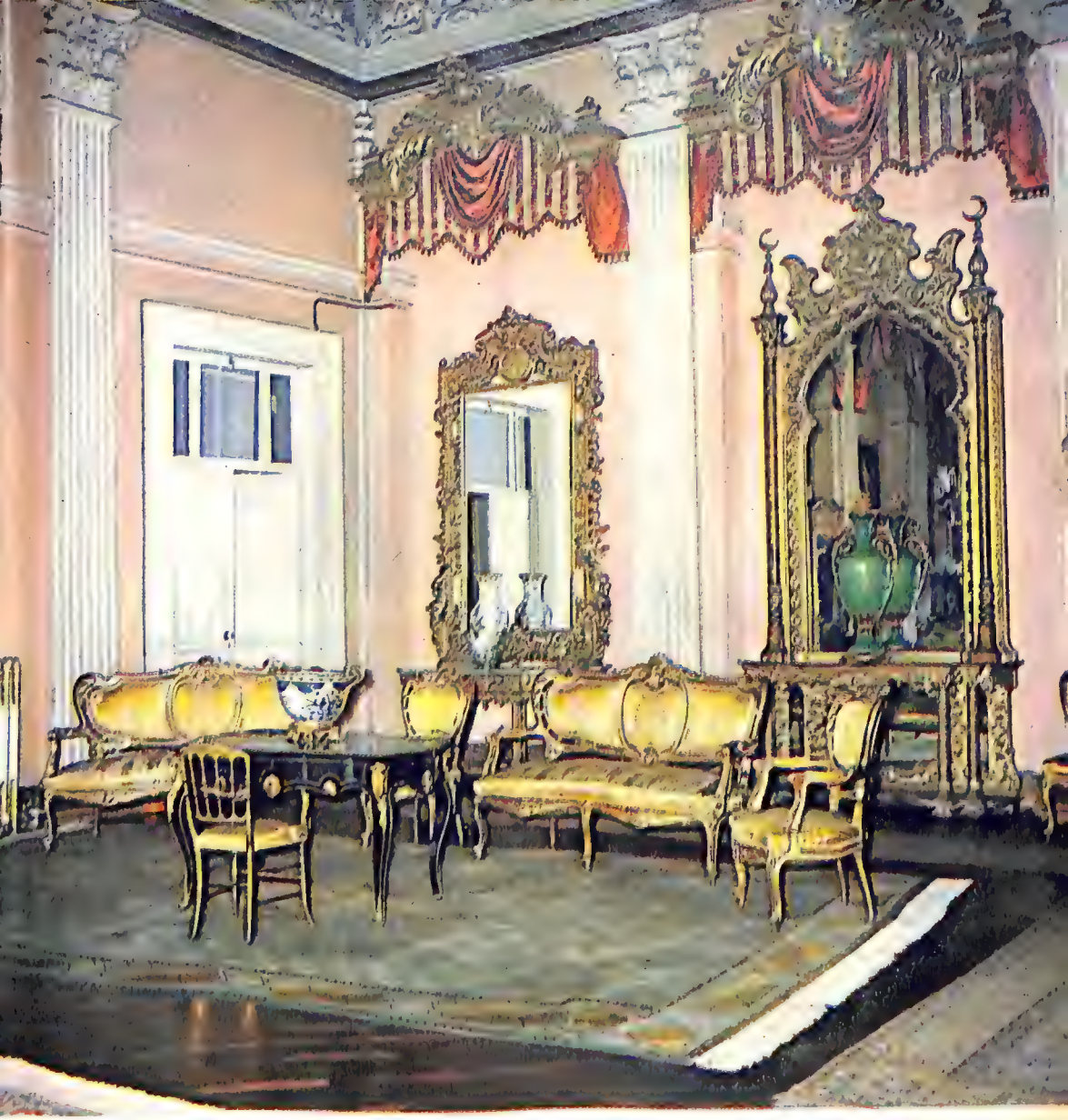

Büyük Oda adını taşıyan salondan bir görünüş.

tablası ve yarısı içilmiş bir sigara duruyordu... Bir kül tablası ve yarısı içilmiş bir sigara... Her şey O'nun bıraktığı gibiydi...

Çalışma odasının hemen yanıbaşında, Atatürk'ün, 10 kasım 1938 günü saat 9'u 5 geçe son nefesini verdiği oda vardı. 71 numaralı oda. Bir gece el-ayak çekildikten ve sarayın ışıkları söndürüldükten sonra, bir koltuğa konularak getirildiği 71 numaralı oda. Son günlerini geçirdiği 71 numaralı oda... Odadan içeri âdeta ne-

Dolmabahçe Sarayı'nda Sultan Abdülaziz'in yatağı.

fesimi keserek girdim. Sanki Dolmabahçe Sarayı'nın bir odasına değil de, Atatürk'ün huzuruna çıkıyor gibiydim...

Bu tarihî 71 numaralı odaya girer girmez, tavandan bronz işlemeli ceviz karyolanın üzerine inen bir tül cibinlik karşılar sizi... Odanın her köşesi Atatürk'ten bir parçayı gözlerimizin önüne serer. Bronz işlemeli ceviz karyolada Atatürk son nefesini vermiş, karyolanın yanıbaşında duran, koltukta oturarak, Boğaz'ın derinliklerine dalıp gitmiş, konsolun üzerindeki lavmanda yüzünü yıkamış, kapının sağındaki duvarda asılı duran tabloya, ölüm döşeğinde uzun uzun bakmış...

71 numaralı oda, Dolmabahçe Sarayı'nın diğer salonları gibi, odaları gibi belki muhteşem bir şekilde döşenmemiş... Fakat buna rağmen, insanın içine bir tuhaflık veriyor. Her halde bu, Atatürk burada öldüğü için olsa gerek...

Atatürk'ten önce Sultan Reşad ve son halife Abdülmecid Efendi'nin de yatak odası olarak kullandıkları bu odanın tam karşısında bir banyo odası var. Banyo odası, iki kısım. Birinci kısım, el yıkama yeri, bir koltuk ve bir de dolaptan ibaret. Dolabın içi tıklım tıklım ilâç dolu... Atatürk'ün hastalığı sırasında kullandığı ilâçlar bunlar... Onu ecelin pençesinden kurtarmaya kâfi gelmeyen ilâçlar. Banyo dairesinin ikinci bölümü ise, beyaz fayanslarla döşenmiş, bir hamam...

BÜYÜK SALON

Banyo dairesini gezerken, gözüm kapıya göre sağ tarafta, yani gidiş yönümüzde bulunan kapımsı bir yere ilişince, içimdeki merakı yenemeyip, bunun neyin nesi olduğunu kılavuzumuza sordum.

— Burası, dedi, Büyük Salon'a açılan gizli bir yoldur. Durun, isterseniz bu yoldan girelim Büyük Salon'a...

Kılavuzumuz bu teklifi yaptığı zaman neredeyse sevinçten uçacaktım. Hemen kenara çekildim.

Beraberce, bir iki basamak merdiveni çıktık, kapıyı ittik. İtmemizle birlikte de, kendimizi koskocaman salonun içinde buluverdik... İki basamak merdiveni inince kılavuzumuz, kapıyı kapattı. Gizli yol kaybolmuştu. Karşımızda artık büyücek bir gardrobun nefis oymalı kapağı duruyordu. Gizli yolun kapısı vazifesini görüp, Büyük Salon'la, Banyo Dairesi'ni birbirine bağlayan sözde gardrobun tam karşısında aynen onun biçiminde, şeklinde ve büyüklüğünde bir başka gardrop daha duruyordu. O da duvara dayalıydı. Her halde gizli yollardan

geçmeye alışmış olacağım ki, hemen o tarafa seğirttim. Fakat daha yanına varmadan, sevincim kursağımda kaldı. Bize mihmandarlık yapan memur, «Boşuna zahmet etmeyin,» diye sesleniyordu. «O sahici bir gardroptur.»

Altın yaldızlı perdeler ve kanepe takımları ile, Sevr ve Yıldız mamulâtı büyük vazolarla, hepsi 9'u 5 geçede durdurulmuş birbirinden güzel saatlerle kristal sütun şamdanları, tepe avizeleri ile, kanepe, koltuk, iskemle ve pufların rengi ile gayet güzel uyuşan kıymetli halılarla süslü olan bu salon, Dolmabahçe Sarayı'nın her salonu gibi, daha kapıdan içeri girer girmez insanı etkiliyor...

Dolmabahçe Sarayı'nın hangi salonuna girerseniz girin, hep aynı hissi duyarsınız. Herhangi bir salondan içeri adımınızı atar atmaz, hemen kendinizi bunun sihrine kaptırıp, tıpkı aç gözlü çocuklar gibi, gıpta dolu bakışlarla etrafı seyreder, bir taraftan da kendi kendinize söylenirsiniz: «Ne nefis salon... Dolmabahçe'nin en güzel yeri burası,» diye... Fakat bu his, pek uzun sürmez. Bir başka salona girince, bir evvelki salon hakkındaki düşünceleriniz, sabun köpüğü gibi, bir anda yok olur... Artık kendiniz yeni girdiğiniz salonun büyüsüne kaptırır ve aynı şeyleri bu salon için düşünürsünüz... İşte Büyük Salon'dan içeri girer girmez ben de bu hisse kapıldım. O ana kadar gördüğüm salonlar, Büyük Salon'un yanında, gözümden düştü birdenbire...

Dolmabahçe Sarayı'nın her köşesi gibi, Büyük Salon da, ta XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, sayısız büyük şahsiyet görmüş, birçok acı veya tatlı olaylara, muhteşem resmikabullere sahne olmuştur. Cumhurbaşkanı olarak, ilk defa İstanbul'a gelen Atatürk, İstanbul'daki ilk gecesini Dolmabahçe Sarayı'nın bu geniş salonunda geçirmişti...

■

Büyük Salon'dan çıkınca, önünüze upuzun bir koridor çıkar. Önce ileriye, sonra sağa doğru kıvrılan bu koridor, Dolmabahçe Sarayı'nın Vâlide-Sultan Dairesi'dir... Niyetimiz bu bölümü de gezip saraydaki gezintimize son vermekti... Fakat, bize kılavuzluk eden ilgili memur, bu koridor üzerinde doksana yakın oda bulunduğunu söyleyince hemen fikrimizden caydık. Zira vakit bir hayli ilerlemişti. Bu bölümün ve sarayın aşağı katındaki ünlü Muayede Salonu'nun gezilmesini önümüzdeki aya bıraktık.

Gelecek Sayımızda:

MUAYEDE SALONU

Atatürk'ün kaldığı dairede banyo dairesinin girişi. Kapakları mühürlü dolapta Atatürk'ü kurtaramayan ilâçlar duruyor.

Çeviren: ÖZ DOKUMAN

İLK ALTIPATLAR

Kızılderilileri Dehşete Düşürmüştü

1844 yılının çok sıcak bir haziran günüydü. Yüzbaşı Jack Hays, Nuesces Canyon'un serin gölgeliğini görünce gülümsedi. Çıktıkları keşif seyahati, oldukça yorucu geçmişti. Beraberindeki 14 kişilik grup, adım atacak halde değildi. Yüzbaşı Hays, bir ağaç kümesinin altında mola verdi. Bu sırada çavuş Noah Cherry de, yakındaki bir ağaca tırmanarak, ağacın dalları arasında gördüğü arı kovanından bal toplamaya başladı.

Teksas, o yıllarda, bağımsız bir cumhuriyetti. Meksika'dan ayrılalı sekiz yıl olmuştu ve Birleşik Devletler'e katılmak için büyük bir umut besliyordu. Teksas halkı, daha çok doğudan göç etmiş insanlardan meydana gelmekteydi. Ne de olsa, Amerika Birleşik Devletleriyle birleşmeyi istemeleri en tabiî haklarıydı. Ne var ki, o yıllarda, Teksas'ın geniş ovalarında, at koşturup etrafa dehşet saçan korkunç bir kızılderili kavmi vardı: Komançiler. Yüzbaşı Jack Hays'in de bağlı bulunduğu Rencerler (1) az mevcutlarına rağmen, Komançiler'in çocuk kaçırma ve katliamlarıyla mücadele etmeye çalışıyorlardı.

İşte, Nueces nehrinde, konaklayan Rencerler, o bölgedeki bir olayı tahkikten dönen bir gruptu ve asıl görevleri, Kızılderililer'le savaşmaktan çok, yakınlarda ne miktar Komançi bulunduğunu anlamaktı. Bu durumu tespit ettikten sonra, San Antonio kalesine dönüp, kumandana rapor verecekler, böylece o bölgedeki Komançiler'in imhası yoluna gidilecekti.

Yalnız küçük gruplar halinde dolaşan Rencerler, her zaman büyük bir başarı sağlayamıyorlardı. Çünkü Kızılderililer, büyük gruplar halinde onları tuzağa düşürüyordu. O zamanın ateşli silâhları da pek ilkeldi. Tüfekler, bir defa ateşlendi mi, tekrar barut doldurmak gerekiyordu, bu süre içinde de Kızılderililer, oklarla saldırmak imkânını buluyordu. Rencerler, buna karşı, iki kısma ayrılıyorlar, bir grup ateş ederken, diğer grup da silâhına barut dolduruyordu.

Yalnız ne var ki, Yüzbaşı Hays ve adamları, o gün yepyeni bir silâh taşıyorlardı yanlarında. Bu silâh, Komançiler için tamamiyle meçhuldü. Bununla beraber, Rencerler içinde de bu silâha biraz şüpheyle bakanlar vardı. Ne de olsa, pek denenip, gücü, çoğunlukça kabul edilmemişti. Yalnız Yüzbaşı Hays ve Sam Walker, yeni silâha büyük bir güvenle bakıyorlardı.

(1) O devirlerde polis ve ordudan ayrı, bir nevi atlı muhafaza teşkilâtı.

Rencerler, dinlene dursun, ağacın üstüne çıkmış olan çavuş Noah Cherry, bağırarak aşağı atladı ve:

— Yüzbaşım, binlerce Komançi, üzerimize doğru geliyorlar, diye haykırdı.

Yüzbaşı, uzun yol yorgunluğundan kurtulamamıştı henüz. Bunu duyunca birden yerinden fırladı:

— Çabuk, atları eğerleyiniz ve tüfeklerinizi ateşe hazırlayınız. Yalnız, iyice yaklaşmadan ateş yok!...

Uzaklardaki toz bulutu, büyük bir hızla yaklaşıyordu. 200 kişi kadar vardı Komançiler. Vahşi çığlıklar atarak, eğersiz atlarını, Rencerlere doğru sürüyorlardı.

Çavuş Cherry, tüfeğini, doğrulturken ümitsizce başını salladı:

— Pek şansımız yok galiba, bizden beş misli daha kalabalıklar.

Ötekiler de yüzbaşıya dönmüş:

— Ne bekliyoruz daha, vakit varken kaçsak bari, diyorlardı.

Yüzbaşı Hays, soğukkanlılığını kaybetmemişti. «At bin» kumandasını da vermiyordu. Tüfeğini hazırlarken:

— Acele yok çocuklar, dedi. Hele iyice yaklaşsınlar, daha isabetli ateş edebiliriz.

Bu, bilinen bir emirdi. Ateş ederken, tabiî ki, iyi nişan almak şarttı. Gene de 14 kişinin, kendisinden beş misli çok bir düşmana karşı koyması, oldukça zordu. Rencerler'de disiplin çok kuvvetli olduğundan, bütün tehlikelere rağmen verilen emre itirazsız itaat ediyorlardı. Rencerler, tüfeklerini, Kızılderililer'e doğru çevirdiler, beklemeye başladılar. Komançiler, iyice yaklaşmışlardı artık. Rencerler ateş edince, ön safta saldıran Komançiler atlarından yere yıkıldı. İlk ateş fena sayılmazdı. Bu arada, arka taraftaki Komançiler, ok atıyorlardı. Rencerler, tüfeklerine barut koyuyorlardı ki, yüzbaşı, birden, belindeki yeni silâhı çekti. Ötekiler de öyle yaptılar. Sonra, Kızılderililer'i iyice nişanlayarak ateşe başladılar.

Bu anda, Kızılderililer'i şaşkına çeviren bir şey oldu. Rencerler'in elindeki yeni silâh aralıksız ateş edebiliyordu. Durdurup tekrar doldurmaya lüzum yoktu. Yerliler birden paniğe kapıldılar, sonra gerisin geri kaçmaya başladılar.

Yüzbaşı, Komançiler'in kaçtığını görünce:

— Çabuk, kovalayın onları, diye bağırdı. Bir an bile fırsat vermeyin.

Kızılderililer'i şaşkına çeviren silâh, bir eksen etrafında dönen ufak top gibi bir silindirdi. Bu, bugün herkes tarafından bilinen, toplu tabancanın ilk şekliydi.

1844 yılının haziranında vukua gelen bu olaydan sonra Teksaslılar, düşmanlarını

Beyazlar, Amerika'ya yerleşme mücadelesinde Kızılderililer'le geniş ölçüde vuruşmak zorunda kalmıştı.

rahatça yenecek bir silâha kavuştuklarını anlamışlardı.

SAMUEL COLT

Whitneyville kasabasında, Eli Whitney'in büyük bir silâh fabrikası vardı. O zamanlar, ordunun silâh ihtiyacını bu fabrika temin ediyordu. 1846 yılının ekiminde bir gün, garip bir yabancı, genç Whitney'in karşısına dikildi. Kısa boylu, şişman, gür siyah sakallı ve kıvırcık sık saçlı bir adamdı. Mağrur bir tavırla, elindeki tahta bir modeli, masanın üstüne koydu:

— Bunu yapabilir misiniz? diye sordu. Sonra hızla ekledi:

— Bundan bana binlerce lâzım. Bir hükümet işi bu. Savaşta kullanacaklarmış. Zaten bu silâhı beğeninceye kadar bir hayli de zaman geçti. Yüzbaşı Walker, pek memnun kalmış, hattâ Teksas bölgesinde de âdeta dehşet saçıyormuş.

Genç Whitney, tahta modeli evirip çevirdi.

— Evet, dedi. Bunu duymuştum. Peki kim aldı bunun patentini?

Sakallı adam, mağrur bir tavırla:

— Ben aldım, diye cevap verdi. İsmim Samuel Colt'tur. Bu modeli de kafamdan yaptım. Diğerlerinden biraz daha gelişmiştir. Bunun bir başka şeklini Sam Walker yapmıştı. Kendisi Yüzbaşı Hays'in Rencer alayındadır. Bakın, bu, altı fişek atar, eski modelleri beşliydi.

Genç Whitney, elini uzatarak:

— Sizinle tanıştığıma memnun oldum, Bay Colt, dedi. Bizim fabrikada bu silâhı imal edeceğimizi umuyorum.

Hartford şehrinde dünyaya gelen Samuel Colt'un babası tekstil mühendisiydi. Ufak bir pamuklu dokuma ve boya fabrikası vardı. Küçük Samuel'in belki de makinelere karşı ilgi duyması babasının fabrikasında gördüğü aletlerden ileri geliyordu. Zaman zaman fabrikada denemeler yapardı. Bunların bazıları başarılı olurdu ama, ara sıra, patlayıcı madde kullandığı vakit, bir aksilik olur, elindeki aletler, havaya uçardı.

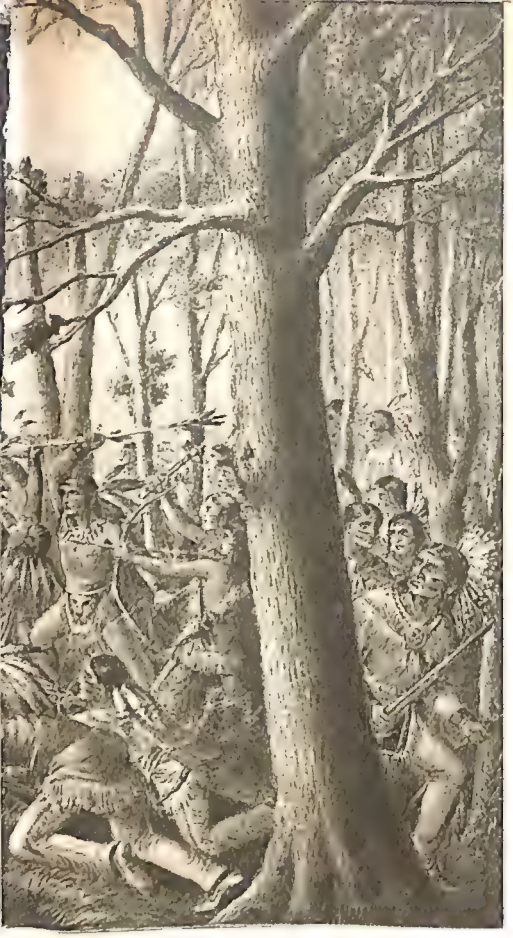

1829 yılında gene böyle bir aksilik sonunda biriyle tanıştı: Elisha Root. Haziran ayında bir gün, genç Samuel, bir deneme yapmaya karar vermişti. O zaman daha 15 yaşındaydı. Bir beyanname bastırıp dağıttı ve 4 temmuz günü Ware Pond'da, yeni bir keşfini deneyeceğini ilân etti. O gün şehrin bazı meraklıları geldiler, ama bir aksilik oldu ve barutun patlaması sonucu, yerdeki çamurlar etrafa dağıldı. Genç Samuel, kızgın davetlilerden kendisini güç kurtardı. İşte o gün, Elisha Root'la karşılaştı. Samuel'in mekanik alandaki kabiliyeti, Elisha Root'un ilgisini çekmişti. Ona yardım vaat ederek:

— İstersen, dedi. Sana mekaniğe ait temel bilgileri de öğretirim. Bu arada teknik resimden de anlamalısın.

Samuel Colt, buna çok memnun oldu, bir zaman bilgi ve tecrübesini artırdı. Ancak beklenmedik olaylar, genç Samuel'in hayatını değiştiriverdi.

Annesi ölmüş, babası tekrar evlenmişti. Üvey annesi onu istemeyince, babası Samuel'i Amherst'e yolladı. Ne var ki, denemelerine burada da devam eden Samuel, gene yanlış bir hesap yüzünden kasabalıları telâşlandırınca, Amherst halkı, onu kasabadan kovdu. Babası, oğlunun barutla yaptığı denemelerinden bıkmıştı artık. Cebine 150 dolar kadar bir para koyarak, onu tanıdığı bir kaptanın yanına verdi. Gemi, Boston'la Kalküta arasında sefer yapıyordu. Tabiî o zamanlar, bir seyahat en azından bir yıl sürerdi.

Genç Samuel, bu uzun seyahatinde, çok merak ettiği bir konuyu uzun uzun düşünmek fırsatını buldu. Daha Whitneyville'deyken kulağına çalınmıştı. Bazı silâh yapıcıları, barutu bir hazine içine koyuyor ve bu ufak hazineleri bir silindirin etrafına yerleştirerek, ara vermeksizin bunları ateşliyorlardı. Bu belki de, toplu tabancanın ilk şekliydi.

1832 yılının ilkbaharında, babasının yanına dönünce, ona, yaptığı modellerden bahsetti. Babası Christopher Colt, biraz ilgilendi. Paraca yardım ederek, oğlunun, icat ettiği âleti geliştirmesine çalıştı. Artık Samuel kendisini, Dr. Colt diye tanıtıyordu. Bu arada, bir gaz elde etti. Bu gazın güldürücü bir etkisi vardı. Bununla da biraz para kazandı.

1836 yılına doğru Samuel, birçok icadı olan bir insandı ve elinde bir hayli de patent vardı. Yalnız, o devirlerde icat ettiği modelleri tam anlamıyla sanayie uygulamak mümkün olamıyordu. Önce gelişmiş bir fabrika yoktu, fabrikalar modern işletmecilik ölçülerine göre kurulmamışlardı ve modelleri pek yavaş imal ediyorlardı. Bu da, onun hem pahalı, hem de herkes tarafından kullanılmasına engel olacak bir sebepti.

YENİ BİR SİLÂH

1842 yılında, bazı firmalar, Samuel'in elinde bulunan patentleri kendilerine vermesi için onu iknaa çalışıyorlardı. Bununla beraber, hiç bir firmanın, Samuel Colt'un istediği adette toplu tabanca modelini yapmaya teknik kapasitesi müsait değildi. Gerek Colt'un altı fişek alan modeli, gerekse Sam Walker'in beş fişekli modeli ancak beş yılda beş bin adet yapılabilmişti. Bu toplu tabancalar, Florida'da Seminole adlı Kızılderili kabileye karşı kullanılmıştı. Bir kısmı da, Teksas'ta Rencerler tarafından Komançi kabilesinin imhasında denenmişti. Hele Teksas'taki başarılı deneme sonucu Teksaslılar, toplu altı patlar tabancanın hayat memat silâhı olduğuna iyice inanmışlardı.

1845 yılında Teksas, Amerika Birleşik Devletlerine katıldı. Ancak bu iltihaktan

Altıpatların icadından önce, 1811' de A.B.D. askerî birlikleriyle Kızılderililer arasında bir çarpışma.

dolayı Meksika ile arasında şiddetli bir anlaşmazlık da baş gösterdi. Birleşik hükümet başkanı, general Zachary Taylor'u Meksika'ya yolladı. General Taylor, sınırda vukua gelen olayları önleyecekti ama, bir yıl içinde baş gösteren anlaşmazlık giderilmediği gibi aksine gittikçe de arttı. Artık, durumun diplomatik yollardan çözümü imkânsızlaşmış, Meksika harbi kaçınılmaz bir hal almıştı.

Sam Walker, bu sırada hükümeti ikna ederek, orduda Samuel Colt'un yeni geliştirdiği altı patlar toplu tabancayı kullanmasını kabul ettirdi. Colt'a 1 000 adet silâh sipariş verildi, buna karşılık kendisine 28 000 dolar ödenecekti.

İşte, genç Eli Whitney'in karşısına dikilip de ondan seri olarak elindeki modelden yapmasını isteyen Samuel Colt, böylesine mücadeleli bir hayat geçirmişti. Eli Whitney'in firmasında bu silâhları istediği gibi imal ettireceğine inanıyordu. Genç Whitney'in fabrikası da o zamanın modern işletmecilik ölçülerine göre kurulmuştu.

Gene de, 1 000 tanelik sipariş bittikten sonra, Samuel Colt, Whitney'le yaptığı ortaklığını feshetti. Daha ileriki yıllarda, yazdığı bir yazıda, Whitney'in fabrikasında yapılan silâhların istenen nitelikte olmadığını, belirtmiştir. 1847 yılında, Hartford'a giderek kendisi bir fabrika kurdu.

Artık, Samuel Colt'un şöhreti her tarafa yayılıyordu. Hartford'daki fabrikası, diğer silâh imal eden fabrikalardan daha kaliteli ve seri silâh yapıyordu. Ancak iki yıl sonra, 1849 yılında, Connecticut'taki Collins şirketiyle anlaşmanın, kendi çalışması için daha verimli olacağını düşünerek, oraya gitti ve bir ortaklık kurdu. Şimdi, Colt'un toplu altı patlar tabancası daha da gelişmiş ve çok aranan bir silâh olmuştu.

1857 yılına doğru Hardford'daki Colt silâh fibrakası iyice genişlemiş, devrin en modern bir kuruluşu halini almıştı. O zamanlar yayınlanan «United States Magazine» adlı bir dergide kitle istihsalinin en başarılı bir örneği olarak gösteriliyordu.

Colt, Amerikan iç harbinin ikinci yılında, 1862' de öldü. Ve Elisha Root, Hartford'daki Colt silâh fabrikasının başkanı oldu.

Bugün, dünyaca tanınmış Colt tabancalarının geçirdiği safha, belki insanoğlu için pek de önemli sayılmadığı gibi, toplu tabancanın mucidi bazı kimseler tarafından iyi bir şekilde anılmaz. Ama ne olursa olsun, Samuel Colt'un azim ve inadı, insanlığa yepyeni bir silâh kazandırmıştır. Silâh yapımındaki buluşları ise bugün, modern silâh işletmeciliğinin ilk temelleri olarak kabul edilmektedir.

Selçuklular'da Mumya

Yazan: Tahsin YAHYAOĞLU

1071 de Malazgirt meydan muharebesi kazanılmış, çağlayıp gelen bir milletin önündeki barajlar yıkılmış ve Türk milletine, Anadolu'nun kapıları ardına kadar açılmıştı. Sultan Alparslan, yanında bulunan kumandanlardan, Emîr Saltuk Bey'i Kars ve havalisinin, Emîr Artuk Bey'i Sıvas ve havalisinin fethine memur etmişti. Melikşah zamanında (1072 - 1092), Artuk Bey buradan alınmış, Suriye fethine memur edilmişti. 1072'de Sıvas ve Tokat havalisinin fethine Danişmend Ahmed Gazi memur edilirken, Kemah ve Erzincan havalisinin fethine de Emîr Mengüçek Bey memur edilmişti. Orta Anadolu'nun, Konya ve Kayseri'nin fethine de Kutalmış'ın iki oğlu Mansur ile Süleyman Bey memur edilmişlerdi.

Kendilerine fetih istikametleri gösterilen beyler, Kutalmış oğullarının kumandası altında ve ona bağlı idiler. Fakat, Süleyman Bey 1077'de büyük kardeşi Mansur'u bertaraf ederek istiklâl ilân edince, beyler ve bu arada Emîr Mengüçek Bey de istiklâlini ilân etti.

Böylece, 1077 - 1252 tarihine kadar devam edecek olan Mengüçek Beyliği kurulmuş oldu. O zaman Anadolu'ya hâkim olan Bizans İmparatorluğunun ekonomik, sosyal, idarî, siyasî ve askerî durumunun bozulmasından istifade eden beyler, fethine memur oldukları yerleri birer birer zaptederek, hem fethettikleri yerlerde tutundular, hem de sınırlarını genişleterek büyüdüler ve kuvvetlendiler.

EMÎR MENGÜÇEK BEY'İN MENSUP OLDUĞU AİLE

Tarihlerimiz, anlatmak istediğimiz ve Mengüçek Beyliği'nin kurucusu olan Mengüçek Bey'den tatmin edici bir şekilde bahsetmez. Mengüçek Bey kimdir?... Ne kadar yaşamıştır?... Nereleri fethetmiştir?... Nasıl ölmüştür?... Biz, onun hayatına ışık tutmaya çalışacağız.

Şimdiye kadar Emîr Mengüçek Bey'in,

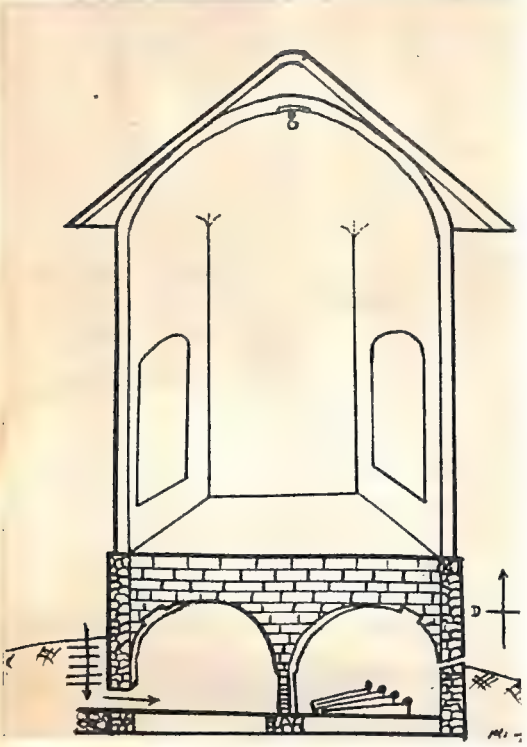

Emîr Mengüçek Bey'in türbesinin kesiti.

Selçuklu hanedanına mensup olduğundan bahsedilmemiş, ondan lâlettayin bir kumandan gibi bahsedilmiştir. Halbuki o, sair kumandanlar gibi bir kumandan değil, Selçuklu hanedanına mensup bir prenstir.

Bunu, kendisinden sonra gelen torunlarının, çocuklarına «Selçuk» ismi koymuş olmalarından anlamak mümkündür. Meselâ, Mengüçekler'den kalma deri üzerine yazılmış olan bir vakfiyede «Mefahir-i âli Selçuk ve Mengüçek, Ebul feth Selçuk Şah bin Behramşah» deniliyor ki, büyük Selçuklular'ın ve Mengüçek'in iftihar ettiği Behram Şah'ın oğlu Selçuk Şah demektir. Kabilelerinin (Hanedanlarının) adını, çocuklarına ad olarak koymuşlardır. Bu hal, şair Türk kabilelerinde de görülür. Saniyen, herkesçe malûmdur ki, Selçuklular'ın Çiftebaşlı bir kartal armaları vardır. Bu armayı Anadolu'da ve sair yerlerde yalnız ve yalnız Selçuklular ve Selçuk hanedanına mensup olup da devlet kuran prensler kullanmışlar veya kullanabilmişlerdir. Kartal armaları, Selçuklu hanedanının âdeta bir alâmetidir (1).

Mengüçekler'in, yaptırdıkları cami ve imaretlerinin kapılarına, Selçuklu armaları olan çift başlı kartal armasını, hakketmiş olmaları, onların hanedana mensup oluşlarının en bariz delillerinden biridir. Keza Selçuklu sultanlarının mumyaları ile Mengüçek Bey'in mumyası arasında da büyük bir benzerlik vardır.

Mengüçek Bey, fethetmesi için hedef olarak gösterilen Kemah'a gelmiş, yalçın bir kaya üzerine kurulmuş, yanaşılması zor, fethedilmesi güç olan Kemah kalesini on ilâ on iki gün içinde zaptederek, burasını kendisine üs yapmıştır. Kemah'ı kendisine üs yapan Emîr Mengüçek Bey, bundan sonra bazen yalnız kendi kuvvetleri ile, bazen Danişmend Ahmed Gazi' nin yardımı ile Rum ve Gürcü tekfurları ile, Danişmendnâme'ye bile giren, başarılı savaşlar yapmıştır.

Şimdiye kadar bilinen kaynaklarımız, onun yalnız Kemah, Erzincan, Divriği ve Şarkikarahisar'ı zaptettiğini söylüyorsa da, ceylan derisi üzerine yazılan vakfiyeden, Emîr Mengüçek Bey'in bir aralık Erzurum ve Diyarbakır vilâyetleri ile havalilerine de hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Böylece Mengüçek Bey'in, takriben 1095-1105 yıllarında doğuda Erzurum'a, güneyde Diyarbakır'a kadar sınırlarını genişleterek, Doğu Anadolu'da kuvvetli bir devlet kurduğu hakikati ortaya çıkmaktadır. O, bu savaşlar esnasında 1110' da 60-65 yaşında, fakat pek dinç olduğu halde Karasu'da boğularak ölmüştür.

MENGÜÇEK BEY'İN ÖLÜMÜ

Emîr Mengüçek Bey'in torunlarından Ahmed Şah'ın, Divriği'de yaptırdığı caminin kitabesinde Mengüçek Bey'den «Eşşehid Mengüçek Gazi» diye bahsedilmekte ve o, bir muharebede şehit olmuş gibi gösterilmekte ise de, şehitliği, suda boğulmuş olmasından ileri gelmektedir.

Bugün Kemah'ta, hâlâ ağızlarda dolaşan kuvvetli bir rivayete göre, Emîr Mengüçek Bey, çok zaman yaptığı gibi, bir gün atı ile kaleden inmiş ve atını nehre sürmüştür. Mevsim ilkbahar olduğu için nehir kabarmıştı, delice akıyordu. Nehrin ortasına kadar gelen Mengüçek Bey'i, atı ile beraber su götürmeye başlamış ve derken suya yuvarlanmıştır. Bütün kur-

(1) Erzurum'da Çifte Minareli Hand Hatun Medresesi'nde de çift başlı bir kartal kabartması varsa da, bunu İlhanlılar'ın Anadolu'yu elde tutmak için, kendilerini aynı soydan göstermek istemelerine atfetmek icap eder. Zira eski Türk kabilelerinin ayrı birer damgası vardı. Selçuklular'ın da armaları çift başlı kartaldı.

Emîr Mengüçek Bey'in mumyasının bugünkü durumu.

tarma çabalarına rağmen, o kahraman adam boğulmuş ve cesedi, Karasu'yun sağ sahiline çıkarılmıştır. O gün Kemah, feryat ve figanlarla kara bir gün geçirmiş, Mengüçek Bey'in dostları kan ağlarken, düşmanları sevinmiştir.

Bir kaza sonunda suda boğulup ölen Mengüçek Bey'i çok seven yakınları ve halk, kendisine «şehit» rütbesi vermişlerdir. Kitabelerdeki «Eşşehid» ibaresi buradan galattır.

Mengüçek Bey, Türk tarihinde misalleri bulunan bir gelenekle, (yukarıda ismi zikredilen Süleyman Şah'ın vefat ettiği, Suriye'deki Câber Kalesi denilen yere defnedildiği gibi) sudan ölü olarak çıkarıldığı yere defnedilmiştir.

TÜRBE VE MUMYASI

Mengüçek Bey'in türbesi, Kemah'ın kuzeyindedir. Kale ile Türbe arasında Fırat'ın büyük bir kolu olan Karasu akar. Karasu burada, hem genişler, delice ve hızlı akar, hem de, bazı yerlerde 5-8, bazı yerlerde 13-15 metreye yükselen dik kayalıklar arasından geçer. Biraz uzaktan bakıldığı zaman, iki dağın arasındaki arazinin birdenbire aşağıya çöktüğü ve bu çöken vadiden Karasu'yun aktığı görülür.

Türbe, harap bir vaziyette olmakla beraber, Türk Sanat Tarihi'nde mühim bir yeri vardır. Mumyalık ve Sandukalık olmak üzere iki kattan ibaret olan türbe, 7 köşeli, bir çadırı andırmaktadır. Aşağıya 7 basamakla inilir. Mumyalık, basık tavanlı olmakla beraber, açılmış bir şemsiyeye benzemektedir. Mumyalıkta 4 tane sanduka vardır. Bunlardan biri ve baştaki, Mengüçek Bey'dir.

Sandukalık olan ikinci kat, genişçedir. Güney duvarlarında, ceylan derisi üzerine yazılmış olan vakfiyeden alınarak yazılmış iki kitabe vardır. Tavan kubbedir. Ortası Türk çini işlemeleri ile süslenmiştir.

Türbenin mumyalık kısmında Emîr Mengüçek Bey'in mumyası vardır. Gerek Ortaasya'daki Türk tarihinde, gerek Türkler'den evvelki Anadolu tarihinde ve gerekse İslâmiyet'te mumya ve mumyacılık yoktur. Anadolu'ya gelen ve yalnız Selçuklular zamanını kapsayan bu devirde, mumyacılığın nereden ve nasıl geldiğini, Selçuklu devri sultan ve beylerinden bazılarının, cesetlerini neden mumyalattıklarını izah etmek, zor bir problemdir. Ama ortada hakikat olan bir hadise de vardır. Bu hakikat de Konya'da, Karaman'da, Amasya'da, Harput (Elâzığ)'ta, Kemah'ta vs. yerlerde mumyalanmış sultan ve bey cesetlerinin varlığıdır.

Kemah'ta, halen sandukasında bulunan Mengüçek Bey'in mumyası, yer yer, yıpranmış ve başının kurumuş olan derisi tamamen dökülmüş ise de, vücudu, göğüs, kol ve bacak kısımları, hemen tamamen olduğu gibi durmaktadır. Bana anlattıklarına göre, 1926'ya kadar, mumyada hiç bir zede yoktu. 1110'da nasıl idi ise 1926'da da öyleydi. Fakat 1926'dan bu yana mumya, beş, on kuruş için, her gelene açılıp gösterildiğinden zedelenmiş ve tahribata uğramıştır. Bu tahribat son senelerde daha da artmıştır.

Tarihte Garip Olaylar

TARİHTE BİR KULELİ VAKASI YOKTUR

Tarihlerde Kuleli Vakası diye anılan bir olaydan bahsedilir. Aslında böyle bir olay hiç bir zaman vuku bulmamıştır. XIX. yüzyılın yarısında kurulan gizli bir ihtilâl cemiyeti keşfedilmiş ve bu cemiyetin bütün mensupları yakalanarak Kuleli kışlasında muhakeme edilmişlerdi. Hâdise bu sebepten Kuleli Vakası diye anılagelmiştir.

BİR YIL İÇİNDE YENİLENEN DONANMA

Türk donanması 7 ekim 1571'deki İnebahtı savaşında çok ağır kayıplara uğramıştı. Padişah II. Selim bu kayıp haberine çok üzüldü ve derhal yeni bir donanma yapılmasını emretti. Donanmanın kaybından bir yıl kadar sonra İstanbul tersanesinde yeni bir donanmanın inşasına başlanmış bulunuyordu. Donanmanın yapılıp bitirilme müddetini bildiren rakamlarda ihtilâf vardır. Bazı kaynaklar 120 gün içinde bu işin bitirildiğini kaydederken, bazıları 5-6 ay, bazı kaynaklar da 7-8 ay sürdüğünü kaydeder. İster dört ay, ister sekiz ay sürmüş olsun, böylesine kısa bir zaman içinde büyük bir donanma yapılması, eşine ancak gene zamanın Türkiye'sinde rastlanabilen büyük bir başarıdır. O zamanlar, dünyanın en büyük devleti olan Türkiye için, kısa zamanda büyük bir donanmanın gemilerini denize indirmek hiç de mühimsenecek bir şey değildi. İnebahtı'dan sekiz ay sonra, Kılıç Ali Paşa 13 haziran 1572'de 250 parça gemiden mürekkep bir donanma ile sefere çıktığı zaman bütün Hıristiyanlık âlemi hayret ve dehşet içinde kalmıştı.

TARİHTEN KIRINTILAR

Kanunî devrinde; Alvaryo Gritti adında Venedik Cumhuriyeti balyozu (Elçi)'nun bugünkü Taksim civarında bir sarayı vardı. Kendisine yazılan resmî evrakta «Beyoğlu» diye yadolunurdu.

Beyoğlu semtinin adı buradan gelmiştir.

Osmanlı devleti; kuruluşundan inkırazına kadar geçen müddet içinde 192 defa harp etmiştir. Bunun 26'sını kaybetmiş, 11'inde katî netice alamamış ve 155'ini de kazanmıştır.

■

Yıldırım Bâyezid, Bursa'da Ulucami'yi yaptırınca, Emir Sultan'ı gezdirerek fikrini sormuştu. Emir Sultan:

— Güzel, fakat dört köşesinde birer meyhane eksik! deyince, Bâyezid tarizi anlayarak içkiye tövbe etti.

İlk içki içen Padişah budur. Kendisini içkiye alıştıran veziri Ali Paşadır.

■

Elli sene evveline kadar İstanbul'da «Sürücü beygirleri» bulunur ve sürücüler beygirlerine bindikleri müşterilerinin arkasından koşarak giderlerdi. Bunlar toplu halde Eminönünde bulunurlardı.

■

Osmanlı sarayının buzu, Keşiş (Uludağ) dağından getirilirdi. Hususî kayıkları vardı. Sultanlara ve kadınefendilere günde ikişer okka buz tayin edilmişti.

Bugün bütün haşmetiyle semalara yükseldiğini gördüğümüz Fatih camii, Fâtih Sultan Mehmed'in inşa ettirdiği cami değildir. Bugünkü camii zelzelede yıkılan cami yerine III. Mustafa inşa ettirmiştir.

■

Eskiden; kadınlar hamama bütün mücevherlerini takarak giderlerdi. Yıkanırken de mücevherlerinin muhafazası için helvacı kabağı şeklinde gümüş çemberli çekmecelere koyarak yanlarına alırlardı.

■

Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın nedimlerinden şair Nihad Bey İstanbul'a giderken kendisine beyaz, rahvan yürüyüşlü bir marsuvan eşeği sipariş etmişti. Nihad Bey nasılsa siparişi unuttu ve eşeği almadan Mısır'a döndü. Huzura çıktığı zaman, Paşa:

— Nihad Bey, bizim marsuvan eşeği nerede? diye sordu.

Şair şaşkınlıkla:

— Vallahi unuttum Paşam, diya itiraf etti, sizi gördüm de hatırıma geldi.

Paşa, gülümsedi:

— Neyse, siz geldiniz ya, artık hacet kalmadı.

Harpte alınan esirlerden, acemi ocağına yaramayanlarından «Pençik» adıyla vergi alınırdı. Bu gibi esirler yaşlarına göre, şu adları alırlardı:

Şirhor : Yani henüz meme emenler
Beççe : 3-8 yaşındakiler
Gülâmçe : 8-12
Gulâm : Bulûğa ermiş
Sakallu : Yaşı geçkin
Pîr : İhtiyar.

Kadın esirler ise:

Şirhor : Şirhor
Beççe : Duhterek
Gülâmçe : Duhter
Gulâm : Ümmülveled
Pir : Acûze

Daha yaşlı olursa, Fertûte adını alırlardı. Bundan maada, bir kusuru olanına, Mâyûbe, hastalıklı olanına Bîmâre derlerdi. Bu esirler arasında uzvî sakatlığı bulunanların sakatlığına göre Yekdest, Yekçeşim vs. denirdi.

■

Fâtih zamanında camiye çevrilen kiliseler şunlardır:

Ayasofya kilisesi: Ayasofya camii oldu.

Aya Serkiyo kilisesi: Küçük Ayasofya oldu.

Hristo Pankotratoros kilisesi: Zeyrek camii oldu.

Hristo Sotiris Hora kilisesi: Kariye camii oldu.

Altımermer kilisesi: Altımermer camii oldu.

Pantepopto kilisesi: Eski İmaret camii oldu.

Aya Teodoro to Tironos kilisesi: Vefa camii oldu.

Hristo kilisesi: İsa kapısı camii oldu.

■

III. Selim'in tahttan indirilmesine sebep olanlardan Aygır İmam, bir oturuşta 1 okka pastırmaya 40 adet yumurta kırarak yemiş ve mide fesadından ölmüştür.

■

Kanunî zamanında; 80 yaşında Kemankeş Ahmed Ağa, bir iddia üzerine Çarşıkapısı'nın zincirlerine asılmış, bacaklarını da bindiği ata sıkıştırmış ve bu halde atı ile beraber kendisini havaya kaldırmıştı.

YOLUNACAK KAZLAR

Osmanlı tarihinde tebdil gezmekle tanınan Sultan II. Mahmud bir yaz günü yanına iki mabeyincisini alarak orta halli birer esnaf kıyafetiyle Sirkeci'den bir sandala biner. Beylerbeyi'ne yollanırlar. Ömrünü denizde geçirmiş, gün görmüş ihtiyar kayıkçı biraz dikkat edince Padişahı tanırsa da sezdirmez. Bir hayli geçtikten sonra Padişah, kayıkçıya:

— Baba, 32 ile nasılsın? der.

İhtiyar kayıkçı hiç tereddüt etmeden:

— 32'yi 30'a vuruyorum, 15 çıkıyor, diye cevap verir.

Biraz sükûttan sonra, Padişah tekrar:

— İşitiyorum ki son zamanlarda şehirde hırsızlar fazlalaşmış, senin evine de giren oldu mu? der.

— Bundan iki ay evvel biri girdi. Birkaç gündür yeni birisi de dadandı, girmeye çalışıyor, diye cevap verir.

Beylerbeyi iskelesine yanaşmak üzerelerken Padişah, kayıkçıya:

— Baba, sana iki besili kaz göndersem, incitmeden yolabilir misin? deyince, kayıkçı tatlı bir gülüşle:

— Hiç incitmeden cascavlak yolarım, cevabını verir.

Padişah sandala bir kese akça atar, karaya çıkarlar.

İki mabeyinci, Hunkâr ile kayıkçı arasında geçen muhavereden bir mana çıkaramadıklarını, şayet bu sözlerin manasını bir gün kendilerine soracak olursa ne cevap vereceklerini, müşkül vaziyete düşeceklerini düşünürler.

Ertesi günü saray sandalı ile Sirkeci'ye geçerek babayı kayıkçılar kahvesinde çubuk çekerken bularak yanına yaklaşırlar. Kenara çekerek kendisiyle hususî görüşmek istediklerini söylerler. Baba hemen ayağa kalkıp, oraya yakın evine buyur eder. Çubuk ve kahve ikram eder.

Mabeyinciler hemen sadede gelerek:

— Baba, dün Beylerbeyi'ne üç müşteri götürdün. Onlardan sana sual soran Padişah efendimizdi. Aranızda geçen sual ve cevaplara merak ettik, bunları öğrenmeye geldik, diyerek minderin kenarına bir kese altın koyarlar.

Baba bir hoşça gülerek:

— Bu kese birinci cevap içindir, çünkü çok mühimdir.

Dedikten sonra, mabeyincilere:

— Padişahımız buyurdular ki 32 ile nasılsın? Yani geçimin nasıldır? Bendeniz dedim ki 32'yi 30'a vuruyorum, 15 çıkıyor. Yani ağzımda 32 dişimiz var, ay da 30 gündür. Çalıştığımız günlerin kazancı bizi ancak 15 gün geçindiriyor.

Bu cevap üzerine iki mabeyinci birbirlerine bakışıp:

— Ne basitmiş, derler ve ikincinin manasını sorarlar.

İhtiyar kayıkçı:

— O da mühim idi, der ve keseye bakar.

Mabeyinciler bu söz üzerine ikinci keseyi de mindere bırakırlar. Sandalcı:

— Efendim, der. Hunkâr buyurdular ki, son zamanlarda şehirde hırsızlar çoğalmış, sana da gelen oldu mu? Yani son aylarda evlenmeler ziyadeleşti, senin de evlendirecek oğlun var mı? Bendeniz de cevap verdim: Evet, evime bir hırsız girdi. Yani bir oğlumu evlendirdim, diğeri de etrafımda dolaşıyor. Yani diğer oğlum da sofrada bir kaşık hırsızı istiyor, dedim.

Mabeyinciler, gayriihtiyarî bakışırlar:

— Ya üçüncü sual ne idi? dediklerinde; İhtiyar:

— Aman efendim, kerem buyurun. Onun cevabını da sizler bulun, dedikten sonra:

— Padişahımız efendimiz buyurdular ki sana iki besili...

İhtiyar oturduğu yerden kalkıp mabeyincileri etekleyerek:

— Allah ömürlerini müzdat eylesin. İşte sizleri gönderdi, der.

İlk filimlerden birinin çekilişi ve aktörler.

Günümüzün en büyük eğlencesi
70 yıl önce icad edilmişti.

Sinema'nın Tarihi

Çeviren : Eser Tufel

PARİS'TE Capucines bulvarı ile Scribe sokağı köşesindeki ünlü «Grand Café» nin önünde duran çığırtkan damarlarını şişire şişire bağırıyor ve silindir şapkalı beyleri, kürk mantolu madamları âdeta kollarından tutup çekercesine kahveden içeriye sokmaya çalışıyordu.

— Bayanlar, Baylar! Duyduk, duymadık demeyin! Yeryüzünde bir benzeri daha olmayan, akıllara durgunluk veren bu büyük icadı herkes gibi siz de görmeye koşun!

Yıllardan 1895 idi. Kaldırımdan gelip geçenler, ne çığırtkanın farkına varıyordu, ne de üzerinde kocaman harflerle «Cinématographe Lumière» yazılı afişin. Hava soğuktu, herkes gideceği yere bir an önce varmak endişesindeydi. Buna rağmen kapıdaki adamın «Şimdiye kadar görmediğiniz bir seyir var içerde!» diye bağırması kesilmiyordu. Söylediğine göre, içerdeki karanlık salonda gerili bir bez üzerinde, sizin, benim gibi, tabiî boyda insanlar yürüyecekler, koşacaklar, kısacası canlıymış gibi hareket edeceklerdi! Fasılasız yarım saatlik bu eşi görülmemiş seyrin ücreti ise sadece 1 franktan ibaretti!

Bununla beraber gene de arada birkaç gencin merakla itişip kakışarak kahvenin üst katındaki bilardo salonuna çıkan merdiven kapısından girdikleri görülüyordu. İçerisi kalabalık sayılmazdı ama, boş da değildi.

Salonun bir duvarına bir bez gerilmişti. Çok geçmeden birden ışıklar söndü, hemen arkasından da karşı duvarda yanan bir ışığın, beyaz bezi aydınlattığı görüldü. Işığın geldiği taraftan da ayrıca, sanki kocaman bir fare, döşemeleri kemiriyormuş gibi, birtakım tıkırtılar gelmeye başlamıştı. Bu ses, bu yeni icat neyse, onun makinesinin sesi olmalıydı.

Beyaz perdenin üzerine düşen titrek yazılar, önceleri epey silikti, ama sonra rahatlıkla okunabilir hale geldi. Perdede «Cinématographe Lumière» okunuyordu.

GERÇEKTEN BENZERİ GÖRÜLMEMİŞ BİR SEYİR!

Evet, az sonra beyaz perde üzerinde görülenler karşısında, seyircileri âdeta gözlerine inanamadılar. O zamana kadar projeksiyonla duvara aksettirilen resim görmüşlerdi, ama bu resimler tıpkı bir fotoğraf albümündekiler gibi hareketsizdi, fakat bu perde üzerindeki resimler sanki canlıymış gibi hareket ediyordu! Böylesi de gerçekten benzeri görülmemiş bir seyirdi!

Perdede bir fabrika kapısının açıldığı ve içeriden işçi kızların güle oynaya dışarı çıktıkları görülüyordu. Az sonra arkalarda beliren bisiklete binmiş bir delikanlı iki yana yata yata pedal çeviriyor ve kızların aralarından geçerek onları korkutuyordu. Ama asıl korkanlar salondaki seyirciler olmuştu. Bisikletlinin yıldırım gibi gerilerden çıkıp, sanki perdeden dışarı fırlayacakmış gibi üzerlerine geldiğini görünce seyirciler, «Ayyy!» diye korku çığlıkları atıp, yerlerinden fırlamaktan kendilerini alamadılar.

Perdedeki resimler soluktu, titrekti ve pır pır ederek hareket ediyordu. Ama hareket ediyor ve seyredenlerin ilgisini çekiyordu ya, asıl önemli olanı buydu...

İlk günün kapı hasılatı 35 frank oldu. Yani koskoca Paris'te bu akıl durdurucu icatla sadece 35 kişi ilgilendi. Gösteri gündüz saat onda başlamış, gecenin on birine kadar sürmüştü. Filim, yarım saatlikti, ama filim sona erip de salon boşaltıldıktan sonra, yeni seyircilerin salona alınması için çığırtkanın saatlerce nefes tüketmesi gerekmişti.

Paris halkı gibi, Paris gazeteleri de bu olayla gerektiği gibi ilgilenmedi. O günlerin ünlü «Le Radical» gazetesi olaydan şu kelimelerle bahsetti:

«... Yukarıda bahsi geçen yeni icat, fotoğrafçılık ilminin gerçek bir mucizesidir. Düşünün ki, beyaz perde üzerine aksettirilen resimlerdeki insanlar, tabiî boydadırlar, göründüğü renklerdedir ve hareket etmektedirler. İnsanlar, evler, sokaklar, kısacası her şey, hakikatin ta kendisinden başka bir şey değildir!»

Bu satırları yazanın ne kadar mübalâğa ettiğini belirtmeye lüzum yok. Filim renkli olmadığı gibi resimler de makaledeki gibi hakikatin ta kendisi olmaktan çok uzaktı. Ama ne var ki, sinemanın bugünkü durumunu düşündükçe yazarın geniş muhayyilesine şaşmamak elden gelmiyor.

«La Poste» gazetesinde de şu satırlar yer almıştı:

«İnsanlar için artık öldükten sonra yok olmak korkusu kalmadı! Hareket eden bir çeşit fotoğraf, insanları yok olmaktan, unutulmaktan kurtaracaktır. İleride herkes bu makinelerden edinirse, ailesinin, sevdiklerinin fotoğraflarını çeker ve ne zaman isterse onları sanki canlıymış ve karşılarındaymış gibi seyreder.»

Başlangıçta Parisliler'in ve gazetelerin bu yeni icada pek önem vermemesine rağmen, her geçen gün kapı hasılatı biraz daha çoğalmakta devam etti. O kadar ki, günde hemen hemen 2 500 seyirci kahvenin merdivenlerini tırmanıp demir is-

Sinema makinesini icat eden Auguste ve Louis Lumière Kardeşler.

kemlelerde yer kapmaya başladı. Buna paralel olarak gösterilen filimlerin sayısı da fazlalaşmıştı. 1 frank karşılığında, eski programa ilâveten Lyon'daki Fotoğrafçılar Kongresi, bu yeni icadın sahibi Antoine Lumière'in arkadaşlarıyla oyun oynaması, Madam Lumière'in elinde oltayla kırmızı balık tutması ve küçük André Lumière'in de elindeki çocuk mamasıyla üstünü, başını batırması gösteriliyordu. Aslında bunlar, Lumière'in ailesiyle evde çektiği basit günlük sahnelerden başka bir şey değildi.

LUMİÈRE KİMDİ, BU İŞE NEREDEN MERAK SARMIŞTI?

Sinemayı icat eden iki kardeşin babası Antoine Lumière, 1870 Savaşı'ndan sonra Lyon'a yerleşen mütevazı bir fotoğrafçı idi. Fotoğraf camları imal ederek geçiniyor, ileride soyadının mucitler arasında yer alacağını aklına bile getirmiyordu. 1862'de doğan büyük oğlu Auguste ile, iki yıl sonra doğan küçük oğlu Louis biraz büyüyünce, babalarının işiyle ilgilendiler. İki delikanlı, Winckler ailesinin kızları olan Marguerite ve Rose ile evlendikten sonra da burjuva âdetlerine uyarak baba ocağından ayrılmamışlardı. İkisi de durup dinlenmeden tek bir şey üzerinde uğraşıyordu: Üzerinde resimler olan uzun bir filmi, arkasından ışık vererek bir objektifin önünden geçiren bir makine!

Auguste Lumière 1894'te bugünkü sinema makinesinin atası sayılabilecek ilk makineyi yaptığı zaman, istediğini elde edememenin verdiği üzüntü içindeydi. Çünkü makine hem çok hantal ve ağır, hem de çok kullanışsızdı. İşe yarayabilir hale sokmak için de üzerinde irili ufaklı pek çok değişiklik yapmak gerekiyordu.

İki kardeş, babalarının imalâthanesinde çalışan ustabaşı ile kafa kafaya vererek işe giriştiler ve nihayet işe yarar bir makine yapmayı başardılar. Yıllardan 1895, günlerden de şubatın 13'üydü. İki kardeşin ilk işi hemen resmî makamlara baş vurup, bu yeni makinenin patentini almak oldu. Sinema makinesi böylece ilk defa Fransa'da Lyon'da 245.032 numara ile «Yeni Buluşlar» listesinde yer aldı.

İki kardeş de, bu yeni buluşlarının sadece bilim adamları ile fotoğrafçıları ilgilendireceğini düşünüyorlardı. Fakat, daha ticarî bir kafası olan babaları, bu makineyle oynatacakları filimleri halka göstererek para kazanmayı denemelerini tavsiye etti.

Filmin gösterilmeye başladığının üçüncü günü, yani 31 ocak 1895 yılbaşı gecesi kısa boylu, sivri sakallı bir adam gelerek, salonu kiralayanlarla görüşmek istediğini bildirdi: «Bu yeni icadınızı bana satın,» diyordu. «Ne kadar isterseniz vereceğim. 500 frank, 1 000 frank, on bin frank... Hattâ yirmi bin frank bile vermeye razıyım.»

Baba Lumière ticarî kafası olan bir insandı, ama altın gibi de kalbi vardı. Göz göre göre yabancı da olsa, bir başkasının felâkete sürüklenmesine razı olamazdı.

— Delikanlı, dinle beni, diye genç adamın omzunu sıvazladı. Bizim icadımız satılık değil! Hem satacak olsak da ne yapacaksın? Bu kutu parçasına avuç dolusu para vereceksin de ne olacak? Durup dururken paranı sokağa atmak istiyorsan o başka...

Bu kısa boylu, sivri sakallı genç adam, az ilerdeki Robert-Houdin Tiyatrosunun müdürü, ünlü illüzyonist Georges Méliès'ti. Genç adam, ihtiyarın makineyi kendisine satmamasına çok kızmıştı. Büyük bir öfke içinde Lumière'lerin yanından ayrıldı ve... Az sonra tek başına Lumière'lerin makinesinin benzerini yaptı.

FİLİMCİLİK GELİŞİYOR

İlk gösterildiği günün üzerinden daha iki ay kadar bile geçmeden Paris'te hemen herkes bu yeni icattan bahsetmeye

1912' de Meliès'in çevirdiği «Kutbun Fethi» adlı filimden bir sahne.

başlamıştı. Bu durumda yeni filimler çekmek, seyircilere yeni filimler oynatmak gerekiyordu. Bunun için de çekilen filimlerin daha ilgi çekici, daha hareketli, daha güzel olması lâzımdı.

Lumière'lerin adamları ellerinde bugünkü filim alıcılarının atası sayılabilecek makinelerle şehir şehir dolaşıyorlar, ilgi çekici şeyleri tespit etmeye çalışıyorlardı. Meselâ Londra'da bir balkondan, Kraliçe Victoria'nın cenaze töreni, sonra da Rusya'da Çar II. Nicolas'nın tahta çıkması filme çekildi. Hiç şüphe yok, bunlar sinema tarihinde yer alan ilk aktüalite filimleriydi. Öte yandan horoz döğüşleri, balık avları, İspanya'da boğa güreşleri, Almanya'da askerlerin geçit resimleri gibi ilgiyle seyredilecek konular da filme çekiliyordu. Bu arada filimler de uzamış, 80 metreye çıkmıştı. Bir taraftan ta filmin üzeri teker teker elle boyanarak renkli filim yapılmaya çalışılıyordu, ama tabiî sonuç çok acemice oluyor, pek beğenilmiyordu. Öte yanda Charles Pathé adında bir başkası da, «Konuşan Makine» adını verdiği fonografıyla köy köy, kasaba kasaba dolaşıyor, her gittiği yerden cebi biraz daha şişkin dönüyordu. Böylece sinemanın karşılaştığı ilk esaslı rakip fonograf olmuştur denebilir.

Ama ne olursa olsun, Lumière kardeşler, icatlarının kendilerini meşhur edeceğini anlamışlardı. O sıralarda Amerika her bakımdan cazip bir pazardı. Yeniliklere büyük değer veren Amerikan halkına bu icadı gösterip, dünyanın parasını kazanmak işten bile değildi.

Lumière kardeşler, bu iş için yakın adamlarından Mesguich'i, elinde bir makine ve altı filimle Le Havre limanından uğurladıkları zaman, zaferden emin bulunuyorlar, hiç bir başarısızlığı akıllarına getirmiyorlardı.

Gerçekten de Mesguich'in şansı başlangıçta yaver gitti. New York'un ünlü Madison Square'i yakınında kiralanan bir salonda, ilk olarak filim oynatıldığı zaman, 1896 yılının 18 haziranıydı. Havanın sıcak olmasına rağmen salon tıklım tıklım doluydu ve herkes heyecanla bu ilgi çekici seyirin bir an önce başlamasını istiyordu. Mesguich, elektrik düğmesini çevirerek salonu karanlığa boğdu, sonra da makinesini işletti. Halk, gerçekten

çok şaşırmış ve çok beğenmişti. O kadar ki, altı filmin de gösterilmesinden sonra makinenin yanında duran Mesguich'i uzun uzun alkışladıktan başka, omuzlarına alarak salonun içinde dolaştırdılar. O sırada salonda bulunan orkestra da Fransız millî marşı olan Marseillaise'i çalıyordu.

Bu, birkaç hafta böyle devam etti. Birçok şehirden haberler geliyor, bu yeni seyrin kendi şehirlerinde de gösterilmesi isteniyordu. Fakat çok geçmeden Lumière'in icadına karşı gösterilen ilgi birden kesiliverdi. Buna da sebep ünlü mucit Edison'un sinemaya karşı açıkça harp ilân etmiş olmasıydı!

Eletkrik ampulünden fonografa kadar birçok icadın sahibi olan bu ünlü bilgin, o sıralarda «Kinetoskop» adını verdiği bir makine icat etmişti. Bu makine aslında kenarında bir delik bulunan kocaman bir sandıktan başka bir şey değildi. Bu delikten bakıldığı zaman içeride, 2 cm. X 3 cm. ebadında küçücük resimlerin peşpeşe gittiği görülüyordu. Bu da seyredende resimlerin hareket ettiği intibaını uyandırıyordu. 1894 yılının nisanında New York'ta 13. caddedeki bir salonda bulunan bu makine, az da olsa halkın ilgisini çekmişti. Tarihten de anlaşılacağı gibi, Edison'un icadı, Lumière Kardeşler'in icadından az daha önceydi, ama ne var ki, Edison'un Kinetoskop'una sinema demek çok yersizdi. Kinetaskopun bulunduğu salonda kuyrukta bekleyen halkın sıkılmaması için renkli karamelalar, limonatalar, pastalar dağıtılıyor, ayrıca bir taraftan da fonograf çalınıyordu.

Gösterilen filimlerin en çok beğenilenleri, hırsızı kovalayan polis, elma ağacına tırmanan genç kız, kibritle ninesinin okuduğu gazeteyi yakan muzip çocuktu. Fakat ne var ki, Edison'un Kinetoskop'undaki hareket eden resimler bir kutu içinde hapsolmuş gibiydi ve sadece tek bir kişi tarafından seyredilebiliyordu. Kaldı ki, o yıllarda pek az New Yorklu karanlık bir salonda kalabalık arasında kalabilecek kadar cesurdu.

Edison, uzun uğraşmalardan sonra Amerika'da bir çeşit sinema tekeli kurmayı başardı. «Amerika Amerikalılarındır,» diyor ve Lumière Kardeşler'in icadının gösterilmesine ve Amerika'da bu çeşit makinelerin imal edilmesine engel oluyordu. Bunun sonucu olarak da Lumière Kardeşler'in gerek filim çekmesi, gerekse oynatması için Amerika'ya göndermiş bulunduğu operatörler, birer ikişer Yeni Dünya'yı terk etmek zorunda kaldılar.

SİNEMA ENDÜSTRİLEŞİYOR

Lumière Kardeşler'in icadını görüp de bu icadı kendilerine satmalarını isteyen Melliès, istediğini elde edemeyince, haftalarca gözüne uyku girmemişti. Daha o günden itibaren büyük bir azimle Lumière Kardeşler'in makinesinin benzerini yapmaya girişmiş bulunuyordu. Önce makineyi yaptı, sonra da bir objektif bularak makinenin önüne yerleştirdi. Filimleri Londra'dan satın alması gerekiyordu. Fakat İngilizler, perakende filim satışına yanaşmıyorlar, tamamı, 45 000 franka büyük bir sandık dolusu filim verebileceklerini söylüyorlardı.

Melliès buna da razı oldu, parayı ödedi, filimleri getirtti. Fakat sandığı açtığı zaman âdeta beyninden vurulmuşa döndü: Filmin kenarında makaralara takılacak delikler yoktu! Genç adam, bu talihsizlik karşısında da yılmadı ve kendi yaptığı küçük bir zımba makinesiyle yüzlerce metrelik filmi elle delmek zorunda kaldı. Düşünün ki, zımba bir keresinde ancak iki delik açabiliyordu ve bu iş haftalar sürdü! Öte yandan daha başka zorluklar da baş göstermeye başlamıştı. Filmin tamamını banyo edebileceği bir kabı yoktu. O da filimleri kısa parçalar halinde kesip banyo etti, sonra birbirine ekledi.

Melliès, müdürü bulunduğu Robert - Houdin tiyatrosundaki sihirbazlık numaralarını filme çekmekle işe başladı. İlgi çekici ne bulursa, onun filmini çekiyor, bunun için de hava güneşliymiş, kapalı yerde bulunuyormuş, hiç bakmıyordu. Bu arada vakit buldukça konusu olan filimler üzerinde de çalışıyordu. En çok başarı kazandığı filmi de 70 metre uzunluğundaki «Hilekâr Kiracı» oldu. Bu 70 metrelik filim, 2 dakikadan biraz fazla sürüyordu. Kendisi sihirbazların yanında yetiştiği için filimlerinde de hokkabaz hilelerine benzer hilelere bol bol yer veriyordu. Boş bir masa seyrederken, bir de bakıyordunuz, masanın üzeri tabaklarla donatılıyor, az sonra tabakların içi kendiliğinden yemeklerle doluveriyor! Veya parçalanıp yere düşen bir heykelin parçaları az sonra kendi kendine birleşiveriyor ve heykel eskisi gibi bir bütün olarak yeniden yükseliveriyordu... Böylece filim hilelerini ilk tatbik eden Melliès oldu.

Melliès çok geçmeden evinin bahçesinde bugünkü anlamıyla küçük çapta bir stüdyo meydana getirdi. Bu 15 metre uzunluğunda, 6 metre genişliğinde hangar biçiminde bir yapıydı. Burada çalışıyor, dekorlar yapıyor ve «Otobüsün Arkasından...», «İlkbaharın Muziplikleri», «Re-

1896' da Meliès tarafından kurulan ilk filim stüdyosu.

Sinemanın yaratıcılarından olan Meliès, ihtiyarlık yıllarında (yukarıda) ve karısı ile birlikte ilk çevirdiği filimlerden birinde, ressam ve modeli rolünü oynuyorlar (aşağıda).

vüden Dönüş» gibi kısa kısa filimler çeviriyordu. O sıralarda hiç bir tiyatro sanatçısı, bu filimlerde oynamaya tenezzül etmediği için zavallı Melliès, çoğu zaman ya karısı, ya da orada bulunan marangoz ve elektrikçileri oynatmak zorunda kalıyor, çok sıkışırsa kendisi oynuyordu. Böylece hem prodüktörlüğünü, hem rejisörlüğünü yaptığı filimlerinde aynı zamanda başrolü de kendisi oynuyordu. Bu işin ilmini o kadar kısa zamanda almıştı ki, haftada bir filim çeviriyor, onu piyasaya çıkartmadan bir başkasına başlıyordu.

Melliès, gerçekten işini bilen bir adamdı. Arada bir, «Dreyfüs Davası», «Pele Yanardağının İndifaı», ya da «VII. Edward'ın Taç Giyme Töreni» gibi tamamen dekora ve filim hilesine dayanan filimler de çevirdiği oluyordu. Bir keresinde İngiltere Kralı kendisini bu başarılarından ötürü tebrik bile etmişti, ama Melliès filimdeki Hindistan İmparatorunun, aslında, bitişik meyhanenin bulaşıkçısı olduğunu söylemeye bir türlü cesaret edememişti.

Başlangıçta parlak giden bu işler de zamanla cazibesini kaybetmeye başladı. Lumière Kardeşler gibi, o da şansını Amerika'da denemek istemiş, fakat Edison taraftarlarının baskısıyla karşılaşmıştı. Fransa'ya döndüğü zaman, beş parasızdı ve yeniden bu işlere atılabilecek enerjisini kaybetmişti.

Çok geçmeden Parisliler kendilerine birbirinden güzel filimler seyretmek imkânı veren bu müteşebbis adamı unutuverdiler. Eşyaları, evi, stüdyosu satılmış, filimler şunun bunun elinde kalmıştı. 1939' dan az önce, Paris'in Montparnasse garından geçenler, bir kenarda çikolata, bonbon, kartpostal, balon ve fırıldak gibi şeyler satan sevimli bir ihtiyarın farkına bile varmıyorlardı. Günlük ekmek parasını çıkarmak için hayat mücadelesi yapan bu zavallı ihtiyar, acıdır ama, Melliès'ten başkası değildi!

BİR ASIR ÖNCE

Dünyada Geçen Önemli Olaylar

Süveyş Kanalı Açılıyor: *Süveyş Kanalı'nın açılma çalışmaları, iyiden iyiye ilerlemektedir. Kanalın yapılmasında ilk defa buhar gücüyle çalışan makinelerden faydalanılmış ve kanal yıllarca süren çalışmalardan sonra 1869'da açılmıştır*

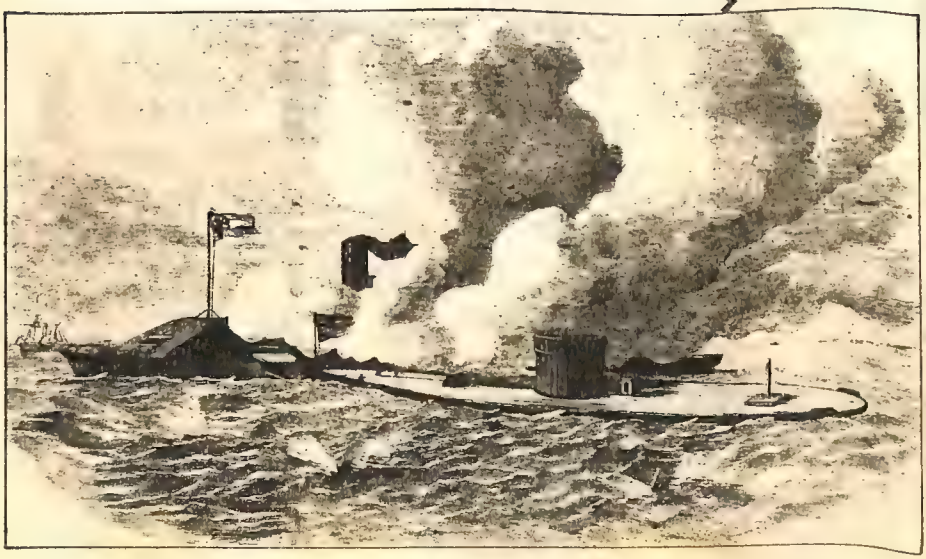

Amerika'da İç Savaş: *Kuzeyliler'in kullandığı Monitor adlı küçük ve acayip görünüşlü zırhlı (sağda), Güneyliler'in etrafa dehşet saçan Merrimac adlı zırhlısı ile savaşa tutuşmuş ve kimsenin ummadığı bir sonuç alarak onu yenmiştir (1862).*

TARİHE AKAN BİR AY

Ocak 1966

2 OCAK

Kat mülkiyeti kanunu yürürlüğe girdi. Arsa payı esası üzerine hazırlanan kanuna göre, yapıların, birbirinden ayrı ve müstakil olarak kullanılan bölümleri üzerinde mülkiyet hakları kurulabilecektir.

3 OCAK

100 ülkeden gelen 500 delegenin iştirakiyle düzenlenen «Üç Kıta Konferansı» Havana'da toplandı.

4 OCAK

Başbakan Süleyman Demirel, ilk basın toplantısını yaptı. Pakistan Reisicumhuru Eyüp Han ile Hindistan Başbakanı Şastri, Keşmir mevzuunu görüşmek üzere Taşkent'te buluştular.

6 OCAK

Senato'da Kıbrıs konusundaki genel görüşme başladı.

8 OCAK

Kıbrıs Rum meclisinin, Kıbrıs anayasasına aykırı bir kanun çıkarması üzerine, Kıbrıs hükümetini sert bir dille protesto ettik.

● Senato'daki Kıbrıs görüşmeleri sona erdi.

9 OCAK

Yağan yağmurlardan kabaran Ceyhan, Çukurova'da köylerle irtibatın kesilmesine sebep oldu.

● 11 büyükelçimiz, takip edilecek Kıbrıs politikasını tespit için Ankara'ya davet edildi.

● Eyüp Han - Şastri görüşmesinde kesin bir anlaşmaya varılamadı.

10 OCAK

Hindistan Başbakanı, bir kalp krizi sonucunda Taşkent'te öldü.

11 OCAK

Hindistan'a getirilen Şastri'nin tabutunu Kosigin ve Eyüp Han taşıdı.

12 OCAK

Şastri'nin cesedi yakıldı. Törende, izdihamdan 100 kişi yaralandı.

13 OCAK

Valilerin değiştirilmesiyle ilgili kararname açıklandı.

14 OCAK

Başkan Johnson'un, Kıbrıs konusunda Türk hükümetine yazdığı mektubun bir gazete tarafından açıklanması üzerine Senato ve Millet Meclisi'nde yapılan toplantılarda, mektubun açıklanmasının, hükümetin yetkisi dahilinde olduğu belirtildi. Başbakan Demirel, mektubun açıklanmasının zaruret haline geldiğini belirtti.

16 OCAK

Af kanununun esasları açıklandı. Aftan 20 000 kişi faydalanacak.

17 OCAK

Büyükelçiler toplantısı, Ankara'da başladı. Toplantıya NATO başdelegemizle, Londra, Paris, Washington, Roma, Atina, Moskova, Tokyo, Akra, Kahire büyükelçileri ve merkezde görevli yüksek rütbeli memurlar katıldı.

● Türk donanması, Akdeniz'de 45 parça harp gemisinin iştirakiyle büyük bir manevraya başladı.

● Nijerya'da askerî idare kuruldu.

18 OCAK

Yeni İstanbul Valisi Vefa Poyraz, Niyazi Akı'dan görevini devraldı.

● Af kanunu dolayısıyla Ankara ceza evinde çıkan isyan sonunda 3 ölü, 18 yaralı var.

● Şastri'nin ölümüyle açılan Hindistan Başbakanlığına Nehru'nun kızı İndira Gandi getirildi.

21 OCAK

Başbakan Demirel, piyasada bulunmayan malların ithal edileceğini açıkladı.

25 OCAK

Şiddetli yağmurlar, Ege bölgesi, Antalya ve Kırşehir'de yüzlerce evin yıkılmasına sebep oldu. Manisa ovası sular altında kaldı.

29 OCAK

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in tedavi maksadıyla Amerika'ya gideceği açıklandı.

TANRININ GAZABI

Pompei'yi Nasıl Mahvetti?

ÖNCE çok uzaklardan gelen gök gürültüsüne benzer uğultular işitildi, çok geçmeden de toprak müthiş bir silkintiyle sarsılmaya başladı.

Dümdüz olan deniz, birden, beyaz köpüklü kocaman dalgalarla kabarıverdi. Esen şiddetli bir rüzgâr ne bulursa önüne katıyor, sağa sola kaçışan insanları, hayvanları tarifi imkânsız bir dehşet içinde bırakıyordu.

Evet, tanrılar gazaba gelmişlerdi ve kendilerine itaat etmeyen günahkârları en amansız şekilde cezalandırıyorlardı.

Günümüzden 1887 yıl kadar önce Vezüv'ün etekleri, müthiş bir deprem sonucu sallanmaya başladığı zaman, durum burada anlatılanlardan pek farklı değildi.

Milâdın 79. yılı, aylardan da ağustostu. İmparator Titus, Roma tahtına çıkalı henüz altı hafta kadar olmuştu.

Önceleri ağustos başlarında bir iki önemsiz sayılabilecek deprem olmuş, Vezüv'ün eteklerindeki evlerin duvarları çatlamış, eşyalar devrilmiş, bazı kuyuların da suyu çekilmişti. Ama hepsi bu kadardı. Böylesi de Vezüv'ün eteklerinde yaşayanlar için hiç de şaşılacak şeyler değildi.

Bir hafta kadar sonra, ağustos'un 20'sinde sarsıntıyı hisseden insanlar, önce kısa bir süre sonra sallantının duracağını ümit ederek beklemişlerdi, ama hiç de öyle olmamıştı. Bu seferki gerçekten büyük bir felâkete benziyordu. Bazıları, yer altındaki devlerin gazaba geldiğini söylüyor, sözlerini de karşıdaki dağdan, ilerdeki ovalardan gelen esrarengiz uğultuları işaret ederek doğrulamaya çalışıyordu.

Ağustosun 22 ve 23 ünde de toprak sarsılmakta devam etti. Ama ertesi günü, ağustosun 24. günü olanlar, göz açıp kapayıncaya kadar koskoca bir şehri toprağa gömebilecek dehşetteydi.

GÜNEŞLİ BİR AĞUSTOS SABAHI

Gün doğarken, Vezüv'ün eteklerindeki Pompei ile Herculanum şehirlerindeki halkın çoğu güneşin doğuşunu son olarak seyrettiklerini şüphesiz hiç akıllarına getirmiyorlardı. Hava bulutsuz, Napoli körfezi her zamankinden daha da düzdü. Köylüler tarlalarına, şehirliler işlerinin başına gidip hergünkü çalışmalarına başlamak üzereydiler. Kısacası, o günün de ötekilerden hemen hiç farkı olmayacakmış gibi geliyordu.

Ama, toprağın birden müthiş bir sarsıntıyla sallanması, Pompeililer'i dehşet içinde bırakmaya yetti. Şüphesiz tanrıların gazabı hâlâ sona ermemiş olmalıydı. Yer, önce yavaş yavaş gitti, geldi; sonra her an şiddetini biraz daha artırarak sallanmaya başladı. Bazı kimseler, tanrıların Vezüv dağının içine hapsettiği kötü ruhlu devlerin kaçmayı başardığını söylüyor, kaçan devleri, Vezüv'den aşağıya koşarken, hattâ denizin üzerinde bulut halinde uça uça uzaklaşırken gördüklerine yemin ediyorlardı.

Çok geçmeden Vezüv'den gelen kulakları sağır edici müthiş bir patlama sesi, Pompeililer'i dehşet içinde bıraktı. Başlarını dağdan tarafa çevirenlerin âdeta gözlerine inanamayacağı geliyordu. Dağın sivri bir külâh biçiminde olan tepesi uzunlamasına ikiye yarılmıştı! Bu yarıktan havaya doğru bir ateş sütunu yükseliyordu! Biraz sonra dağın üzerinde şapkalı bir mantar biçiminde, simsiyah bir duman meydana geliverdi! Dağdan gelen gümbürtüler, gittikçe artıyor, havaya fırlayan kayalar, ıslıklar çalarak etrafa saçılıyordu.

Kimse nasıl olduğunun farkına varmadan, havadan taşlar, kaya parçaları, toprak yağmaya başlamıştı. Hava, öylesine bir tozla kaplanmıştı ki, pırıl pırıl parlayan güneş bile bu toz tabakasının arkasında kayboluvermişti. Güpegündüzken, sanki gece geri gelivermiş gibiydi.

Bütün bunlar haklı olarak insanları, hayvanları dehşet içinde bırakmaya yetti. Bütün canlılar paniğe kapılmış, şuursuzca sağa, sola koşuşmaya başlamıştı: Hayvan olsun, insan olsun, her canlının tek bir gayesi vardı: Bir an önce buradan kaçmak!

HERCULANUM ÜZERİNDE ÇAMUR IRMAĞI

Vezüv'ün, ağzını açıp dudaklarının arasından alevler püskürten canavardan farkı kalmamıştı. Volkanın ağzından fırlayan kocaman kaya parçaları, 15 kilometre çapındaki bir alana yayılıyordu. Bütün bunlardan başka, dağın eteklerindeki çatlaklardan dışarı fırlayan sular, önüne geçilmez bir sel halinde aşağılara akıyor, toprak, havadan yağan toz ve taşlarla çamur haline gelerek Herculanum şehrinin sokaklarını dolduruyordu. Durmadan yeni çamur selleri geliyor, 15 metre yüksekliğindeki bu çamur deryası, önüne ne gelirse, evleri, tapınakları ya devirerek, ya da içlerini en ince köşelerine varıncaya kadar doldurarak yoluna devam ediyordu.

Herculanum şehri sakinleri, üzerlerine çöken âfetin ne derece müthiş olduğunu görünce tek kurtuluş yolunun şehirden kaçmak olduğunu anlamışlardı. Atı, ya da arabası olanlar ona atlıyor, olmayanlar ellerinde bir meşale, karanlıkta önünü görmeye çalışarak daha aşağılara, deniz kıyısına doğru koşuyordu. Bu panik ara-

Pompei'de fırınlar ve değirmenler.

sında, hiç kimsenin aklına hastaları, ihtiyarları, sakatları da yanlarına almak gelmemişti. Herkesin tek bir gayesi vardı: Bir an önce bu karanlıktan, toz yağmurundan, çamur selinin önünden kaçıp kurtulmak! Bu arada hastalar ve yaşlılar, bir de hapishanedeki mahkûmlar bu çamur deryası arasında çaresizlik içinde can verdiler.

Kadınlar dehşet çığlıkları atıyor, çocuklar ağlıyor, herkes yakınını yanına çağırmaya çalışıyordu. Tanrılara yalvaran, bu âfeti kesmesi için dua edenler de vardı. Ama hava da, toprak da sanki insan kanına susamış gibiydi. Toprak sarsılıyor, havadan durmadan kayalar yağmakta devam ediyordu. Herculanum'u silip süpüren, sonra sahile inip 200 metre kadar denize akan çamur selini, hiç bir şeyin durduramayacağı artık anlaşılmıştı.

POMPEİ'DEKİ DURUM

Afet, aynı şiddetle civara yayılmakta devam ediyordu. Herculanum'a göre Vezüv'e daha uzak olan Pompei'ye de kaya ve kül yağmaya başlamıştı... Fakat Pompeililer, Herculanumlular'a nazaran çok daha talihli sayılabilirlerdi. Çünkü Pompei, talihsiz Herculanum gibi çamur seline maruz kalmamıştı.

Pompeililer, Vezüv'ün indifa ettiğini işitmişler, havada kaya ve donmuş lav parçalarının uçuştuğunu görmüşler, ayaklarının altındaki toprağın sarsıldığını hissetmişlerdi. Ama bu sefer de daha önceki seferlerde olduğu gibi, çok geçmeden her şeyin sükûnet bulacağını sanarak beklediler. Aslında çok kıymetli zamanlarını kaybettiklerinin farkında bile değillerdi. Az sonra havadan bembeyaz bir tozun yağmaya başlaması üzerine, neye uğradıklarını şaşırdılar, ama artık çok geçti. Onları da Vezüv'den yağan bu belâlardan hiç bir kuvvet kurtaramazdı.

Volkan külleri kesif bir ölüm bulutu halinde yağıyor, yemyeşil tarlaları, evleri, sokakları örtüyordu. Bu arada her biri en azından 5, 6 kilo ağırlığındaki kayalar da şehrin üzerine düşüyor, damları çökertiyordu. Bu durumda şehirden bir an önce kaçmak gerekiyordu, ama nasıl? Atları, arabaları olanlar, onlara atlıyor,

olmayanlar da evlerinin mahzenlerine saklanıyordu. Bu afetin bir an önce sona ermesi için dua ediyorlar, korkuyla titreşerek facianın sonunu bekliyorlardı. Ama çok geçmeden havayı kaplayan zehirli gazlar, nefes almayı imkânsız hale getirdi. Mahzenlerde saklananların büyük bir kısmı, zehirlenerek ölürken, dışarıdakiler de başlarına düşen taşlar altında cansız yere yıkıldılar.

MAL, CANIN YONGASIDIR DERLER, AMA...

Bazı zengin Pompeililer, taşınabilecek ağırlıktaki bazı değerli eşyalarını ve paralarını koyunlarına sokuyor, başlarını da birer yastıkla örterek kıyıya doğru koşuyordu. Ellerindeki meşaleler, ya da yağ kandilleri, alaca karanlık sokakları aydınlatamıyor, yer yer, kalınlığı 3-4 metreyi bulan küller kaçışı zorlaştırıyordu. Bütün bunlardan başka da kükürtlü buharlar, nefes almayı imkânsız hale getirmişti.

Âfet o kadar anî olmuştu ki, şehirde hemen herkes elindeki işi bir anda bırakmış, canının derdine düşmüştü. İşte şurada bir evde yarıda bırakılmış bir sofra, başka bir evde tencerede kaynayan bir et yemeği, az ilerideki bir ekmekçinin fırınında pişmek üzereyken fırında terk edilmiş ekmekler... Şehir hayatı bir anda durmuştu!. Halk arasındaki sosyal fark ortadan kalkıvermişti. Efendiyle köylü yan yana kaçıyor, zenginle fakir, aynı tehlike karşısında tek bir gaye uğruna canını dişine takmış, dirsek dirseğe koşuyordu. Hayvanlar da dehşet içinde, sağa sola koşuşup duruyorlardı. Ahırlarda bağlı bulunan çiftlik hayvanları ile kulübelerinde zincirli olan köpekler, en feci şekilde öldüler. Hele sokaklarda, sahiplerinin elinden kaçıp peşlerindeki arabaları sürükleyerek kaçışan atlar, etrafa dehşet saçıyorlardı.

Kül yağmuru, Vezüv'den geldiği için kaçanlar batıya, denize doğru yönelmişlerdi. Erkekler, karılarına, çocuklarına yardım ediyor, bir an önce bu lânetli yerden kaçmaya bakıyorlardı. Bazıları ise çıldırmışçasına sağa, sola koşuşuyordu. Fakat kızgın küller, kocaman taşlar yağmakta devam ediyor, Vezüv'ün tepesinden döne döne yükselerek çıkan duman, gittikçe daha da kesifleşiyordu.

FACİALAR DEVAM EDİYOR

Zenginler değerli eşyalarını yanına alıyor, kadınlar mücevherlerini bir torbaya asıp doğruca kalabalık sokaklardan geçerek mümkün olduğu kadar çabuk, bu lâ-

Şehrin bu en büyük caddesi kısa bir zamanda küllerle örtülüverdi.

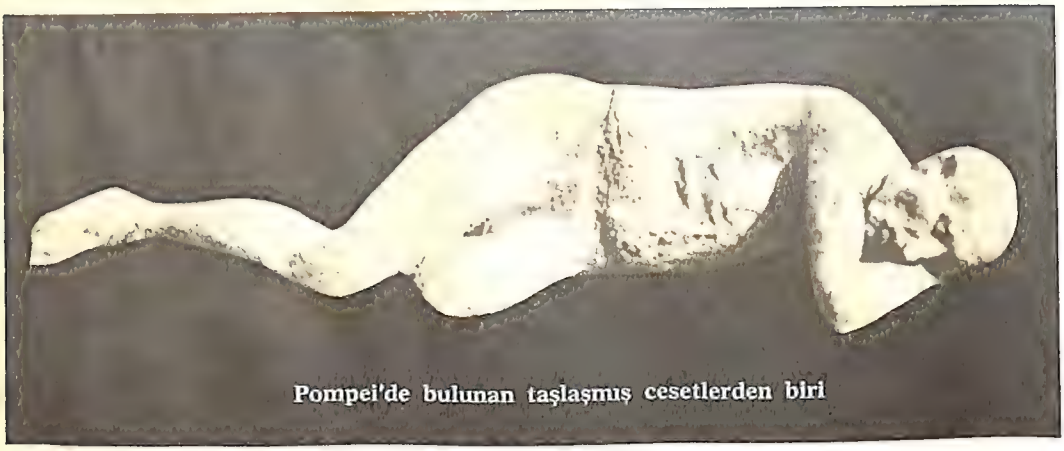

Pompei'de bulunan taşlaşmış cesetlerden biri

netli yerden uzaklaşmaya bakıyordu. Bu arada mücevherlerini toplamak için boşu boşuna vakit kaybederek kızgın küller altında can verenler de yok değildi.

En dehşet verici facia, şehrin şarap pazarında cereyan etti. İçerde alışverişle meşgul olanlar âfetin farkına varınca üstü kapalı bir yerde toplandılar. Fakat bulundukları yer, pek sağlam olmadığı için ağırlıkları altında çöktü, böylece yüzlerce kişi öldü, yaralılar da kükürtlü gazların etkisiyle boğularak can verdi.

Mesut bir tesadüf, o gün büyük anfiteatr boştu. Bekçilerden başka kimse yoktu, o kadar ki, toprağın altındaki bölmelerde de hiç bir vahşi hayvan bulunmuyordu. Ama, öte yanda «Palestra» adı verilen spor alanı, gençlerle doluydu. Havadan yağan kül ve taşları görünce, spor alanındakiler, önce yakındaki üzeri kapalı bölmelere sığınmak istediler, ama kısa zamanda birçoğu kızgın küller altında can verdi. Hayatta kalabilenler ağzından alevler fışkıran bu merhametsiz Vezüv'e arkasını dönüp, boğucu kükürt dumanları, küller ve havadan yağan taşlar altında çılgınca denize doğru koşmaya başladılar. Yerler göz açıp kapatıncaya kadar iki, iki buçuk metre yüksekliğinde bir kül tabakasıyla örtülüvermişti!.

Vezüv'ün indifaı sırasında bütün tiyatroların boş olmasına karşılık, gladyatörlerin kışlasının bulunduğu kesimde büyük bir kalabalık toplanmış bulunuyordu. Tehlikeyi görenler ümitsizce kaçmaya başladılar, ama koğuşlarında bulunan gladyatörlerin büyük bir kısmı öldü. Sonradan yapılan kazılarda çıkarılan iskeletlerden, gladyatörlerden birinin yanında, kollarında bilezikler, boynunda gerdanlıklar bulunan bir de kadın iskeleti bulundu. Bu, olsa olsa, gladyatörlerden birinin hayranı olan bir kadındı ve sevgilisini ziyarete gelmiş olacaktı.

ÜNLÜ «ESKİ PLİNİUS» UN ÖLÜMÜ

24 ağustos günü sona ermek üzereydi, ama kül yağmuru hâlâ sona ermemişti. Volkanın yakınında hiç bir canlı kalmadığı anlaşılıyordu. Oradakiler ya ölmüş, ya da kaçmıştı. Bu arada ünlü Roma bilgini Plinius da sahile kadar kaçabilen, fakat yorgunluktan çakılların üzerine yığılıp bayılan, sonra da zehirli gazlardan ötürü boğulanlar arasındaydı.

25 ağustos günü de Vezüv indifa edip, kara kara dumanlar püskürmekte devam etti. Denizin üzerini o kadar kesif bir duman kaplamıştı ki, açıklardaki Capri ile Ischia adaları görünmez olmuştu. Ancak üçüncü günün sabahında kuvvetlice bir rüzgâr çıktı da, havayı kaplayan dumanları dağıttı.

Hayatta kalabilenler, dehşet içinde Vezüv'e, ovaya ve şehirlerin bulunduğu bölgeye baktıkları zaman, âdeta gözlerine inanamadılar. Herkes dünyanın sonunun geldiğini sanıyordu. Bütün topraklar bembeyaz bir kefenle örtülmüştü. Herculanum şehri, yer yüzünden silinmiş, Pompei ise küller arasında yok olmuştu. Küllerin arasından çıkan bir duvar kalıntısı, âfetin büyüklüğünü belirtmeye yetiyordu.

Hayatta kalabilenler, Napoli, Nola, Sorrento ya da Capoua gibi şehirlere doğru göç ediyorlardı. Vezüv, artık susmuş, Güney İtalya'ya has pırıl pırıl bir güneş etrafı aydınlatmaya başlamıştı. 48 saat gibi bir zaman içinde yemyeşil çayırlar, bakımlı bağlar, şehirler, evler, insanlar bembeyaz bir kefen altında silinip yok oluvermişti.

Pompei'deki kazılar sırasında bulunan cesetler.

FACİANIN BİLANÇOSU

İnsan kaybının, sanılanın çok üzerinde olması, bütün bölgede dehşetle karşılandı. Yalnız Pompei'de ölenlerin sayısı, 2 000 den fazlaydı. Herculanum'da ise ölü sayısı pek o kadar olmamakla beraber, Herculanumlular'ın çoğu ovada kaçarken üzerlerine yağan taşlarla yaralanıp ölmüşlerdi. Herkes bu âfetten Vezüv'ü suçlu tutuyordu. Ama, Vezüv, acaba eski Vezüv mü idi? Yanardağ, eskiden tek zirveliyken, değişmiş, şimdi iki zirveli olmuştu!

Önemsiz birkaç sarsıntıdan başka deprem olmadığı gibi, alev püsküren dev de artık tamamen susmuştu. Haberciler, faciayı yarımadanın her köşesine ulaştırmışlar, Roma'daki senatodan para, ilâç ve yiyecek yardımı yapılmasını istemişlerdi.

İmparator bir heyet teşkilini emrederek, felâketzedelere gereken yardımın bir an önce yapılmasını istedi. Ama yapılacak hiç bir şey yoktu. Facia yerine gelenler, iki şehrin de kalınlığı yer yer 8 metreye varan bir kül tabakası altında kalmış olduğunu gördüler. Bazı yerlerdeki değerli heykelleri çıkarttılar, fakat şehirleri yeniden inşa etmenin imkânsız olduğuna karar verdiler.

Yıllar ayları; yüzyıllar yılları kovaladı. Bütün dünya, Vezüv'ün eteğindeki iki şehrin topraklar altında kalmış olduğunu unuttu gitti. Volkan, zaman zaman gene alevler püskürtüyor, toprak yeniden kımıldamaya başlıyordu. Ama, hiç kimse toprağı kazıp da haritadan silinen bu iki şehirle ilgilenmeyi düşünmüyordu.

1711 yılında, bir tesadüf eseri, köylünün birinin kazması ortaya bir gerçeği çıkarmasaydı, belki de insanlık, bu iki şehrin uğradığı felâketin büyüklüğünü hiç öğrenemeyecekti. Prens Elbeuf adında Avus-

Bu evin salonunda, yağmur sularını toplamaya yarayan bir havuz vardı.

turyalı bir subay, Herculanum şehrinin bulunduğu bölgede toprak satın almıştı. Arazisinde bazı yerlerden nefis kadın heykellerinin çıktığının duyulması, başkalarını da bu kesime çekmeye yetti. İki Sicilya kralı III. Carlo, buraları kazdırıp, toprağın altındaki heykelleri gün ışığına çıkartmak istedi. Ama yüzyıllar boyunca donup mermerleşen toprak, kazmaya karşı koyuyordu. Aradan bir süre daha geçti. 1748'de birkaç çiftçi, toprağı sürerken, antika parçalarına rastladı. Ertesi yıl bazı kazılarla toprağın altında bir villanın bulunduğu anlaşıldı. Ama hiç kimse bu evin, Pompei şehrinin evlerinden biri olduğunu bilmiyordu.

GÜNEY İTALYA'NIN TURİST MERKEZİ

Arkeologların işe büyük bir ciddiyetle sarılmaları üzerine mermerden ve tunçtan yapılmış bazı eşyalar ve heykeller çıkartıldı. Hele yer yer bazı iskeletlerin de çıkması, ilim adamlarını bu kazılara daha büyük bir önem vermeye sevk etti. Fakat iskeletler, havayla temas eder etmez hemen bozuluveriyor ve toz haline gelerek dökülüveriyordu. Artık bütün Avrupa bu kazılarla yakından ilgilenmeye başlamıştı. Kazılarla yakından ilgilenenlerin başında, ünlü Alman şairi Goethe de vardı.

Pompei'nin gün ışığına çıkartılmasındaki en büyük adımı 1860'ta Giuseppe Fiorelli adında bir İtalyan bilim adamı attı. Fiorelli, taşlaşan küllerin arasında bir boşluğa tesadüf edince hemen kazıyı durdurtuyor, kazmanın meydana çıkardığı delikten içeriye sıvı alçı dökerek, içerdeki boşluğun kalıbını çıkartıyordu. Böylece kaçarken lavlar altında kalmış insanlar, çocuğunu bağrına basıp kalabalık arasında kaçmaya çalışan anneler, ıstırapla kıvranarak ölen hayvanlar, birer, ikişer tespit edilmiş oldu. Bu tip çalışmalara Fiorelli'nin ölümünden sonra da devam edildi. 1955'te Pompei'nin dörtte üçü ortaya çıkarılmış bulunuyordu. Herculanum'daki çalışmalar ise, lavların çok kalın olması yüzünden Pompei'deki kadar kolay gitmedi.

Bugün Pompei'yi gezenler, şehri 2 000 yıl önceki durumu ile olduğu gibi görebilirler. Hiç bozulmamış olan sokaklarda gezip, tapınaklara, evlere girip çıkabilirler.

Günümüzde Pompei, İtalya'nın başlıca turistik yerlerinden biri haline gelmiştir. Napoli'ye çıkan turistlerin bir kısmının Capri ve Ischia gibi eğlence ve dinlenme adalarına gitmesine karşılık, büyük bir kısmı da Pompei harabelerini gezmektedir. Lavlar altından çıkartılan evler, sokaklar, tapınaklar ve diğer eşyalar, büyük, küçük herkesin ilgisini çekmektedir.

Kitaplar Arasında

Attila ve Hunlar

Gyula Németh, **Attila ve Hunları**, Macarca'dan çeviren: Doç. Dr. Şerif Baştav, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi yayınlarından No. 106, Anıl Matbaası, İstanbul, 1963, 328 sayfa, 20 levha, metin dışı 2 harita, 33 TL.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi hungarioloji ve ortaçağ tarihi doçenti Dr. Şerif Baştav'ın Macarca'dan çevirdiği bu eser, Attila ve Batı (Avrupa) Hunları üzerinde yazılmış en yeni ve en mükemmel kitap olup, Türkçe'miz ve tarih ilmimiz için gerçek bir kazançtır. Eseri, büyük türkolog Gyula Németh'in başkanlığında bir Macar bilginler heyeti kaleme almıştır.

Németh'in önsözünden sonra Lajos Ligeti'nin **Attila Hunları'nın Menşei** bahsi (s. 8-26) geliyor. Daha önce **Bilinmeyen İçasya** adlı pek değerli eseri gene Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi tarafından dilimize çevrilen Ligeti, en kıymetli Macar tarihçilerinden biridir. **Asya Hunları** (s. 27-56) bahsini de o kaleme almıştır. Sonra Péter Vaczy'nin **Hunlar Avrupa'da** (s. 57-140) bahsi geliyor. Eserin tarihle ilgili ana bölümü budur. Sandor Eckhardt ki, ünlü bir türkologdur, **Efsanede Attila** (s. 141-214) bahsini kaleme almıştır. Burada, Attila'nın Avrupa milletleri üzerindeki etkileri çok güzel anlatılıyor. Gyula Németh, **Hunlar'ın Dili**'ni (s. 215-24) inceliyor ve Hunca'nın bir Türk lehçesi olduğunu anlatıyor. Nandor Fettich, **Hunlar'ın Arkeolojik Hatıraları** (s. 225-60) bahsinin yazarıdır. Sonra gene Gyula Németh'in **Hunlar ve Macarlar** (s. 261-5) makalesi geliyor. 266 - 320. sayfalarda, notlar toplanmış ve burada Hunlar ve Attila üzerinde şimdiye kadar yazılmış çeşitli dillerdeki bütün kitap ve makaleler gösterildiği gibi, bütün kaynak mahiyetindeki eserler de tenkidî ve izahlı bir şekilde uzun tafsilât verilerek incelenmiştir.

Şerif Baştav, 321-26. sayfalarda **Esere ve Müelliflere Dair** bilgi veriyor ve Türkçe'ye çevirdiği kitabın ilmî üstün değerini belirtiyor. Eserin aslı 1940'ta Budapeşte'de yayınlanmıştır ve **Attila és Hunjai** adını taşımaktadır. Sonra, arkeoloji kazılarında bulunan Hun Türkleri'ne ait eserleri gösteren 20 tablo ve 2 metin dışı harita var.

Eser, bütün bir Avrupa kıtasının bir an için efendisi olan ve Avrupa milletleri üzerinde unutulamaz ve hâlâ devam eden medenî tesirler bırakan Attila'nın 1500. ölüm yıldönümü münasebetiyle hazırlanmıştır. Türk'lüğün yetiştirdiği en büyük şahsiyetlerden birinin gerçek çehresini öğrenmek, Avrupa Hun İmparatorluğu'nun medeniyet, teşkilât ve kültürünü anlamak için bu kitap, her Türk aydınının okuması icap eden bir eser niteliğini taşıyor.

Attila, 1500 yıldan beri üzerinde en çok yazılmış bir şahsiyet olmasına rağmen, çeşitli cepheleri karanlıkta kalmış bir hükümdardır. Çağdaşı olan Latin yazarlarının garezkârlıklarının tesiriyle Attila, yüzyıllarca, menfî bir şahsiyet şeklinde gösterilmiştir. Halbuki Hun Türkleri üzerinde uzman tarihçilerce yapılan son yayınlar, Hunlar'ın Avrupa medeniyetini tahmin edilemeyecek ölçüde etkilediğini ortaya koymuştur.

Eski Yunanca, Rumca, Latince, Almanca, Fransızca, Farsça gibi birçok dil bilen değerli tarihçimiz Şerif Baştav, Türkiye'nin büyük kültür mecmualarından (tirajı 25-35 bin) **Türk Kültürü**'nün yazı işleri müdürü ve **Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü**'nün en faal üyelerindendir. Değerli bilginin hazırlamakta olduğunu öğrendiğimiz diğer eserlerinin de bir an önce yayınlamasını temenni ederiz. **Y. Ö.**

Tarih Postası

Okuyucularımızın tarihle ilgili soruları, bu sayfalarda cevaplandırılmaktadır.

Fikret Canpolat (Malatya)

Yolladığım yazıyı yayınlar mısınız?

Tarih merakınız ve tarihî yazılar yazmanız tebrike değer. Bu yolda devam ediniz. İlk yazdığınız yazıları muhafaza ediniz ve yayınlama arzusuna kapılmayınız. Bir müddet sonra kendiniz de ilk yazdıklarınızı beğenmeyeceksiniz. Sanıyorum çok gençsiniz. Pek çok ve iyi tarih kitapları okuyup, yabancı diller öğrenmeye çalışınız. Bilhassa Türkçe'yi son derece iyi bilmeniz şart. Halbuki sizin yazınız Türkçe bakımından bile son derece zayıf ve hatalarla dolu. Yazılarınızı mahallî yayın organlarında yayınladıktan ve tahsilinizi, incelemelerinizi bitirdikten sonra İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerin yayın organlarına baş vurursanız, iyi kabul görürsünüz.

Murta Elker (Üsküdar - İstanbul)

Mecmuanızda yayınladığınız eski resim ve minyatürlerin sanatkârlarını niçin yazmıyorsunuz?

Bilinenleri yazıyoruz. Fakat gravür ve minyatürlerin büyük kısmının ressamları meçhuldür.

Hüsnü Başer (Eskişehir)

Rızâ Şah Pehlevî ne zaman Türkiye'ye geldi?

Rızâ Şah, 16 haziran 1934 tarihinde Türkiye'ye gelmiştir. Çok soru sormuşsunuz, diğerlerini cevaplandıramadığımız için özür dileriz. — Hayatı hakkında bilgi sorduğunuz arkadaşımız hakkında istediğiniz bilgiyi Kim Kimdir? Ansiklopedisinde bulabilirsiniz.

Rıdvan Aytan (Kadıköy - İstanbul)

Osmanlı hükümdarlarının portrelerini sırasıyla yayınlayacak mısınız?

Fırsat bulursak böyle bir şey yaparız. — Barbaros'un türbesinde oğlu Cezâyir beylerbeyisi Hasan Paşa ve Barbaros-zâdeler'den daha birkaçı yatmaktadır. — «Koçoğlanları» diye bir tabir, zümre, meslek veya sınıf yoktur. «İçoğlanı, acemi oğlanı...» vardır.

M. Gürel (İstanbul)

Havan topunu Fâtih mi icat etti? Resim, dinimizde yasak mı?

Havan topunu Fâtih icat etmiş ve dünya tarihinde ilk defa olarak İstanbul'un muhasarasında kullanmıştır. — Resim, dinimizde yasaklanmış değildir. Yasaklanmış olan, tasvirlere ibadettir. Elimizde yüzyıllardan beri bütün Müslüman milletlerin yaptıkları yüz binlerce minyatür, fresk, halı ve kumaş üzerine resim vs. vardır.

Enver Bilgi (Denizli)

Osmanlılar'ın imzaladıkları en lehlerinde ve en aleyhlerinde olan antlaşmalar hangileridir? Asya Hun devleti ne zaman kurulmuştur? İlk yazılı kanun hangisidir?

Osmanlılar'ın imzaladıkları en lehlerinde muahede olarak, 8 ekim 1547 İstanbul Muahedesi gösterilebilir. Bu muahedede Kanunî, Almanya İmparatorluğu ile İspanya krallığına bütün şartlarını dikte ettirmiştir. En aleyhteki muahede de şüphesiz Sevr'dir. Ancak bu muahede murahhaslar tarafından karşılıklı imzalandığı halde, devlet başkanları, yani ne padişah, ne de müttefik cumhurbaşkanı ve kralları tarafından tasdik edilmemiş (yalnız Yunan Kralı tasdik etti) ve yürürlüğe girmemiştir. — Asya Hun devletinin tarihi, M. Ö. belki bin yılına kadar dayanır. Ancak bu devletin bir imparator-

luk olarak gelişmesi, Teoman Yabgu'nun tahta çıkmasıyla M. Ö. 220 yılında mükün olmuştur. — İlk yazılı kanun, bugünkü bilgilerimize göre, Hammurabi Kanunudur. — Tam 10 soru sormuşsunuz ki, içlerinde bazılarını cevaplandırmak için, küçük bir kitap yazmak icap eder. Hepsine karşılık veremediğimiz ve özel mektup yazamadığımız için özür dileriz.

M. Bahattin Yeşilyaprak (Sivas)

II. Bâyezid, Şîî mi idi?

II. Bâyezid'in Şîî olduğu hakkında en küçük bir şüphe veya rivayet yoktur. Tam manasıyla ve titiz şekilde Sünnî idi. Şîî Safeviler'i ezememesi, buna muktedir olamaması yüzünden saltanattan feragate mecbur olmuş ve bu işi yapabilecek adam olduğuna inanılarak oğlu Yavuz, tahta geçmiştir.

Hüseyin Sağlık (Çorum)

Çorum kalesi ve saat kulesi ne zamandan kalmadır? Çorum'da savaşlar olmuş mudur?

Çorum kalesi, çok eski bir yapıdır. Bizans'tan Osmanlılar'a kalmış, Osmanlılar zamanında onarılmıştır. Saat kulesi, XIX. yüzyıl sonlarında II. Abdülhamid devrinde yapılmıştır. Yeniçağlar'da Çorum'da hiç bir savaş olmamıştır. Çünkü Türkiye'nin bir iç bölgesidir. Savaşlar, ilk ve orta çağlara aittir.

Serim Yurt (İşcebeci - Ankara)

Gize Piramidleri'ni yaptıran firavunların mumyaları nerededir? Bizim müzelerimizde niçin mumya yok? Herodot Tarihi'nin Türkçe'si var mı? Lise tarih kitaplarında bazı yanlışlar buldum, yanılıyor muyum?

Gize piramidlerini yaptıran Keops, Kefren ve Mikerinos'un mumyaları, binlerce yıl önce çalınmıştır. Firavun mezarlarının çoğu, daha Eski Mısırlılar çağında açılıp yağma edilmiştir. Ancak çok az bir kısmı çağımızda açılıp içindekiler müzelere götürülebilmiştir. Bunların en ünlüleri, Tutankamon'un mezarıdır. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde, bir Mısır mumyası vardır. Selçuklular çağında Türkler de ölülerini mumyalıyorlardı. Türk mumyaları hakkındaki bir yazıyı dergimizde bulacaksınız. Şimdi Mısır hükümeti, mumyaların dışarıya çıkmasına müsaade etmiyor. — Herodot Tarihi'ni, Ömer Rıza Doğrul, Türkçe'ye çevirmiştir. Kanaat Kitabevi'nde bulabilirsiniz. — Lise tarih kitaplarında bulduğunuz yanlışlar yerindedir. Başka birçok yanlışlar da vardır. — Sizin Eski Mısır tarihine çok merakınız olduğu anlaşılıyor. Lise öğrencisi olduğunuzu yazıyorsunuz. İnşallah Türkiye'nin ilk ejiptologu (Eski Mısır tarih ve dili uzmanı) olursunuz.

Ahmet Vupa (İzmir)

Eksik sayılarınızı nereden alabilirim? Eski Resimli Tarih Mecmuası ile bir ilginiz var mı? Mevlânâ hakkında yazı koyamaz mısınız?

Eksik sayılarımızı, «Bateş Bayilik Teşkilâtı, Cağaloğlu - İstanbul» adresine, kullanılmamış posta pulu veya posta havalesi gönderip ayrıca mektupla istediğiniz sayıları bildirerek isteyebilirsiniz. Size yollarlar. — Söylediğiniz dergi ile hiç bir ilgimiz yoktur. — Mevlânâ hakkında yazı koyacağız.

Salim Çağlayan (İspir - Erzurum)

İspir, ne zaman Türkler tarafından fethedildi? Osmanlı hükümdarları içinde İspir'e uğrayan oldu mu? İspir Kalesi'ni kim yaptırdı?

İspir, 1071 Malazgirt zaferinden az sonra Selçuklu Türkleri tarafından Bizans İmparatorluğu'ndan fethedildi. Daha önce bu bölgede Bizans'a tâbi Gürcü devletçikleri hüküm sürüyordu. İspir, Kanunî devrinde XVI. yüzyıl ortalarında, İran Safevî Türk İmparatorluğundan alınarak kesin şekilde Osmanlı devletine katıldı. İspir'e hiç bir Osmanlı hükümdarı ayak basmamıştır. Yavuz, Kanunî ve IV. Murad, Erzurum'a gelmişlerse de, İspir ana yol üzerinde olmadığından, bu kasabaya uğramamışlardır. İspir Kalesi, bugünkü şekliyle bir Osmanlı eseridir. Eski Gürcü ve Bizans kaleleri yerine yapılmıştır.

İsmail Özdemir (Soma - Manisa)

İzmir'in Çandarlı kasabası ile Çandarlı vezir ailesinin ilgisi var mı?

Hayır, yoktur. Çandarlı ailesinin çıktığı «Cendere» köyü, Eskişehir'dedir.

Ertuğrul Esatoğlu (Kırşehir)

Osman Gazi'nin babası kimdir? Malkoçoğlu ve Karaoğlan diye tarihî şahsiyetler var mıdır? Ürgüp, hangi devirde Osmanlı devletine katıldı?

Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi'dir — Karaoğlan diye bir tarihî şahsiyet yoktur. Halk şairi Karacaoğlan (XVII. yüzyıl) vardır. Malkoçoğulları, birçok ünlü şahsiyet yetiştirmiş bir

akıncı ailesidir (XV - XVII. yüzyıllar). I. Ahmed'in ilk sadrâzamı Yavuz Ali Paşa, bu ailedendir. — Ürgüp, 1397 sonbaharında Yıldırım Sultan Bâyezid tarafından Karamanoğulları'ndan alınarak Osmanlı devletine katıldı.

Osman Şahin ve Necati Ayazoğlu (Karabük - Zonguldak)

Kızılordu ile diğer devletlerin orduları arasında manevî bünye bakımından ne gibi farklar vardır?

Kızılordu da, diğer devletlerin orduları gibi, bir silâhlı kuvvettir. Komünist devletlerde yaşayan halkla hür dünyada yaşayan halk arasında ne gibi manevî bünye farkı varsa, Kızılordu ile hür devletlerin silâhlı kuvvetleri arasında da aynı fark mevcuttur.

Erdem Dizdar (Ludwingshafen - Almanya)

Stuttgart şehrinde «Untertürkheim» ve «Obertürkheim» adlı iki banliyö var. Bu isimler nereden geliyor?

XVI. yüzyılda Türk akıncıları (atlı komandoları), Stuttgart'ın pek yakınlarına kadar sokulmuşlardır. Bahsettiğiniz isimler, bu devrin hatırası olacak. Akıncılarımız, Kolonya'ya kadar erişememişlerdir.

Cemal Diloğlu (Balıkesir)

«Cengel» ne demektir? «Atlantis» efsanesi gerçek midir? Parşömen kâğıdını kim buldu?

Hindistan ve Pâkistan'daki sık ormanlara «cengel» denmektedir. Bu ormanların içinde eski harabeler de bulunmuştur. Bu eski şehirleri ormanların istilâ ettiği anlaşılıyor. Çünkü bu ülkelerde yağış pek boldur ve bitkiler korkunç şekilde yayılır. — Vaktiyle Atlas Okyanusu'nda «Atlantis» diye bir kıtanın olduğu ve sonradan battığı bir efsaneden ibarettir. Bu efsaneyi savunan birkaç tarihçi görülmüşse de, bunların iddiaları fantezi sınırını aşamamıştır. — Parşömen üzerine ilk yazı yazanlar, Anadolu'daki helenistik devletlerden Bergama krallığı vatandaşlarıdır (M. Ö II. yüzyıla doğru).

Mustafa Kaya (Kırşehir)

«Milletin efendisi köylüdür» sözünü ilk defa kim söylemiştir?

Kanunî söylemiştir. Diğer sorularınız politikaya ve şahsiyata kaçtığı için cevaplandıramayacağız. İlginize çok teşekkür ederiz. Türk tarih ilminin eksikleri üzerinde dikkati çekmekten geri kalmıyoruz.

Ramazan Burhan (Ceyhan - Adana)

Fevzi Çakmak, hangi meydan muharebelerini kazandığı için mareşal oldu? Hz. Ömer'i öldüren kimdir?

Fevzi Çakmak, Sakarya'daki başarısından dolayı birinci - ferik (orgeneral), Büyük Taarruz' daki, bilhassa bunun hazırlanışındaki hizmetlerinden dolayı da müşir (mareşal) oldu. — Hz. Ömer'i bir köle şehit etmiştir.

Nuran Kitapçı (İzmir)

Nazik iltifatlarınıza teşekkürlerimizi sunarız.

Saime Elsan (Fatih - İstanbul)

Osmanlı hükümdarları içinde en çok kimin çocuğu olmuştur? Hurrem Sultan, Müslüman oldu mu? Pertev Paşa kimdir?

En çok III. Murad'ın (1574 - 1595) çocuğu olmuştur. — Hurrem Sultan, tabiatiyle Müslüman'dı. Saraya alınan çocuk yaştaki cariyelerin hepsi Müslüman'dır. — II. Selim devrinde 2. vezir olan bir Pertev Paşa vardır. Bir Pertev Paşa da, Balkan Savaşı sırasında ve sonraları kumandanlıklarda bulunmuş, son yıllarda çok yaşlı olarak ölmüştür. — İsminizi okunaksız yazmışsınız, doğru okuyamadıksa özür dileriz.

Nazif Tokat (Mazgirt - Tunceli)

Rusya'daki Türkler ne zaman Rus boyunduruğuna düştüler? Selçuklular'ın başkenti hangi şehirdi?

Rusya'daki Türkler'in bir kısmı daha XVI. yüzyılda Rus boyunduruğuna düşmüşlerdir. En son, 1880 yıllarında Türkmenistan, Rus boyunduruğuna girdi. Yani Ruslar, Türk ülkelerini, bu tarihler arasında istilâ ettiler. Fakat ilk istilâ ettikleri Tataristan (Kazan) ve Başkurdistan gibi ülkelerde bile Türkler, dört yüzyılı aşan tahammülsüz Rus baskısı altında hâlâ yaşıyorlar. Öyle ki, bu iki ülke, Rusya Cumhuriyeti içinde «muhtar cumhuriyet» statüsündedirler. — Büyük Selçuklular'ın taht şehirleri şöyledir: Nîşâbûr (1037 - 1043), Rey (bugünkü Tahran) (1043 - 1074), Isfahân (1074 - 1117) ve Merv (1117 - 1157).

Nizamettin Abalı (İskenderun - Hatay)

Fâtih devrinde kanat takarak uçan bir Türk bilgini var mı?

Yoktur. Kanat takarak Galata Kulesi'nden Üsküdar'a uçan Türk bilgini Fâtih devrinde değil, IV. Murad (1623 - 1640) devrindedir. Adı Hezârfen Ahmed Çelebî'dir.

Özcan Cedidi (Bostancı - İstanbul)

Topkapı Sarayı'nın Harem Dairesi neden ziyaretçilere açık değil? Anadolu'da halen yapılan arkeolojik kazılardan niçin bahsetmiyorsunuz?

Harem Dairesi halen onarılmaktadır. Bu iş, maddî imkânsızlık dolayısıyla ağır olmaktadır. Onarılma bitince açılacaktır. — Anadolu'da halen yapılan arkeolojik kazılarda ilgiye değer şeyler bulunursa, bahsedeceğimiz tabiîdir.

Ahmed Çakır (Bayramiç - Çanakkale)

Mahmud Şevket Paşa nasıl bir adamdı? Öldürüldüğü iyi mi, kötü mü oldu?

Bu sütunlarda bir tarihî şahsiyetin müspet ve menfi taraflarını lâyıkıyla belirtmek zordur. Mahmud Şevket Paşa'nın birçok hataları oldu, bazıları pek büyüktür. Fakat hizmetleri de vardır. Hele öldürülmesi, hiç iyi olmamıştır. Çünkü İttihat ve Terakki Partisi'nin bu suikasti bahane yaparak dikta rejimi kurmasıyla sonuçlanmış ve bu sorumsuz rejim, Türkiye'yi I. Cihan Savaşı'na sokarak imparatorluğun dağılmasına ve sonsuz felâketlere sebep olmuştur. Mahmud Şevket Paşa'nın Bulgarlar'a Rumeli'ni satması bahis konusu bile değildir. Böyle bir şey olamaz ve olmamıştır.

Z. Altıngövde (Tokat)

Türk toplumunun çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırılabilmesi bakımından Atatürk inkılâplarının tesiri ve önemi nedir?

Böyle bir soruyu birkaç cümle içinde açıklamak imkânsızdır. Atatürk inkılâpları, Tanzimat'tan, hattâ daha öncelerinden başlayan yenileşme hareketleri içinde, en mühim, en tesirli, en büyük çapta hamleyi teşkil eder. Bu meseleyle yakından ilgili bir anketimiz, III. cildimizin ilk iki sayısında yayınlanmıştır. İltifatlarınıza çok teşekkürler eder, özel cevap veremediğimiz için özür dileriz.

Şöhret Kolsuz (Höbek köyü - Kayseri)

Prenses Hanzâde, Osmanoğulları'ndan mıdır?

Evet. Baba tarafından son İslâm halifesi II. Abdülmecid'in torunu ve Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin kızıdır. Ana tarafından da Osmanoğlu'dur. Annesi, VI. Mehmed Vahîdeddin'in kızıdır. Bir ablası ve kendinden küçük bir kızkardeşi vardır. Onlar da Mısır prensleriyle (Kavalalı hanedanı) evlidirler.

Nurşen Aytulaner (Eşrefpaşa - İzmir)

Afrodit kimdir?

Afrodit, Eski Yunanlılar'da aşk ve güzellik tanrıçasıdır. Eski Romalılar bu tanrıçaya «Venüs» demişlerdir.

Abdullah Arslan (Çayeli - Rize)

Hazret-i Ali'nin mezarı nerededir?

Irak'ta, Kerbelâ'nın güneyinde, eski Kûfe şehri yakınlarında Necef şehrindedir.

Turhan Pınar (İzmir)

Dolmabahçe Sarayı'nın mimarının, sarayın bir eşini daha yapamaması için öldürtüldüğü doğru mu? Kaç Türk kavmi vardır? Türk Musikisi'ne ait makaleler koyamaz mısınız?

Dolmabahçe Sarayı'nın mimarı, huzur ve bahtiyarlık içinde eceliyle ölmüştür. — Türk kavimleri hakkında, Hayat müessesesinin yayınladığı *Türkiye Tarihi*'nin I. cildinde etraflı bilgi vardır. — Türk Musikisi'ne dair birkaç makale yayınladık. Gene yayınlayacağız.

Cüneyt Ünsal (Beyoğlu - İstanbul)

Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları hakkında kısa bilgi verir misiniz?

Dolmabahçe Sarayı hakkında bir röportaj yayınlıyoruz. Beylerbeyi Sarayı'nın bugünkü şeklini Sultan Abdülaziz inşa ettirmiştir. Sarayın inşaatı 1865 yılında tamamlanmıştır. Beylerbeyi Sarayı hakkında da ileride bir röportaj yayınlayacağız.

Bedri Orhan (Ceyhan - Adana)

Mafia teşkilâtı ne zaman, nerede kuruldu?

Mafia teşkilâtı, 1820'de Sicilya'nın Palermo şehrinde kuruldu. 1848'de bütün adaya, 1860'ta bütün İtalya'ya yayıldı. Sonradan başka ülkelere, bilhassa Birleşik Amerika'ya sıçradı.

Ulvi Demiral (Gazipaşa - Antalya)

Hangi savaşta en ağır kayba uğradık?

I. Cihan Savaşı'nda.

DÜZELTME:

1. sayımızın 33. sayfasındaki başlık, «Sultan Mecid'in Fermanı» şeklinde düzeltilecektir. Özür dileriz.

Hayat Müessesesi, memleket kültürüne hizmette bulunmak amacıyla, 7'den 70'e kadar bütün Türk okuyucularının zevkle okuyacakları ve daima başvuracakları yepyeni bir ansiklopedi hazırlamaktadır.

HAYVANLAR Ansiklopedisi

Amerika'nın en büyük otoriteleri tarafından yazılan, Türkçe'ye büyük bir dikkatle üç yılda çevrilen, en modern baskı tekniği olan tifdruk baskı makinelerinde, siyah-beyaz ve renkli olarak hazırlanan bu eser, Türk kültür alanında büyük bir devrim yapacaktır.

1. FASİKÜL ÇIKIYOR

Hayat boyu, renkli 48 sayfa metin, ayrıca 4 sayfa renkli kapak, tamamı 52 sayfalık, aylık fasiküller halinde çıkacak ve bir yılda tamamlanacaktır.

ÇOCUKLAR İÇİN

Okul çağındaki her çocuk, hayvanlar hakkında, okul kitaplarında ve hatta ansiklopedilerde yetersiz bulacağı bütün bilgileri, meraklı magazin konularını, bol resimli ve tam olarak bu eserde bulacaktır.

ANNE VE BABALAR İÇİN

Hayvanlara dair çocukların sordukları bütün soruların cevapları, akla gelmedik bütün garip olayların izahları, bol resimli olarak bu eserde toplanmıştır.

HER YAŞTA HALK İÇİN

Hayvanlar Ansiklopedisi meraklı bir roman kadar sürükleyici, en heyecanlı magazin yazıları kadar nefes kesici, inanılmaz bilgi ve bol resimlerle süslü, öğretici, eğlendirici bir eserdir.

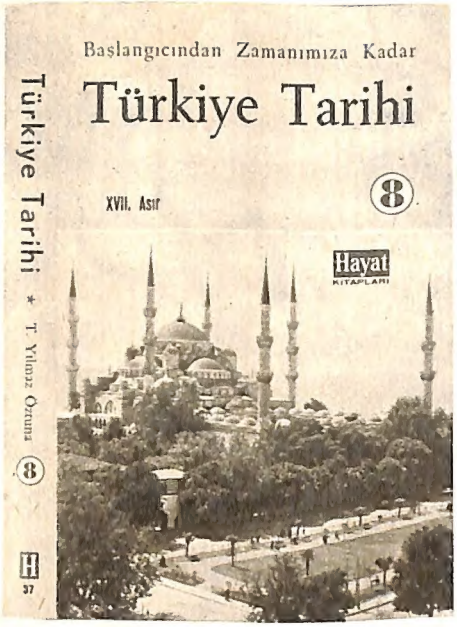

Başlangıcından Zamanımıza Kadar

TÜRKİYE TARİHİ

Yazan: T. Yılmaz Öztuna

Yeni Çıktı

8. Cilt: XVII. Asır

Türkiye'de en çok satılan kitap olan bu eser, Türkçe'de ve bütün dillerde yazılmış ilk umumî Türkiye tarihidir.

288 sayfa metin, 16 sayfa tifdruk baskı, resim, haritalar, listeler, bibliyografya ile her cilt 7,5 liradır.

Dağıtım: Bateş Bayilik Teşkilâtı - Cağaloğlu - İstanbul

Hayat
KITAPLARI

En seçme ve en beğenilen eserleri iftiharla sunar

Şimdiye kadar 46 eser vermiş olan «Hayat Kitapları» dört seri üzerinden kitap çıkarmaktadır.

DÜNÜN VE BUGÜNÜN ROMANLARI Bu seride dünya çapında kalite romanlar neşredilmektedir. Bunlar ekseriyetle birçok dillere çevrilmiş, satış rekorları kırmış, hakkında çok şeyler ler söylenmiş veya filme alınmış eserlerdir.

MACERA VE DETEKTİF ROMANLARI Günün yorgunluğundan kurtulmak için, her yaş ve her meslekteki okuyucunun rahatça okuyacağı heyecanlı, sürükleyici romanlardır.

FAYDALI ESERLER SERİSİ Bu serinin başlıca gayesi, her sınıf okuyucu için her zaman yardımcı olacak, bilgi veren, aratşırma mahsulü eserler, faydalı kitaplardır.

TARİH SERİSİ Bu seride şimdilik T. Yılmaz Öztuna'nın yazdığı büyük «Türkiye Tarihi» verilmektedir. Takriben 12 ciltte tamanlanacak olan bu eserin 8. cildi çıkmıştır.

«Hayat Kitapları» bütün kitapçılarda bulunur. Doğrudan doğruya sipariş adresi : Bateş Bayilik Teşkilâtı, Cağaloğlu, İstanbul.

H.T.M. — 6

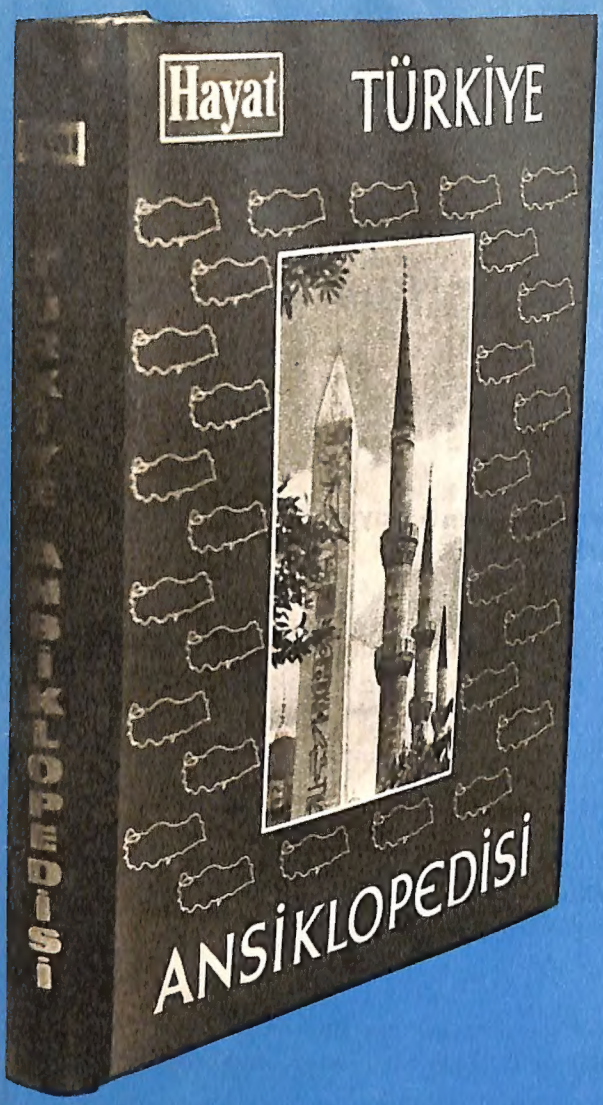

Eşsiz Bir Eser

Hayat

TÜRKİYE Ansiklopedisi

Hayat mecmuasının fasiküller halinde yayınladığı Türkiye Ansiklopedisi, ciltli olarak piyasada satılmaktadır. İsteyen okuyucular, ellerindeki fasikülleri, özel cilt kapaklarımızla ciltleterek nefis bir esere sahip olabilirler. Hayat Türkiye Ansiklopedisi ciltli olarak 35 liradır.

Cilt kapakları ve ciltler, Hayat satan bütün bayilerle müvezzilere sipariş edilebileceği gibi, umumî baylimiz BATEŞ BAYİLİK TEŞKİLÂTI, Cağaloğlu - İstanbul adresinden de temin edilebilir.

Yalnız cilt kapaklarının fiyatı 7,5 liradır.

H.T.M. 4